

TARTALOM

Encián

II. sorozat • XIV. évfolyam • 2. (73.) szám
2019. december

Alapította 1935-ben és működtette 1948-ig
a brassói Encián Sí- és Turista Egyesület

Turistatörténet	3
NÁDUDVARY GYÖRGY • Szepi bácsi.....	3
Tudod-e?	6
KOVÁCS LEHEL ISTVÁN • A GPS-ről (XI.).....	6
Túraajánló	9
KOVÁCS LEHEL ISTVÁN • Három vár a Király-hegyen.....	9
KAPITÁNY LÁSZLÓ • A három sokat keresett bodzai vár	22
Honismeret	37
KOVÁCS LEHEL ISTVÁN • Erődök és bölények Bodzavámon	37
KOVÁCS LEHEL ISTVÁN • Legendák és mondák földjén az egykori havaseltvi székely megyében	48
Természetfotók	64
KOVÁCS LEHEL ISTVÁN • Bodzavám és a Király-hegy	64
Irodalom	73
ÁPRILY LAJOS • Veletek vándorolgotok.....	73
ÁPRILY LAJOS • Tavaszodik.....	75
SZEMLÉR FERENC • Alsó határ	76
BALLA MIKLÓS • A gyopár	77
Encián-krónika	78
KISS BÉLA • Tanulmányi kirándulás a bodzai „Castrum Munitissimum” romjaihoz	78

Humor	85
Ha Murphy túrázna.....	85
Gyerekkoldal	90
RAB ANDREA • Az Encián induló története.....	90
Gasztronómia	94
KOVÁCS LEHEL ISTVÁN • Brassói receptek.....	94
Beszámoló	97
NÁDUDVARY GYÖRGY • Példás székely vendéglátás a borospataki skanzenben.....	97
KOVÁCS LEHEL ISTVÁN, GÁSPÁR LÁSZLÓ ZSOLT • VI. Kisbakancs- minitábor Négyfaluban	102
NÁDUDVARY GYÖRGY • Kirándulás a Tisza mentén	108
Helynévszótár	116
Helynevek a Bodzai-szorosban.....	116
Könyvajánló	118
KOVÁCS LEHEL ISTVÁN • A magyar Termopüle.....	118
A következő szám tartalmából	124

Főttámogató: Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. (BGA)

Az Encián megjelenését támogatja:

Médiapartnerek:

TURISTATÖRTÉNET

Nádudvary Jenő
nadudvarymar@yahoo.com

Szepe bácsi

Európán háborús szelek söpörtek át. Mars, a nagy hadúr, harsonái már a nyitányt kürtölték. Budapesten, valahol Rákospalotán, a Szentner család öröme mégis felhőtlen volt. Megszületett az első gyerek 1914. január 31-én. A Mátyás templomban a fiúcskát József névre keresztelték.

Az I. világháború túlélése után nehéz napok köszöntöttek a háromgyerekes Szentner családra is. A legjobbkor érkezett 1926-ban Brassóból az ajánlat, jöjjön a kitűnő szakember hírében álló családfő a Cenk alatti városba, szerelje fel és vezesse a Budapestről rekvirált nyomdát. Így került 12 évesen Szentner József, a mi Szepe bácsink, a brassói Római Katolikus Főgimnáziumba, s kezdődött el életének szép erdélyi kalandos regénye. Életének azt a címet is lehetne adni: *Mindenütt a csúcson*. Valóban, Szepe bácsi mindenütt mindig a csúcson volt.

Munkakönyvébe 52 év szolgálati időt vezettek be. A nyomdász szakiskola elvégzése után édesapja mellé került a Hosszú utcai Unirea elnevezésű kartográfiai intézetbe, melyhez nyomda is tartozott. Rövidesen a fiatal Szentnert kitűnő litográfusként és térképészként tartották számon. Nagyon sok térképet, értékes atlaszt készített. Később, 1949-ben, amikor román állampolgárságot kapott, kinevezték igazgatónak. A régi szakembereket tette főnöki beosztásba. Holland mintára étkezdét indított be, orvosi ellátást szervezett, zuhanyozót szereltetett

fel. Négy éven át eredményes munka folyt, azonban az akkori osztályharcos évek őt sem kímélték. Koholt vádakkal illették, felhányták neki, hogy kis Magyarországot teremtett a vállalatnál, volt apácát alkalmazott, egyházi adót fizet. Finoman szólva menesztették a vállalattól. Négy hónapig a Tehergépkocsi gyár kovácsműhelyében dolgozott, de felfigyeltek tehetségére, technikusnak léptették elő. Hat évig kitűnően látta el feladatát az egykori Steagul Roșu gyárban. Hat év után visszahívták régi munkahelyére, a nyomdába, ahol nyugdíjazásáig részlegvezetőként tevékenykedett.

Nyugdíjazása után sem pihent. A Traktorgyárba hívták, ahol Szepi bácsi még 17 évig volt a reklámiroda alapembere. Sok országba szállították akkor a brassói traktorokat, szükség volt reklámfüzetekre, ismeretőkire, tájékoztatókra.

Szepi bácsi a családjában is a csúcson volt. Legidősebb gyerekként felelősséget érzett szülei iránt, idős korukban támaszuk volt. Édesanyja 103 évet élt. Már úgy volt, hogy 1936-ban végleg visszamegy Budapestre. Elhatározta, kedvenc hegyéről, a Nagy-kőhavasról, földet visz magával emlékebe. A havasról ereszkedve záporoztak könnyei, nem tudta itt hagyni Brassót.

Családot 24 évesen, 1938-ban, alapított. Szeretett feleségével, Helén asszonnyal 52 évig éltek boldog házasságban. Frigyüket megkoronázta kislányuk, majd két unokájuk nevelése. Röviddel esküvőjük után Hollandiába hívták, Utrechtbe, ofszet nyomdászmasternek. Édesanyja kérésére maradt itthon arra való tekintettel, hogy öccse Budapestre költözött.

A II. világháborút Brassóban élte végig. Az 1944. augusztus 23-iki fordulat után a magyar állampolgárságú Szentner családot ellenségnek tekintették és a Târgu Jiu-i lágerbe szállították. A Brassóban maradt román állampolgárságú szász feleség csomag és pénzküldeményeinek köszönhetően egészségben átvészelték a kilenc hónapi fogságot.

Szepi bácsi a közéletben is mindig a csúcson volt. A régi rendszerekben is tagja volt a brassói turista egyesületeknek, a Brassói Turista Egyesületnek, az Enciánnak, a Touring Clubnak, ameddig azokat be nem tiltották. Számos atlétikai versenyt nyert meg hétpróbában. Erősége volt a rúdugrás. Szabadidejében feleségével együtt bejárta a környező hegyeket. Életre szóló szerelmet kötött a Nagy-kőhavassal, a Ke-

resztény-havással. A Kárpátok legmagasabb csúcsait többször is meghódította, a Moldoveanut, az Omult, a Pásztorcsúcsot.

Az 1989-es fordulat után az elsők között kapcsolódott be az 1991-ben újra alakult Erdélyi Kárpát Egyesület Brassói osztályának tevékenységébe. Örökös tiszteletbeli elnöknek választották eredményes tevékenységéért. A megözvegyült Szepi bácsi itt talált hűséges kirándulótársra Fülöp Margaréta személyében, akit Gittának nevezett. Szombatonként együtt kirándultak a csapattal, hétközben kettesben járták a hegyeket. Számtalan esetben vezette csoportunkat szebbnél-szebb ösvényeken.

Jóval nyolcvan éven túl is nagyon tevékeny volt. Részt vett a munkatúrákon a nagy-kőhavasi menedékház építésénél, sízett, osztályunk síbajnoka volt, síiskolát tartott a gyerekeknek. Büszke volt, hogy nyolcvanon is túl, háromszor is rettyezáti túrákon vett részt és mindig elérte a csúcsot. Az EKE országos vezetősége 86 éves korában érdem diplomával tüntette ki nem mindennapi tettéért, a Királykő egyik legnehezebb, láncokkal szegélyezett szakaszát teljesítette.

Az EKE országos vándortáborainak állandó résztvevője volt. A nehéz túrákat is teljesítette, ő kapta a legidősebb turistát megillető oklevelet. Mindig a legtöbb kirándulást teljesítők között volt, így sokszor megkapta az érdemes turista minősítést. Kedves, vidám természetéért szeretet és tisztelet övezte. A hagyományos farsangi multságokon mindig az övé volt a legötletesebb jelmez, kitűnően alakította az indiánt, pólyás babát és a diáklányt is.

Szinte hihetetlen, hogy Szepi bácsi csupán 89 éves korában látogatót szülőföldjére. Gittával látogatta meg 2003-ban a Budapesten még élő rokonait.

Vallomása szerint nem bánta meg, hogy olyan messze került születési helyétől. Mint mondta, cserébe sok szeretetet, megbecsülést kapott, s ráadásnak a Kárpátok páratlan szépségét.

Szeretett Szepi bácsinkat 90. születésnapján még köszönhattük 2004. január 31-én, majd nem sokkal utána kísértük utolsó útjára a brassói bertalani evangélikus templom sírkertjében. Emlékét kegyelettel őrizzük. ■

TUODOD-E?

Kovács Lehel István
klehel77@yahoo.com

A GPS-ről (XI.)

A Beállítás menüpont további lehetőségei

Előző Encián számainkban a GARMIN GPSmap 62s készülék *Beállítás* menüpontjainak ismertetését fejeztük be.

Útvonalp menedzser

A túra-, autó-, telefonos GPS-ek négyféle alapadatot használnak, men-
tenek és jelenítenek meg: pontokat, útvonalakat, nyomvonalakat és tér-
képeket.

Bánkota-hágó	
Name: <input type="text" value="Bánkota-hágó"/>	Display: <input type="text" value="Symbol and Name"/>
Position: <input type="text" value="N45.48665° E26.02836°"/>	Elevation: <input type="text" value="1049 m"/>
Depth: <input type="text"/>	Proximity: <input type="text"/>
Temperature: <input type="text"/>	Street: <input type="text"/>
City: <input type="text"/>	State: <input type="text"/>
Postal Code: <input type="text"/>	Country: <input type="text"/>
Phone number: <input type="text"/>	Date Modified: 2019-08-18 11:43:38 PM
Date Created: 2014-08-25 1:35:33 PM	

- **útpontok vagy útvonalpontok (waypoints):** ezek bármilyen pontszerű földrajzi objektumot jelölnek, például forrás, útelágazás, barlang stb. Alapvető tulajdonságai: név, koordináta, magasság, mentési/készítési időpont, megjegyzés, kép-jel (ikon).
- **útvonal, útvonalterv (route):** meghatározott útpontok sorozata, amik között a GPS pontról-pontra légvonalban. A készülék jelzi a következő pont irányát (irányszögét), távolságát, becsül egy odaérési időt (a pillanatnyi sebességünk függvényében) és hangjelzéssel figyelmeztet, ha odaértünk. Ezután automatikusan áttér a következő út-pontra és tovább vezet. Ha okos térképpel rendelkezik a GPS-ünk, akkor nemcsak légvonalban tudunk tervezni, hanem az általunk megadott pontok között – igényünknek megfelelő (fizetős, földút stb.) – utakat keres a készülék és ezeken vezet minket.
- **nyomvonal (track):** a GPS készülékek képesek a bejárt útvonalunk folyamatos rögzítésére, így készül a nyomvonal. Olyan ez mintha mi rendszeresen mentenénk egy-egy útpontot. Egy nyomvonalba pontonként a következő adatok mentődnek el: sorszám, koordináta, magasság és mentési időpont.
- **térkép (digital map):** minden készüléknek megvan a saját speciális formátumú térképe. A térképek lehetnek ingyenesek, vagy fizetősek, és általában egy-egy országot (vagy hegyvonulatot) fednek le. Vannak autós, városi, kerékpáros, hajózási és túrázó célokra kihegyezett térképek, akár ugyanarról a vidékről.

Az Útvonalp menü pont felsorolja a GPS-készülékre lementett útpontokat. A MENU gomb lenyomásával keresni tudunk (Keres betűzéssel vagy keresés a közelben), rendezhetünk (Sort), szimbólumot választhatunk, vagy minden pontot törölhetünk.

Ha a Keres betűzéssel lehetőséget választjuk, akkor név szerint kereshetünk rá egy pontra. Ha a közelben keresünk, akkor a legutolsó találatot, valamilyen útvonalpontot, saját jelenléte vagy egy tetszőleges térképpontot használhatunk fel kiindulópontként.

A rendezés ábécésorrendbe vagy közelségi sorrendbe történhet.

Az útpontokhoz szimbólumokat rendelhetünk, alapbeállításként ez a szimbólum egy kék zászlócska, de bármilyen más szimbólumot rendelhetünk egy útponthez (pl. hegycsúcs, szálloda, benzinkút stb.)

Ha a Mindet törli menüpontot választjuk, akkor a rendszer rákérdez, hogy „Valóban törliöd az összes útpontot?”. Igen válasz esetén törli az útpontokat.

Útpontok létrehozása és szerkesztése

Bármilyen képernyőn, ha hosszan lenyomjuk a készülék **MARK** gombját, lementhetjük azt a pontot, ahol éppen állunk. Ekkor bejön az útpont szerkesztő ablak, megadhatjuk a szimbólumát, a nevét, megjegyzést írhatunk hozzá, módosíthatjuk a pozícióját (koordinátáit), módosíthatjuk a magasságát, megadhatunk vízmélységet. A Kész lenyomásával menthetjük le a pontot.

Ha az adatok megadásának a képernyőjén lenyomjuk a MENU gombot, átlagolhatjuk a pozíciót (ehhez mintákat kell megadni), a Projekt útvonalp. segítségével célirányt adhatunk meg, a térkép segítségével elmozgathatjuk az útvonalpontot, kereshetünk a közelben, referenciapontot választhatunk az új irány megadására, veszélyességi körzetet állíthatunk be egy sugár megadásával, vagy a pontot hozzáadhatjuk egy útvonalhoz.

Az útpontok szerkesztése az Útvonalp menedzser segítségével történik, ha itt kiválasztunk egy útpontot, akkor a MENU gomb lenyomására az előbb ismertetett menü jön be két új lehetőséggel: törölhetjük a pontot, vagy újrapozícionálhatjuk azt. Minden értékét az útpontnak megváltoztathatjuk, majd a Menj lenyomásával elkezdhetjük a navigálást.

(Folytatjuk.) ■

Útpontok menedzselése

TÚRAAJÁNLO

Kovács Lehel István
klehel77@yahoo.com

Három vár a Király-hegyen

Keresztvár, Cruceburg, Kreutzburg, Tatárvár, Castrum munitissimum, Király-hegy, Vârful lui Crai, Bodza vára, Cetatea Buzăului, Bodzatábla vagy Hordómező, Platz des Weinfasses, Tabla Bușii, Tatár-hágó, Pasul Tătarilor, Papok sánca, Atilla útja, Honárka vagy Hunárka – megannyi helynév, megannyi monda, s még ki tudja hány történész keresi a homályba vesző valóságot. Hogy mi történt pontosan az idők során a Király-hegyen, ma már senki sem tudhatja, talán csak az, aki nemcsak a térben, hanem az időben is sétálni tud, s felülemelkedve a törvények szabta világon, beláthat az ősi titkokba...

Vándor ballagott az úton. Súlyos, porlepte köpenyét olykor összehúzta magán, ahogy egy-egy barna falevél elsiklott mellette a hűvös fuvallat szárnyán. Lépkedett. Nem sietett, hisz minden idő az övé volt...

Lépteinek zaját elnyomta a föld mélyéről jövő morajlás. Emberi és állati erő fogott össze, hogy a hegy gyomrában rejlő sót a felszínre hozza, s visítva nyikorgott a ló vontatta csigaszerkezet, amint a hatalmas tömböket a tárnából a felszínre emelte.

Slănic Prahova-n Mihai Cantacuzino fegyverhordozó vásárolta fel 1685-ben az uradalmat, s a gazdag lelőhelyen sóbányát nyitott. 1912-ben vezették be a villanyvilágítást a bányába, 1943-ban a Mihály és Ká-

roly bányák helyett az Egyesülés bányában kezdnek sót kitermelni, majd 1970-ben tértek át a Győzelem bányára, 1992-ben pedig a Cantacuzino-bányára.

Slănic Prahova

Sóhegyek és tavak között vezetett tovább a vándor útja, s a szellő ajkára csókolta a sós levegőt, ahogy tovább ballagott az egyre emelkedő ösvényen a dombok felé. Zajra rezdült össze. Harci szekerek kavarták fel a dombok porát, s a bigák¹ elé fogott lovak vágtában közelítették meg a magaslaton álló, majdnem négyzet alakú erődöt. A vándor is oda igyekezett, hisz hosszú volt még az útja a hegyen át, s remélte, hogy a castrumban² megpihenhet. A hátsó kapun, a porta decumanán lépett be

---

¹ *Biga*: kétlovas római harci szekér.

² *Castrum*: római kori erőd.

a táborba, s egyenesen a centuriót³ kereste. A principiában alhatott, s jól esett a hypocaustum⁴ melege.

A Slănic Prahova-i sóbánya

A Felső Drajna-i castrum romanum (45,2567° É; 26,0727° K; 448 m) minden valószínűség szerint Manius Laberius Maximus szenátor és tábornok hadseregeinek szolgált téli szállásul az első dák háború (101–102) idején. A tábor 117–118-ig állhatott fenn a dákok és roxolánok ellen, s itt állomásoztak az I. (Italica), V. (Macedonica), XI. (Claudia) légiók, majd a Cohors I. Flavia Commagenorum lovas és gyalogos regiment.

Az erődöt M. D. Bazilescu tanár fedezte fel 1883-ban mezei munkák közepette. 1888-ban Grigore Tocilescu végzett itt ásatásokat, 1939–1940-ben Gheorghe Ștefan, majd 1992-től Vlădescu M. Cristian, Zahariade Mihail, Dvorski Traian, Teodorescu Victor, valamint Marinele Peneș.

---

³ A *centurio* az ókorban a római légió egy *centuriájának* (századának) vezetője volt.

⁴ *Hypocaustum*: padlófűtés.

Római kori erőd Felső Drajna-n

A főkapun – porta praetoria – hagyta el másnap reggel a vándor a castrumot, s a hideg napfényben tovább ballagott a hegyek felé. Lassan maga mögött hagyta a Bodzai Előkárpátokat, a kései juhokat, a kis falut a dombra némán feltekerdő utcáival, s az egyre kövesebb úton a szoros felé lépdelt.

Alig kandikált ki a csinos kis kővár az orom mögül, zajos sürgés-forgást, készülődést láthatott. Harcra készültek. A vándor ismerte a Barcaságon töltött 14 év minden pillanatát, s tudta, hogy a Német Lovagrend elvesztette a király kegyeit.

Kürt harsant fel a távolban, s a páncélos lovak porát a nehéz zászlók suhogása terelte szét. Szíveket tartó oroszlánok az Árpád-sávós lobogón: maga a király jött el hatalmas serege élén kiűzni a teutonokat a Barcaságról. A csata sorsa hamar eldőlt, a németek kumániai büszkesége, Cruceburg, hamar királyi kézre került, s a vándor megszaporoztta lépteit, miután jót ivott a vár alól fakadó forrásból. A Csukás⁵ és a Szilon⁶ tömbje

---

⁵ Mons Pietros, Krähenstein, Ciucaș.

⁶ Masivul Siriu (1662 m).

között sziklás talajon kapaszkodott a fennsíkra. Cruceburg leromboltott...

A Király-hegy ormán épült vár (45,4184° É; 26,0429° K; 1475 m), amelyet Tatárvárnak neveztek – a barcaszentpéterihez hasonlóan – minden valószínűség szerint, habár a történészek véleménye nem egyezik meg minden részletben ezzel, a Német Lovagrend ötödik kővára, Cruceburg lehetett. Orbán Balázs is tévesen azonosította be a helyet, és tévesen nevezte Királykő várának: *„Philippi a lovagok bodzai váráról szintén említést tesz, sőt azt Tatárkőn épültnek mondja; mit erősítene azon biztos tudat, hogy a lovagokat Endre király 1222-ki új adománylevele ugyancsak a Bodza birtokához juttatta, sőt meg vannak IX. Gergely pápának II. Endre királyhoz s később Bélához intézett azon levelei is, a melyekben elősorolja, hogy a lovagok 1223-ban Kumánia földjén egy hatalmas várat (Castrum munitissimum) kezdettek építeni; az még teljesen be sem volt végezve, midőn a kunok ezen – fékezésükre készülő – várat széthányandók, 1224-ben nagy számmal szálltak táborba, hogy a várépítéssel foglalkozó lovagokra rácsapjanak; de ezek előre értesülve levén, szintén résen állottak, s a támadókat nem csak visszavetették, hanem oly fényes győzelmet vívtak ki rajtuk, hogy a kunok többé meg se kísérték az ellenségeskedést, sőt többen családjaikkal együtt áttértek a keresztyén hitre.”*

A Német Lovagrend hatalma a királyi adományok és engedmények, valamint a szomszédokkal szembeni agresszív magatartásuk eredményeként 1224-re már olyannyira megnövekedett, hogy a pápa a rendet az egyházi szervezet megváltoztatásával közvetlenül Róma fennhatósága alá vette. Ezáltal a Lovagrend nagyméretű függetlenségre tett szert a magyar királlyal szemben. II. Endre ezt már nem tűrte, s mivel a Lovagrend nem volt hajlandó a király parancsára az erőszakkal elfoglalt területeit visszaadni, a király katonai erővel űzte ki 1225-ben a Lovagrendet az országból.

A Caraiman zárta a horizontot a vakító napfényben, s balra rétegesen látszottak a Lovak havasa, Vajda, Hidegvölgy hegyei, a Nagykőhavas. Az előtérben ott magaslott a Zákány⁷. Jobbra a Király-hegy kopár csúcsa, s a Szilon tömbje. A Bodzatábla kiterjedt fennsíkján haladt tovább a vándor, s gondolatban felidézte a hely nevét – Hordómező, Hor-

---

⁷ Zăganu (1817 m), zákány a szakállas saskeselyű régi magyar neve.

dók mezeje – szolgáló mondát, miszerint itt mérték át a Regáti borokat hordókba, s rászegezték a kötelező eredetmegjelölő fémtáblákat, hogy át tudják vinni ezeket a határon Magyarországra.

Nem sokáig csodálhatta azonban a gyönyörű tájat, amelyen ősidők óta vonul végig a Balkán félszigetet Erdéllyel összekötő fő útvonal, mert fedezéket kellett keressen a megszólaló Mauser (Gewehr 98) hadipuskák elől. A fennsíkon élénk csapatmozgásokat tapasztalt. Lövészárkok, ágyú-ütegek, gránátölcserék mint megannyi sebhely csúfították el a lapos arcú dombokat. Füst, lőporszag, vér és hullák...

A Teleajen-folyó völgye

1916. augusztus 15-én a román betörés helyszíne volt ez a hágó is. Mintegy 3000 román katona tört be itt a III. Román Hadtest, az 5. osztag, valamint a 8. gyalogezred (3 zászlóalj) részéről. A visszaverést a

von Bellow tábornok által vezetett 89-es német osztag hajtotta végre október 15–28. között. Ekkor a II. Román Hadtest 6. osztagát úzték ki itt Erdélyből.

Cruceburg helye

Ion Vasilescu, Slon falu pópája napokig járta szekérrel a hágót, s minden elesettet, magyart, németet, románt eltemetett az erdő szélére. Itt létesítettek katonai temetőt 1919-ben (45,4709° É; 26,0514° K; 1290 m), s 1922-től minden év augusztus 6-án zarándoklaltal emlékeznek az elhunytakra.

Mintegy kétszáz lépést tett csak meg a vándor a temetőtől, hogy teljes pompájában láthassa Bodza várát. Szabálytalan négyszög alakjával, csinos bástyáival, épületeivel s két kaputornyával megkoronázta a hágót, amint az út átkígyózott rajta. Faragott gerendázat szépítette a lőréseket, deszka gyilokjáró díszítette a falakat, s a hegyes torony-tetők rímeltek a Zákány és Csukás mesealakos szikláival.

De jó sora volt a vándornak a gyönyörű palotában! Bizony megvendégelte a királybíró, s éjszakára is ott marasztalta. Volt bor bőven, s

ökörsültből is telt az ízletes havasi fűvön és kristálytisza forrásvízen nevelkedett csordából.

A várat talán a XIV. században építhették Nagy Lajos idejében, miután Cruceburg lerombolását követően nem volt mi védje a hágót, de egyes szerzők szerint ez maga Cruceburg.

Bodza vára

A vár (45,4724° É; 26,0528° K; 1356 m) szabálytalan négyszög alakú, leghosszabb oldala É-D irányú, sarokpontjain védtornyok. Legkisebb torony az északkeleti, majdnem négyzet alakú, a vár legmagasabb pontján lévő északnyugati torony trapéz formájú, az délnyugati téglalap, a délkeleti pedig ötszög alakú, és négy szobát rejt. A várnak két kapuja volt a déli és északi oldalakon. A déli oldalon V alakú 14 m nyílású védsánc húzódott, két – a bástyafallal párhuzamos – fallal, az egyik ezek közül az ellentöltés szerepében tisztelgett. Az 1,2–1,5 m széles falakat faragott kőből építették.

A déli kapu két 3×1 m-es támfallal volt megerősítve, amelyek a felvonóhidat is tartották. Kívülről a bejárat 3,1 m széles volt, belül viszont még két támfal 4,3 m-re szélesítette ezt ki. A külső támfalak között 1 m

mély, 2,6 m széles farkasverem csapda. Az északi kapu nem volt megerősítve, csak hatalmas, másfél méter széles kapuszárnyakkal ellátva.

A XVII. században felújították a várat, ennek az emlékéét őrzi az ásatások során előkerült, 80×60×6 cm kőtáblára vésett felirat:

K<álnuky> I<stván>

ERDŐVIDÉKI VICE KIRALY

BIRO EPITETET AZ ERDŐVIDÉKI

E<gyházi> KE<rü>LE<t>BEN AZ KÖFALBAN KÉT

REND KŐ FALAT

24 DIE IULY

1628

ST<e>PH<anus> BENKŐ

H<ic> F<uerunt> ST<e>PH<anus> VERES DE

ARKOSA<nno>: 1633

Viszont Marcus Fronius (Brassó, 1659. – Brassó, 1713. április 14.) evangélikus lelkésztől tudjuk, hogy a vár már 1689-ben le volt rombolva, a Habsburgok bennebb építették fel védvonalukat.

Reggelre kelve vett búcsút a vándor a mintegy 30 erdővidéki székekeltől, s hagyta el a csinos kis várat, hogy mintegy 2 km-t gyalogolva elérje Magyarország határvonalát. A Nagy-Tatár-havas mögöl kandikált elő a felkelő Nap, s bevilágította Amurát szultán, Józsa bán, az öreg Gritti, Ráres Péter, Petrovics vajda, Vitéz Mihály, Omer pasa, Gezai-Mehemed khán, Rákóczi György, Teleki Mihály, Thököly Imre lépteit. A vándor azonban sokkal régebbi lépések zajára figyelt fel. Mésszel bekent sűrű szakállával Athanarik menekült csapatával a Nagy-Tatár féle, s a vándor jól látta, hogy a Rétyi Nyírtól húzóóó honárkán maga Atilla üldözi a nyugati gótok fejedelmét.

Ott állt, ahol a nagy lapos kövekkel fedett római út elágazik, az egyik a Piliske irányába vezet a Kis-Bodza mentén, a másik pedig a Kis- és Nagy-Tatár között vonul be a Szilon tömbje mögé, s látta, amint a gót király Pietroszánál földbe rejti aranykincseit, hogy ne zavarják a menekülésben. Az 1837-ben megtalált kincsek a nemzeti örökség részét képezik.

De nemcsak Atillát vette szemügyre a vándor eme fontos keresztút-nál, hanem a lóháton közalgóó íróó is, aki méltán érdemelte ki a „legna-

gyobb székelj" jelzöt. A krasznai üveghutához igyekezett, de előbb látni akarta a Szilon mélyébe rejtett tengerszemet, a Sasok tavát⁸.

Hagyta Orbán Balázst követni a határvonalat a Szilonra, s határozott léptekkel indult előre a hatalmas kőlapokon, hisz az osztrákok már türelmetlenül várták az erődben. Fák hajoltak az út fölé, s a vörösös-barna levélkoronák eltakarták a magaslatra épült erődöt, amelyen, mint a Boda váránál, szintén átkígyózott az ösvény.

A déli oldalról árokkal is védett erődöt szabályos téglalapokból rakták össze, s a természet adta belső magaslatról, melyre csigavonalként kapaszkodtak fel a falak, ágyúütegek védték a hágót. Puskapor raktár, tiszt és legénységi kaszárnyák húzódtak a falak mögött, ahogy a vándor belépett a sorompóval is ellátott kapun.

A Király-hegy harmadik, legészakibb várát (45,4843° É; 26,0438° K; 1307 m) a XVIII. századi hadászat technikáknak megfelelően építették minden valószínűség szerint Lobkowitz János György Keresztély (1686. augusztus 10. – Bécs, 1755. október 4.) herceg, osztrák tábornok parancsára, aki 1739-től Erdély főkormányzója volt.

Orbán Balázs így ír a várról: „Ezen különböző korban keletkezett védsánczok központját, a Királytető alatti magaslaton fekvő fővár alkotja; ennek legfelül levő középpontját egy 69 lépés hosszú, 26 lépés szélességű négyszög erőd alkotja, melynek izmos mellvédei be vannak most földelve, de hogy ott fal vonult el, arról a most is fölismerhető falmaradványok kezeskednek. Ezt másik alsó vár vette körül, melynek mellvédes gátonya s széles sánczai voltak, s mely útra néző szögleténél befelé hajlitott egyenes szögbe volt megtörve.”

Nem időzött sokat a vándor az osztrák parancsnoknál, a régi harcok emlékeit felelevenítve most már megszapora azta lépteit lefelé. A Bánkóthágó felől Csernátfalú evangélikus lelkésze jött vele szemben kis csapatával, hogy azután az erdőkitermelő kisvasúttal megtett tanulmányi kirándulásról beszámolhasson az Encián 1948-as évkönyvében. Igen, dr. Kiss Béla feltáró cikke ismét az érdeklődés középpontjába helyezte Bodzatáblát, s történészek sora, köztük dr. Binder Pál is kutatni kezdték Cruceburg valódi helyét.

A vándor nem ment szembe a Tejkő felől jövő kis csapattal, hanem jobbra fordulva elhaladt az 1849-ben emelt védsáncok mellett, s a Ta-

---

⁸ Lacul Vulturilor (1420 m).

tárpatak nyomába eredt a Strimba-mezőn. Azt a pontot kereste, ahol a Tatarpatak egybefolyik a Leánypatakkal, s megszületik a Bodza. Itt, a Vízközin volt a vámház is, de mégsem ezt énekelte meg Zajzoni Rab István csángó költő, hanem egy korábbi nagy tragédiát: a tatárok itt gyálázták meg és ölték le a zajzomból elrabolt lányokat. „Az anyák, az atyák / Meg-meglátogatták / A rétet és megkönnyezték / S Lánymezőnek elnevezték. / Ma is ki arra jár, / Letérdel és imádkozik: / »Átkozott a tatár!«”

A Lobkowitz-erőd

Későőszi kikericssek virítottak lilán a mezőn, s a vándor az újjászülető zajzoni lányokat látta bennük, akik így visszasonfordálva a létbe, szebbé teszik harcokat és vért látott világunkat.

Hosszú volt még az út, amint a Béldi-birtokon végighaladt a vándor, de a Csukás és Piroska-havas roppant sziklaszállai, a bodzai és háromszéki hegyek ormai látvánnyal kecsegtették, s ahogy a dombok kezdték átadni helyüket a síkságnak, s egyre szélesedett a Bodza árka, völgyzáró tűzértségi erődöt vett észre ismét a vándor. Az erőd (45,5757° É; 26,9890° K; 845 m) a Bodzavám falu déli végétől keleti irányban húzódó íves dombháton épült a XIX. században úgy, hogy lövegei a Bodza völ-

gye felé irányultak. A földsáncokkal övezett erőd félkör alakban fekszik 100 m hosszan egy gerincen, szélessége 50 m. Ütegállások, az egyes ütegek között földtöltések, lőszereket védő sáncok tanúskodnak a repeszgránátok koráról. A domboldalon barakksor.

Római út

Csendre és békére vágyott a vándor, így balra tért a Sűgő- vagy Malom-patak mentén, hogy elmélyüljön az örök természet csodájában. A „kivülről alig észrevehető völgyében egy valódi csodás tünemény rejtőzködik, oly tünemény, s melynek alig van párja, s a melyet még is oly kevesen méltattak megtekintésre. [...] Oly zuhatagok ezek, melyek eltérők minden eddig látottaktól, mert azok száz meg száz zuhatagocskának összetett csodás csoportozatját alkotják, mely a maga nemében a természet roppant műtárának egyik bámulatos unicumát képezi.” – írja Orbán Balázs, s nem téved, mert a mohák gypágyai szegélyezte hajnalpír színű kövekből feltörő fehér habú források káprázatos színpompába festik a lépcsőzetes domboldalt. S e tünemény kétszer is megismétlődik a Nagy-

súgó⁹ (45,5670° É; 26,9846° K; 824 m) és a Kis-súgó (45,5631° É; 26,9827° K; 851 m) vízésésekben.

Sokáig bámulta az eleven csodát, de útja szólította: távol volt még a falu. Hagyta, hogy a lenyugvó nap még egyszer végigsimogassa sugarai-val a habokat, s megszaporázta lépteit, hogy rátérjen az aszfaltos útra, mely pár kilométer múlva beért Bodzavámra.

A Kálvária-dombra épült kápolna (45,5718° É; 26,9815° K; 856 m) romjai fogadták, s nemcsak az 1794-ben épült templomot látta lelki szemei előtt, amint kontumáci¹⁰ kápolnaként testesítette meg a vesztegzárat, mikor a vámház és vám ide költözött, hanem az 1848. november 23-iki első barcasági csatát, midőn Stráva kapitány osztrák és román csapata lerohanta az itt állomásozó székely határőröket.

Jeltelen sírjuk előtt hajtott térdet a vándor, s a szeméből kigördülő könnycseppben egyesült a csodálatos természet szépsége az örökké csak harcolni vágyó emberrel, ki romokat teremt.

Mert, sajnós, aeterna bella¹¹, lassan őrlő malomkerékként dolgozik az idő, s mást nem tehet, mint saját sorsát siratja... ■

Völgyzáró erőd Bodzavámon

---

⁹ A vízéséseket még Suhogónak is nevezik / Cascada Urlătoarea.

¹⁰ *Kontumác*: a régi országhatárok idején vesztegzár „karantén” működött a határátkelőknél, s a betegségekben meghaltakat a kápolna köré temették. *Contumulo, contumulare*: sírdombbal befödni, betemetni.

¹¹ A háború örök.

Kapitány László
laci4141@gmail.com

A három sokat keresett bodzai vár

Mottó: *Ismerjük meg múltunkat!*

Eléggé hosszantartó tanulmányozás, és a helyszínre való kirándulások után merem állítani, 95% bizonylattal, hogy megvan a három sokat keresett bodzai vár helye.

Ezek a következők: az első vár koordinátái: 45,4843° É; 26,0439° K, a második vár koordinátái: 45,4723° É; 26,0536° K, a harmadiké pedig: 45,4191° É; 26,0423° K.

A számozások É-től D-felé vannak.

Megnevezni a várakat elég nagy feladat. Ahány forrás, annyi féle név. Az elsőnek nevet adni, éppenséggel lehetetlen. Egyesek szerint *Királyhegyi vár*, *Felső-Strimba mezői vár*. A második *Királykő vára*, vagy *Keresztvár (Cruceburg)*. Az első kettőt a magyar Árpád-házi királyok építették a kun-besenyő-bolgár betörések ellen. A másodikat talán Szent László (1077–1095), ahonnan a neve is, *Királykő vára*. A 17. század elején romokban hevert, de 1630-ban Bethlen Gábor újjáépíttette. 1658-ban egy ideig sikerrel állt ellen a török-tatár betörésnek, utoljára 1690-ben Heisler császári tábornok állíttatta helyre. A várat valószínűleg 1711-ben a szatmári béke értelmében robbantották fel a császáriak. A harmadikat, nevezhetjük *Tatárvárnak*, amelyet a teuton lovagok kezdtek építeni a kunok ellen 1223-ban. Ezt a kunok lerombolták, mielőtt még készen se volt, de a lovagok vissza építették 1224-ben. Nincs kizárva hogy e helyen ne lett volna még valami régebbi építmény, amelyet a hunok vagy tatárok építettek volna. A hagyomány azt tartja, hogy ezek egy pár évet töltöttek ezen a vidéken, pihentetni a hadakat és lovaikat. Mindezek a várak több átalakítást, javítást szenvedtek az ellen-

ségek rongálása miatt. Tudnivaló hogy itt volt a régi római út, amely később a középkor „autósztrádája” lett.

Az első vár

Az első vár helye teljesen megfelel Orbán Balázs leírásának, aki személyesen járt ott. Így írja le az utat amelyiken odajutott: *„A Leánymezőn felül a Tatárpatak szűkülő völgyében még egy órát haladtunk, mígnem az 1849-ben készült védsánczok mellett elvonulva, a Királyhegy nyugati alján levő Felső-Strimba mezőre, az annyiszor vérrel áztatott szép havasi fennsíkra értünk. Innen nem messze fakad fel a honunk hátszélén fekvő Király-hegy nyugati oldalából a Bodzafőt alkotó Tatárpatak. Az ezen magas, meredek hegyen kivezetett régi csinált utat úgy megrongálták a lerohanó vizek, hogy azon most csak lóháton lehet közlekedni, a hegyoldalban régi sánczolatok s erős védművek szegélyzik az utat. Ezen különböző korban keletkezett védsánczok központját, a Királytető alatti magaslaton fekvő fővár alkotta; ennek legfelül levő közép-*

pontját egy 69 lépés hosszú, 26 lépés szélességű négyszög erőd alkotja, melynek izmos mellvédei be vannak most (1865-ben) földelve, de hogy ott fal vonult el, arról a most is fölismerhető falmaradványok kezeskednek. Ezt másik alsó vár vette körül, melynek mellvédes gátonya s széles sánczai voltak, s mely útra néző szögleténél befelé hajlított egyenes szögbe volt megtörve.”

Lássuk a mai valóságot is: Ezen a dombon volt a vár. Most csak romjai látszanak, de jól ki lehet venni az alapját. A tetőn volt a fővár és alatta az alsó vár.

Nincs kizárva az sem, hogy az egyes számú várat a bolgárok építették volna a 850–900-as évekbe. Ha a stratégiai szempontot vesszük figyelembe, úgy néz ki, hogy már az elhelyezése is arra vall, hogy északi támadók ellen volt építve.

E helytől délre lehet még látni a védő sáncokat is: 45,4782° É; 26,0489° K. Ezek is, ha elhelyezésüket nézzük, északi támadók ellen voltak készítve.

A második vár helye tiszta, 100%-osan beazonosítható. Ott van, csak meg kell nézni.

A harmadik várra vonatkozó érvek a következők (Orbán Balázs után is, ha K-et helyettesítjük D-el. Nem járt ott személyesen): Másfél órai járásra van a régi határtól. Ott a szép forrás, a Várkútja, 200 lépésre a vártól. Egy kicsi jóakarattal azt is ráfoghathatjuk hogy 6000 lépésre van a Leánymező-i mészégető katlanoktól. A Tatárút, (a régi római út) ott megy el mellette. Innen vezet fel a várhoz a 100 öl hosszú és 10 lépés széles vár útja. A mészgödrök bemélyedései is felismerhetők, ahol a meszet oltották. A vár közelében lévő helyeken termőföldeket lehet kialakítani.

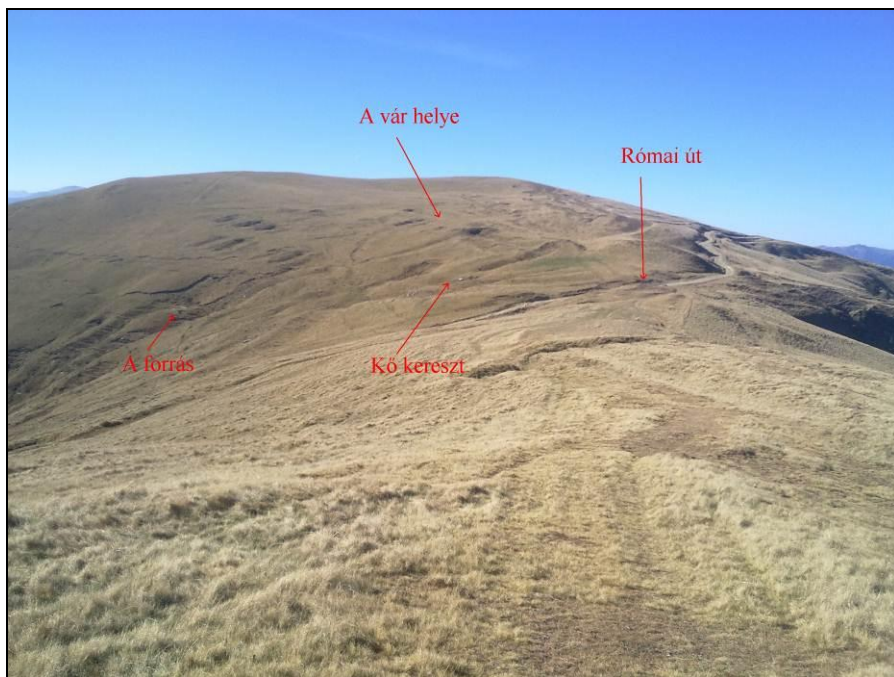
Egyéb történeti érv az, hogy pontosan a Havasalföldet és Erdélyt összekötő főútvonalon helyezkedik el. Stratégiai szempontból is jól szituált.

A Gálma hegységen, a Nagy-Tatártól K-re, mint Orbán Balázs írja, nincs semmi féle várnyom (van mindenféle más nyom), azonban tévedett ő még egyebeket is.

Ezeket az állításokat alá kellene támasztani régészeti ásatásokkal. Kevésbé a *Királykő vára* helyét. *De ki akarná... és tudná ezt megcsinálni?*

Mindezek mellett ezen a környéken sok mindenféle *régiséget* lehet találni. Például a *Tatárvár* mellett található egy kereszt töredék.

A harmadik vár

2010 őszén találtuk meg, egész télen azon gondolkodtam, hogy vajon mi van a másik felén. Ahogy kitavaszkodott, fogtuk magunkat és kiszálltunk a helyszínre. Nagy nehezen felemeltük. Nem kicsi volt a meglepődésünk. Az alapkö ott volt mellette. Valószínű akkor törött el mikor kiborították az eredeti helyzetéből, 1910 előtt. Azon a felén, amit látunk először az van ráírva hogy: 1910, 1925 Ion Minulescu (ez egy román költő). A közepén levő címer, a régi havasalföldi címer. Benne a holló és a nap a félholddal. Cirill betűkel van körülírva. Hogy mit ír ott, az már megint más probléma. Ennek a kiolvasásához valami laboratóriumi munkára volna szükség.

A régi római út mentébe még találtam egy hídfő darabot. Lehet ennek a párja is ott van valahol, de nem kaptam meg. Ez itt van: 45,439001° É; 26,048761° K.

Más figyelemre méltó dolog egy kb. 800 m hosszú védősánc (45,4218° É; 26,0395° K), ami a hegy oldalát szeli át. Hogy ki csinálta

ezt a védősáncot, az megint feltevés (lehet, hogy a bolgárok). Az elhelyezése után lehet gyanítani, hogy az északi támadók ellen volt építve.

Csak a 2010-es kirándulásaink alkalmával a Nagy-Tatáron találtunk még valamit.

Kőkereszt

Először megörültünk neki, gondolván hogy megkaptuk Orbán Balázs kereszt töredékét. Sajnos csalódtunk. A következő kirándulás alkalmával szépen megtakarítottuk a követ és kisült, hogy egyéb valami. Ez itt van: $45,4825^{\circ}$ É; $26,0654^{\circ}$ K.

Valami korunkbeli írások vannak rajta.

Méltó dolog még megemlíteni, hogy a Boncuța hágótól nyugati irányba, kb. 200 m-re egy építkezésnek is látszik a nyoma. Valószínű hogy valami osztrák eredetű erődítménynek a nyoma. Egy kézrajzolta térképen úgy van megemlítve, hogy *Lábkonyita erőd*. Ami szerintem az akarna lenni hogy *La Boncuța erőd*. Nevezhetjük *Lobkowitz* erődnek is

(45,4883° É; 26,0254° K). Ezen a környéken, 1788-ban, *Lobkowitz*, osztrák parancsnok vezetése alatt jelentős harcok folytak.

És itt van még a *Crucea Doamnei*-nak nevezett kőkereszt, a temetőtől kelet irányba. Hogy ki, miért és mikor tette ezt ide, az szintén tisztázatlan.

Kőtöredék

Az első világháború áldozatainak temetője 1922-ben készült. Ide románok, magyarok és németek vannak együtt eltemetve.

Ha valaki kíváncsi a Bodza-folyó születési helyére, az is itt van, a Leány-patak és a Tatár-patak összefolyásánál. Igen, a Zajzoni Rab István említette Leánymezőn.

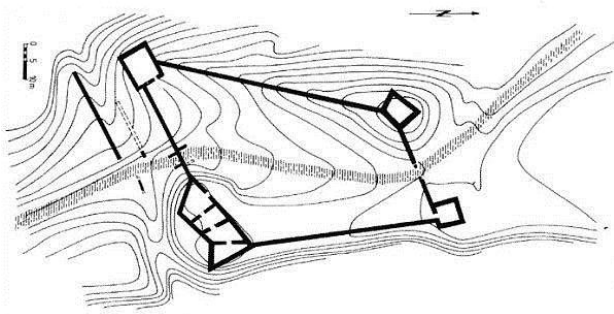
Tovább, a bodzavámi temető, a Kálvária-hegy alatt, a régi katolikus templom maradványával, amelyet 1794-ben építettek, s bár csak 60-ra ment a hívek száma, külön pappal rendelkezett és hozzá tartozott Kraszna, mint leányközség.

A Bodzai-szorosnál volt egykori vámház közelében a 18. században havasi románok telepedtek le, legtöbbször a Barcaság falvaiból kerültek ide. 1891-ben 1363 lakosa volt, 1902 és 1925 között Magyarbodza része volt.

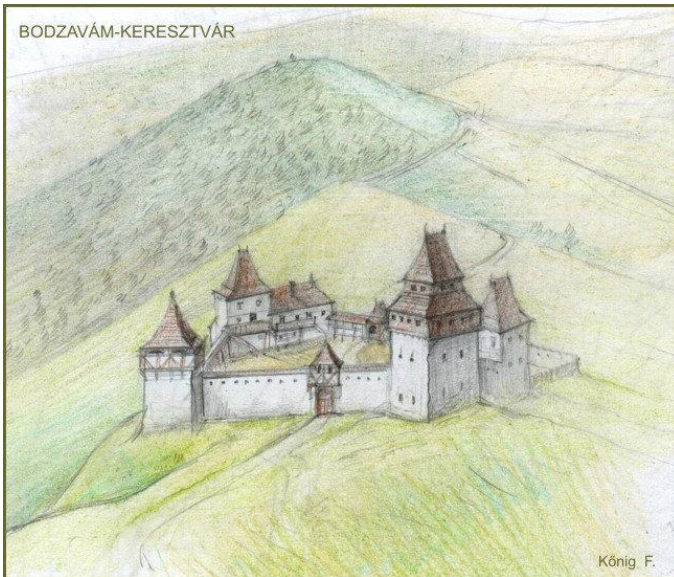
Ezen a tájon, ha valaki nekifog áskálni, az egészen biztos hogy akármelyik négyzetméteren valamire akad, minden tele van itt mindenféle *régiségekkel*. Nem hiába volt ez a középkor „autósztrádája”, itt kereskedtek, itt háborúztak, itt vonult át mindenféle had, kezdve a rómaiaktól, népvándorlásoktól egészen 1916-ig. Az új Kárpát-átjárók megnyitásával teljesen kiesett a forgalomból. A tömösi átjáró 1790 körül, a Lapjas völgyén keresztül (ahol az út le volt fedve fagerendákkal) fel a Székely-rét és Predeál felé, a mai országút pedig Felső-Tömöstől Predeálig 1850 körül nyílt meg, Carol Gartner mérnök vezetése alatt. A bodzai szoroson, a Krasznán átvezető út pedig 1840 körül nyílt meg.

Ha valaki igényeli a GPS állományokat, fényképeket, vagy több felvilágosítást szeretne, írjon a ladislau41@yahoo.com e-mail címre.

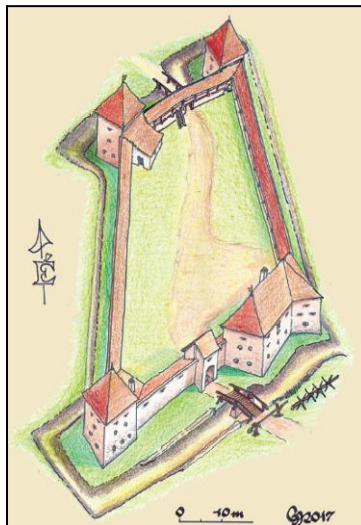
Szívesen állok rendelkezésére. ■

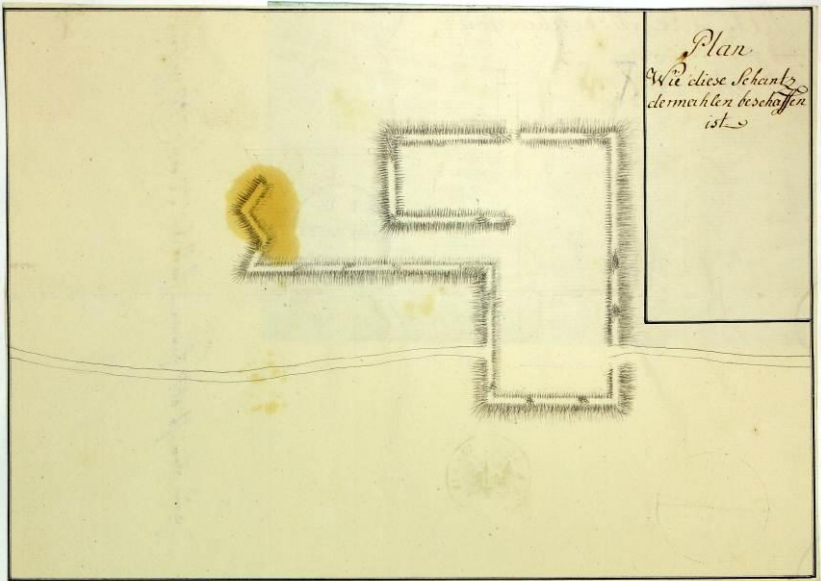
Bodza vára

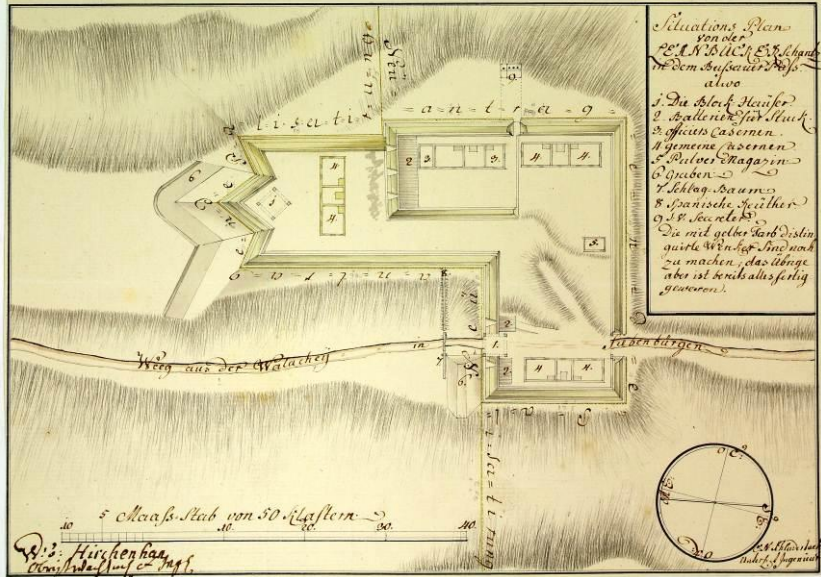
Bodza vára – König Frigyes rajza

A bodzai vár rekonstrukciós rajza, 17. századi állapot (Gyöngyössi János munkája). Forrás: Sófalvi András: *Bodza vára és a havasalföldi Székely megye*, In: *Lustra*, IV. évfolyam, 1/2017.

Plan
Wie diese Schantz
demahlen beschaffen
ist.

Situations Plan
von der
P. A. B. W. C. Schantz
de dem Aufsauer des
also
1. Die Block Stauffer
2. Halle für Artill.
3. officis Casernen.
4. gemeine Casernen
5. Pulver Magazine
6. Speise
7. Köch. Kammer
8. Spanische Küche
9. St. Kapelle
Die mit gelber Farb Disten
garte Wälder sind noch
zu machen, das übrige
aber ist bereits fertig
gewesen.

Maßstab von 50 Klaftern
P. A. B. W. C. Schantz
de dem Aufsauer des

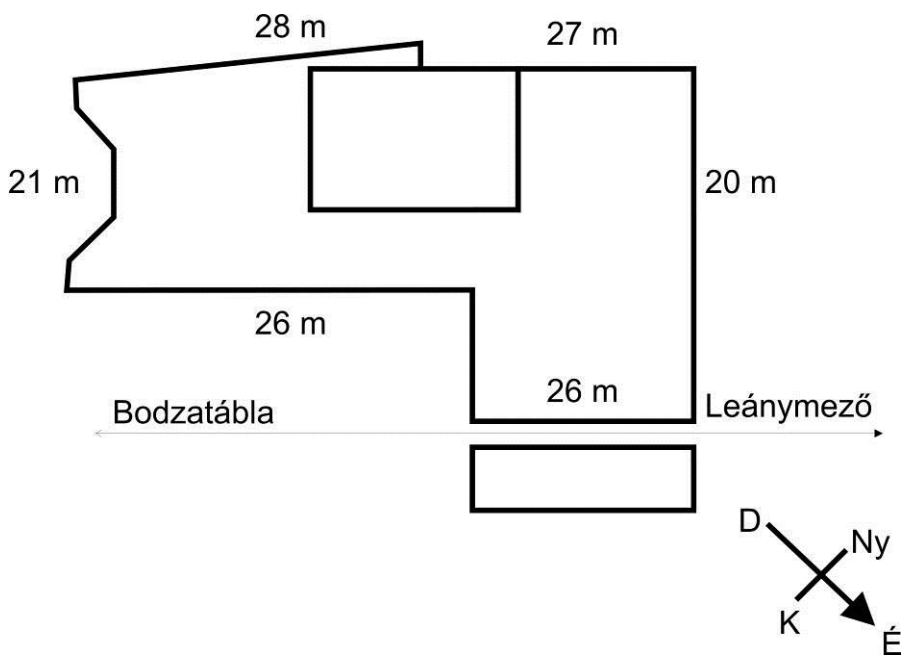
A Lobkowitz-eröd 1788-ban

A Bodzai-szoros 1789-ben

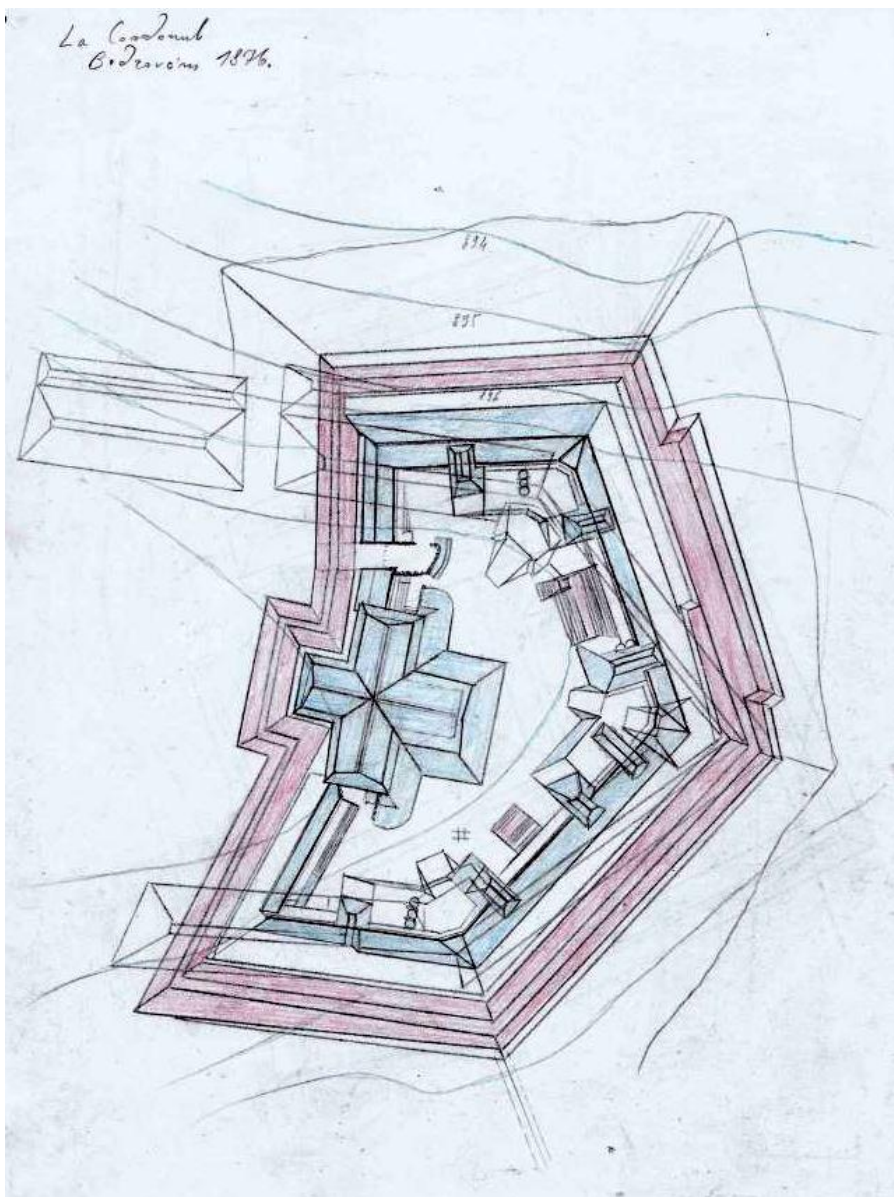

A Lobkovitz-erőd méretei 2013-ban

Egy építkezés nyomai a Bánkóta-hágón

Erőd Bodzavámon (La Cordonul, 1876)

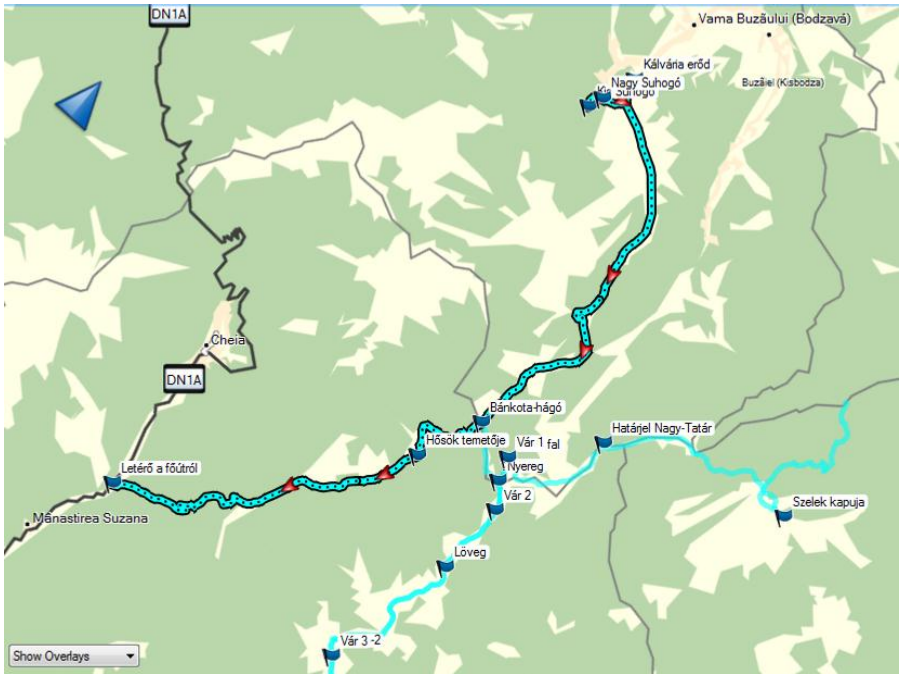
Keresztvár 1. "Keresztvár" **Kreuzburg Br** 1212/231: castrum quod *Crucpurg* nominatur, quod cruciferi de Borza de novo construxerant, cum pratis circa illud castrum adiacentibus; 1212/278: ... *Crusburch*; 1222: *Crucburg*; =: *Cuzeburc*. 1212-ben II. Endre a német lovagrendnek adományozta az általuk újonnan épített várat a körülötte fekvő rétekkel, majd 1222-ben maga és a pápa megerősítette az adományt. Földje egyben Barca-föld határa volt a brodnikok földje felé. Azzal a várral azonosítják, amely Keresztvár kzs-tól 30 km-re DK-re, a Bodzaforduló {Tatárhavas-hágó vagy Bodzai-hágó} útvonalán fekszik, a régi országhatáron túl 2 km-rel (Gy 1: 830). 1222 k.: castrum *Crucpurg*, *Crusburch*; 1222: castrum *Cruceburg*, *Cuzeburc*, *Cruczburg* (Tr). – Su 2: 313. {Telju: Keresztvár mellé teszi}

Keresztvár 2. Br (Brassó-KÉK) [1235–70]: *Nyen*. IV. Béla adta Mikófalvával együtt Prázsmári Teel fia Detrének. A kzs mellett K-re emelkedő földvárak (OB VI. 63) az újabb kutatások szerint nem tulajdoníthatók a keresztéseknek, hanem korábbi időből származnak (Gy 1: 830, 831). [1235–1270] = (Er I. 185). 1403: p/v. *Nyen* (Ub III. 306). 1590: Pankota csn (1978: dülönév). 1750: *Tel*, 1760–2: *Nyén*, 1805: *Nyien* seu *Tél*. 1808: *Nyény* vel *Nyén* h., *Tyej* vel *Lyelye* val. 1861: *Nyén*, *Tyiej* FF (3). 1880/91. térk: *Nyén* (*Kreutzburg*). 1888: *Nyén* (*Kreutzburg*, *Tyei*) **Hsz** Sepsi js (Je 544). 1898: Keresztvár Hsz vm. # Binder P.: *Keresztvár vagy Nyén*. Közös múltunk, 1982. 91-92. – 1909/19: *Teliu*, *Kv*, *Kb*, L 2464: r 1030; m (180). = Su 2: 187. 1235–1854. {castrum *Crucpurg* adataival!}

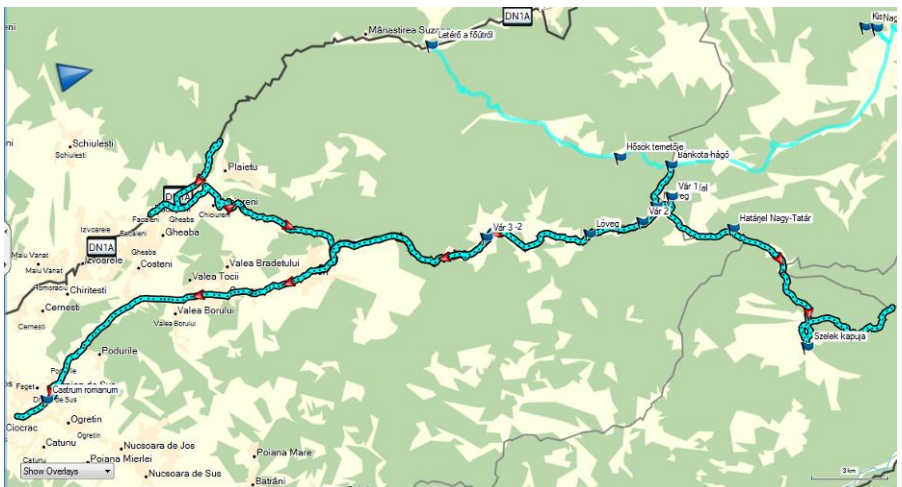
Cruceburg és Keresztvár Vistai szerint

3. Valamint IV. Bélának 1247-ben a johannitáknak adott adománylevelében először találjuk meg az Olton innen Lythen vajdát és oláhjait, s az Olton túl Szeneszlauz vajdát és oláhjait: úgy II. Andrásnak 1222-ben kiadott oklevelében, a mely az 1213-belit meg bővítvén, Erdélyben a kúnok felé néző (*ultra sylvas versus Cumaniam*) pusztá és lakatlan (*deserta et inhabitata*) Borza, Burza földet a német keresztúrnak (*fratres Crucigeri Hospitales S. Mariae in Ierusalem de domo Teutonicorum*) engedi oda, először találjuk megemlítve az erdélyi oláhokat is, mint itt-ott feltünezőket. Az adománylevelél többi közt jogot ad a keresztúrnak, hogy bárhol Erdélyben sóaknákat nyithassanak s a kivágott sőt hat hajón az Olton, ugyanannyin a Maroson vihessék ki, visszafelé pedig azon tizenkét hajón mindenféle portékát hozhassanak be, s hogy sem ők, sem embereik nem tartoznak vámot fizetni, *akár a székelyek, akár az oláhok földjén* (*per terram Siculorum aut per terram Blacorum*) mennek keresztül. András király ez alkalommal Cruceburgot is, melyet a vitézek építettek volt, meghagyá nekik. — Honorius pápa ezt az adományt megerősítvén, a Cruceburg (itt Cuteburg) tartozóságát a *blakokig* (*ad terminos Blacorum*, a kiket alább valachoknak nevez), terjedőnek mondja.

Cruceburg a *Nyelvtudományi Közleményekben*, 1879

Bodzavántól Cheiaig – a Bodzai-szoros

A Bodzai-szoros

HONISMERET

Kovács Lehel István
klehel77@yahoo.com

Erődök és bölények Bodzavámon

Bodzavám vagy Bodzaváma, Bosauer Zollamt, Vama Buzăului. Község Brassótól 31 km-re délkeletre, a Bodza folyó felső folyásánál. 1850-ben 685-en lakták, ebből 583 román, 55 magyar, 1 német és 46 cigány. 2002-ben 3356 lakosából 3337 román 5 magyar, 1 német nemzetiségű. Egy személy zsidónak és 12 cigánynak vallotta magát. Az egykori határátlépő, kaszárnya és vámház ma is határt jelent: határt a csend és nyugalom, valamint a városi világ zaja és forgataga között, határt a szinte érintetlen természet és az ember mindent beépítő haszonlesése között, mert csendesen surran el a változó idő, s az ó- és középkor forgalmas „sztrádájából” az elhagyatottság szigete lett.

Nehéz, hosszú, meggyötrő volt az út, s most, lázálmában, a másik világ kapujában, kőszán derengtek fel előtte a képek. A Hét hegy városát látta, Sztambul¹², Ahmed szultán kék mecsetjével¹³, a dzsámivá¹⁴

---

¹² Isztambul, törökül: İstanbul, görögül: Κωνσταντινούπολις / Konsztantinúpolisz, régiesen Sztambul, előző történelmi nevein Bizánc, Konsztantinápoly.

vált Szent Szófia¹⁵ székesegyházzal, amely az akkor ismert összes építészeti elem tökéletes szintéziseként vált a keresztény világ legnagyobb templomává, a Héttoronnyal¹⁶, ahol annyi magyar raboskodott, az Ágyúkapu palotával¹⁷, amely város volt a városban, s ahonnan az Oszmán Birodalom szultánjai kormányoztak már jó 300 éve. Láta, amint feleségével és négy gyermekével elhagyják az Aranyszarv-öblöt. A bivaly vontatta szekerekkel nagyon lassan haladt a karaván a poros úton. Láta Drinápolyt¹⁸ az ország legmagasabb minaretjével¹⁹ a Szelim-mecset mellett, majd az ismét hosszú és fárasztó utat Rumélia²⁰ fővárosáig, Szeredőcig²¹, amelyet a Bölcsességről neveztek el. Testét iszonyú görcsök kínozták, ám a hidegrázás közepette is lelke szabadon szárnyalt lázalmában. Fentről látta, ahogy az Iszker²² áttöri magát a Balkán-hegységen, s a kialakult szurdokvölgyekbe épített úton ott battyogott lassan bivaly vontatta karavánjuk, az egyik szekéren felesége és gyerekei, akik most itt fekszenek szörnyű kínok között mellette a

---

¹³ A Kék mecsetet 1609 és 1616 között építették I. Ahmed oszmán szultán utasítására.

¹⁴ A mecset az iszlám vallás temploma. Azokat a mecseteket, amelyek a péntek déli istentisztelet (szalát al-dzsuma) helyszínéül szolgálnak, nagymecseteknek, arab nyelven dzsámiknak (جامع, „összegyűjtő”) nevezik.

¹⁵ Hagia Szophia, Sancta Sophia, Ayasofya, Ajía Szoffa 532–537 között épült Nagytemplom.

¹⁶ Yedikule, a Márvány-tenger partján fekvő erőd, híres börtön. A magyar foglyok közül Szilágyi Mihály (Hunyadi Mátyás nagybátyja), Majláth István, Török Bálint, Bornemissza Gergely, Béldi Pál, gróf Esterházy Antal császári főstrázseamester a legismertebbek.

¹⁷ Topkapi szeráj. Építésére II. Mehmed szultán (a Hódító) adott utasítást 1459-ben és 1465-ben fejezték be. A palota az Aranyszarv-öböl és a Márvány-tenger között fekszik az ún. Szeráj Csúcson (Sarayburnu).

¹⁸ Edirne.

¹⁹ A minaret a mecsethez vagy dzsámihoz épített, vagy illesztett, esetleg különálló, nyúlánk, felfelé elkeskenyedő torony.

²⁰ Bulgáriát 1382-ben a törökök elfoglalták és Rumélia néven átszervezték, Szófia közigazgatási központtal.

²¹ Szófia régi magyar neve.

²² Az Iszker vagy Iszkar (bolgárul Искър [Iszk'r]) folyó Bulgária területén, a Duna jobb oldali mellékfolyója.

lazarétumban²³. Csodálatos hegyek magas csúcsokkal. Nikápoly²⁴ városa felé igyekeztek – amelyet Traianus²⁵ alapított, miután legyőzte a dákokat, – hogy átkeljenek a Dunán, ám amint közeledtek, kétségbeesetten kiáltozó menekülőkkel találkoztak: „*Veba!*²⁶ *Csumá!*²⁷”. Ekkor találkozott először a pestissel, amelyről szóló híreket mindig is nagy érdeklődéssel követett, ám így, testközelbe, csak most került vele. Azonnal Oroszcsik²⁸ fele vették útjukat, habár nagy kerülő, ott át lehet majd kelni a Dunán, és ami a legfontosabb: ott nincs pestis. Akkor még nem tudták: a fekete halál velük jött Sztambulból... Újhold napján érkeztek a Duna partjára, a törökök Bajrámot²⁹ ültek. Mindenütt őrtüzek égtek, nagy volt a ribillió, felvonulások új ruhákban, mulatozások, hangoskodások. Alig találtak vízi alkalmatosságokat, amelyekkel átkelhetek a széles folyamon, ám végül is megérkeztek valahogy Gyurgyevóba³⁰. Duzzanatokkal, bubókkal telt teste lassan feketedett. A kínzó fejfájás már távolinak tűnt, a görcsök és a láz elviselhetőnek. Egyre magasabbról tekintett le. Bukarest belvárosa. Ott állt Ypsilanti³¹ palotájában, a fejedelem dolgozószobájában és átadta neki a szultán titkos üzenetét. Hét nyelvet beszélt, dragomán volt, hivatalos tolmács és küldönc, a Magas Porta követe Havasalföld fejedelméhez, majd Erdély főkormányzó-

---

²³ Kórház, szegényház.

²⁴ Nikopol, bolgár város a Duna jobb partján, vele szemközt a folyam túlsó partján Turnu Măgurele fekszik.

²⁵ Imperator Caesar Nerva Traianus Augustus, általánosan elterjedt néven Traianus császár, született Marcus Ulpius Traianus, (Italica, 53. szeptember 18. – Selinus, 117. augusztus 8.) a Római Birodalom császára 98-tól haláláig.

²⁶ Pestis törökül.

²⁷ Pestis bolgárul.

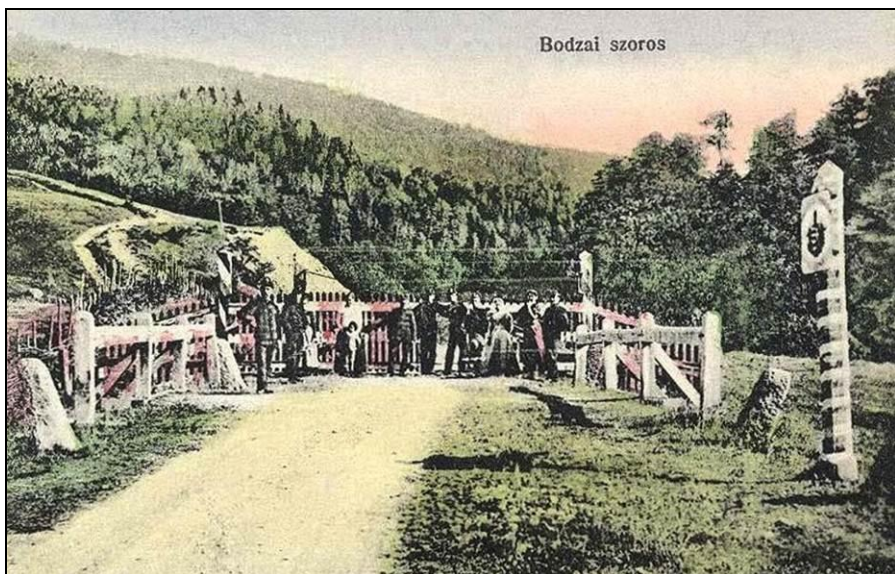
²⁸ Rusze (Pyce, korábban Ruzcsuk, Rusçuk, régies magyar neve Oroszcsik) város Bulgáriában, a Duna jobb partján.

²⁹ A muzulmánok áldozati ünnepe (kurban bayram). Négy napon át tart a muzulmánok vigalma, amely egyike a két legfontosabb ünnepüknek. Két hónappal és tíz nappal a ramadán után kezdődik, újholdkor.

³⁰ Giurgiu, régies magyar neve Fekete Gyergyó, város Havasalföldön, Ruszéval szemben.

³¹ VII. Sándor (Alexandru Ipsilanti; 1726 – 1807. január 13.) két alkalommal havasalföldi fejedelem, X. Sándor néven egy alkalommal pedig moldvai (a fanarióta uralkodók sorából).

jához, Brukenthal³² báróhoz. A hétfalusi csángók hatalmas lovas szeke-rein utaztak tovább Bukarestből. Kiszáryalt a palotából, fentről látta Esővásárhelyt³³, a Székelyek vásárát³⁴, a havaselvi székely megye székhelyét, a Király-hegyet, a Bodzatáblát, a Lobkowitz-erődöt. A hideg is kirázta, amikor átlépte az országhatárt. Végre Erdély! Hazaérkezett... Teste teljesen elfeketedett, kihűlt, merevvé vált ugyanúgy, mint a szobában fekvő öt másik test: egy nagy és négy kicsi. Ám a hat szabad lélek összefonódott a Barcaság kék ege alatt, s forró ölelésben elindult a Fény felé. Hazaérkeztek...

---

³² Samuel von Brukenthal (Újgyház, 1721. július 26. – Nagyszeben, 1803. április 9.) Erdély kormányzója, gubernátora 1777. július 16.–1787. január 9. között.

³³ Ploiești.

³⁴ Vălenii de Munte, város Prahova megyében, 1645–1781 között a havaselvi székely megye székhelye. A székhely 1645 előtt Urlați-on (Váralatt) volt, 1781–1845 között pedig Bukovon (Bucov).

Bodzavám viszonylag fiatal település. Nevét onnan kapta, hogy a Bodzai-szoros³⁵ bejáratánál a vámház közelében létesült. Az egykori vámház köré az 1700-as évek végén a Barcaság falvaiból megszökött román zsellérek³⁶ telepedtek le. A vámház (45,5773° É; 25,9807° K; 794 m) Béli birtokon épült 1787-ben, és ezért a család a kincstárral kötött szerződés alapján 1500 veder bort hozhatott be vámentesen Havasalföldről. A régi vám a Kis-Bodzán³⁷ volt, Bodzatábla irányában, a *Vizközín*, ott, ahol a a Tatár-patak egybefolyik a Leány-patakkal, s megszületik a Bodza. Furcsa folyó a Bodza: *„a sziklamederben törtető, s áradatkor sziklákat sodró folyó, mely mint e hon szülöttje a haza felé vette útját, de itt a vámnál áttörhetlen sziklahegyekre bukkanván, megtérésre kényszerítettet, s kedvellenesen, ide-oda folyva hosszasan kanyarogva fordul északnak, máshelyt keresve utat be a haza felé; de ilyen 2 mértföld hosszú vonalon sehol nem található, Bodzafordulónál (község) ismét keletre fordul, s eredeti pályafutásával párhuzamos, de ellentétes folyással halad, míg végre átlátva, hogy a szeretett hazától, a kegyelt szülőföldtől csakugyan meg kell válnia: duzzogva, mérgesen habozva, tombolva, sziklákat repesztve és sodorva rohan ki Krásznánál idegen földre.”* – írja Orbán Balázs.

A régi vámházban Trianon után egy jó ideig iskola működött.

A falutól nyugatra, az egyik dombon lármafa működött.

A falu délkeleti kijáratánál lévő Kápolna- vagy Kálvária-dombon állnak a régi katolikus templom (45,5718° É; 26,9815° K; 856 m) romjai. Orbán Balázs szerint *„E templom 1794-ben épült, s bár csak 60-ra megy a hívek száma, külön pappal, külön lelkészséget alkot, melyhez Krászna, mint leányközség tartozik.”*

A külön papot nem a hívek lélekszáma, hanem a birodalmi szempontok indokolták. Egyrészt az uralkodónak fontos volt, hogy a vámhivatal tisztjei gyakorolhassák katolikus vallásukat, másrészt vesztegin-tézeti lelkészség jött itt létre. Krászna az ott működő üvegcsúr magyar munkásai miatt tartozott Bodzavámhoz.

---

³⁵ Pasul Buzău, 670 m.

³⁶ *Zsellér*: föld nélküli, vagy kis birtokkal rendelkező bérmunkás.

³⁷ Buzăiel.

A régi vámház

Erdély és Magyarország határán vesztegzár működött. Minden belépőt negyven napig tartottak a karanténban³⁸, s csak az egészségesek mehettek tovább. A vesztegzárban elhalálozottakat a kontumáci kápolná temetőjében hantolták el.

Erdélyben összesen hét határátkelőhelyen működött vesztegzár: Bodzavámon, Felsőtömösön, Törcsváron, Gyimesbükkön, Gyergyótölgyesen, Ojtozon, Vöröstoronyon. A vesztegintézetek hivatali működését ugyanakkor a brassói székhelyű Erdélyi Királyi Vesztegintézetek Felügyelősége ellenőrizte.

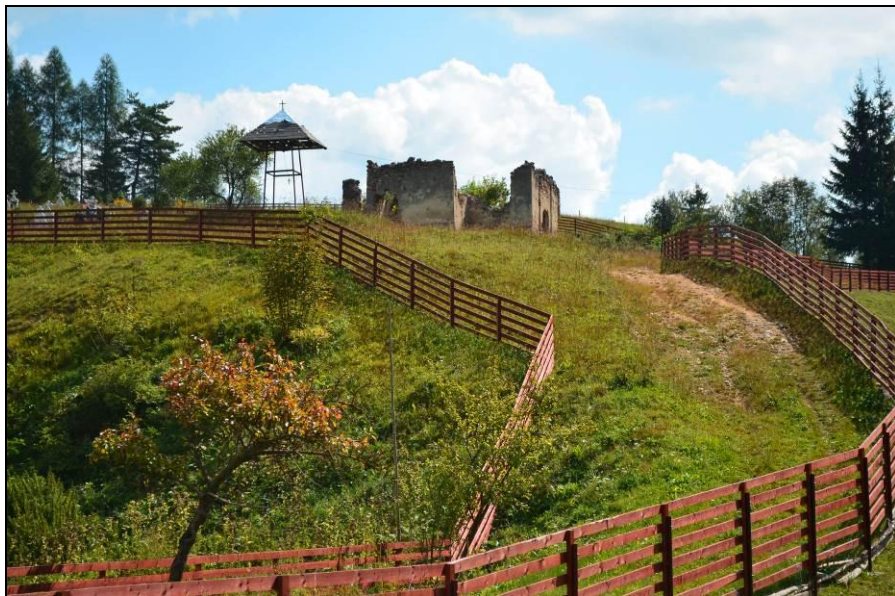
A vesztegintézeti lelkészség³⁹ 1763-ban alakult meg Bodzavámon, a Kis-Bodzán, Mária Terézia ekkor szólította fel az obszerváns⁴⁰ Erdélyi

---

³⁸ A karantén szó eredetileg a *quarantina* olasz szóból ered, ami *negyven nap*-ot jelent, ugyanis ennyi ideig tartották, hogy akik még nem betegedtek meg, azok ne kaphassák el a fertőzést.

³⁹ *Parochus Bodzaensis et contumacia capellanus*. A vesztegintézetnél szolgáló papokat a *capellanus* névvel illették, mivel a püspök a ferences szerzetesek közül nevezte ki őket.

Szent István Rendtartomány elöljáróját, hogy küldjön ferences szerzetest Bodzavámra. A káplánság, amelynek patrónusa a kincstár volt, a Barcasági Dékánság hatáskörébe tartozott (a ferences szerzetesek adminisztrálták még Brassó, Felsőtömös és Töröcsvár településeket is), s így egy bonyolult kinevezési rendszer alakult ki a hatásköröket tekintve. A kinevezés nemcsak a tartományfőnök feladata volt, hanem az erdélyi püspökségé is, és a beiktatás a vámhivatal vezetősége előtt történt.

Kápolna a Kálvária-dombon

A Kálvária-dombon épült kápolnáról, amely titulúsának⁴¹ a Szent-háromságot választották, Lamásch József brassói apátplebános 1815-ben a következőket jegyezte fel: *„Itt nagyon szép templom van, de nem a legalkalmasabb helyen.”*

---

⁴⁰ Az obszervánsok a ferencesek egyik ága, egy sarutlan, a Kisebb Testvérek Rendje (OFM) szerzetesrend.

⁴¹ Védőszent.

Mivel ma már csak a kápolna romjait láthatjuk, álljon itt a leírása Péntes Lóránd⁴² tolmácsolásában: a kincstár költségén épült kápolna hossza 4 orgia⁴³, szélessége 3 orgia volt, vagyis megközelítőleg 7,5 × 5,6 m. Falai faragott kőből készültek, a padlózatát deszkával padolták. Két ajtóval látták el, az egyik dél fele, míg a másik kelet fele nyílt. A kápolnának öt, jó állapotban levő ablaka volt. A templomhoz sekrestye is tartozott, mely szintén kőből készült, de deszka tetőzettel látták el. A templomban két, fából készült oltár kapott helyet, oltárkövekkel és egy örökmécsessel ellátva, a bejárat két oldalán szenteltvíztartó, a festetlen falakon a keresztút állomásai voltak elhelyezve. A szentélybe két lépcsőfokon lehetett feljutni, melyet áldoztató rács választott el a férfiak és a nők számára elhelyezett öt-öt padtól. A padok mögött gyóntatószék állt. A szentély fölött 7 orgia magas fából készült torony állt, benne két haranggal: a nagyobbik súlya 56 kg, a kisebbik súlya közel 30 kg. A templombelső falai fehérek, egyetlen, fából készült oltárát természetesen a Szentháromság tiszteletére emelték. A szószék a sekrestyéhez közel, a déli oldalon kapott helyet. A berendezéshez hozzátartozott még a gyóntatószék és a keresztelőmedence.

A káplán a vámhivatal egyik épületében kapott lakást, a kápolnától távol. A kőfalú és deszka tetővel fedett ház négy szobából állt, melyből kettőt a lelképásztor, kettőt pedig az egyház szolgálatát ellátó család számára tartottak fenn. A házhoz nem tartozott udvar, de a lelkész használhatott két konyhakertet.

A káplán Bodzavámon lelkészi és tanítói feladatokat egyaránt ellátott, ő tanította a kevés számú magyar és német ajkú gyermekeket a kápláni lakás egyik szobájában.

Mivel a bodzafordulói magyarság nagy része határőri és vámügyi feladatokat látott el, Trianont követően a magyar lakosság gyorsan elapadt, az egyházközség megszűnt, a templom tetőzete pedig az 1950-es években beomlott. Ma is romhalmaz.

1848-ban épült fel egy régebbi fatemplom helyén a falu jelenlegi ortodox temploma Dogariu Demeter papsága idején, a hétfalusi mokány Ciuta Mózes és felesége, Neacşa adományából. Az Urunk menny-

---

⁴² Péntes Lóránd: *A bodzavámi vesztegintézet káplánsága*, In: Acta Siculica 2012–2013, 513–539.

⁴³ Orgia transsilvanica (erdélyi öl), 1 orgia = 1,866 méter.

bemenetelének⁴⁴ szentelt templom bizánci kereszt alakú és a négyfalusi esperességhez tartozik.

Az 1848-as szabadságharcban fontos szerepet játszott Bodzavám. Itt zajlott le az első barcasági csata 1848. november 23–24-én. Ekkor rohanta le Stráva kapitány vezetésével egy osztrákokból és román határőrökből álló csapat a 40 fős székely határvédőket, akik közül 10-et legyilkoltak, 30-at pedig Brassóba kísértek az első hadifoglyokként. A Kárpátkanyar első áldozatait a vesztegár temetőjében hantolták el. Sírjuk ma jeltelen.

Ugyanebben a temetőben hantolták el közös sírokba az első világháborúban elesett osztrák–magyar és román katonákat is. A jeltelen sírokra nem kerülhetnek az emlékezés virágai...

Történelemmel terhelt hely Bodzavám és környéke. Az ó- és középkorban, de az Erdélyi Fejedelemség idején is itt haladt keresztül a Kárpátok egyik legfontosabb kereskedelmi és hadi útja, melynek ellenőrzésére várak emeltek és vámhelyet hoztak létre a hegygerincen. Giovanni Morandi Visconti olasz hadmérnök 1699-ben készült térképe is jelentős itteni határvédelmi tevékenységéről tanúskodik.

A Német Lovagrend Cruceburg várán, majd a bodzai váron (arx Boza) kívül a Király-hegyen és a Bodzatáblán (Bodza-mezőn) a XVIII. században az osztrák hadvezetés a hágón és a szorosban több ponton védműveket létesített. Így jött létre a Kálvária-domb mögötti sáncrendszer, valamint a gerincen a Lobkowitz-erőd. Ez a várrendszer hatékonyra tette a határvédelmet, amely meg is mutatkozott 1788–1789-ben, az úgynevezett harmadik osztrák–török háború során, amikor a 2. székely határőrezred több győzelmes csatát vívott itt a török csapatok ellen. Ez a háború volt az oka annak, hogy a vámházat áthelyezték a mai Bodzavám falu területére.

A Kálvária-domb mögötti erőd (45,5755° É; 26,8990° K; 865 m) építéséről pontos adataink nincsenek, ám ez mintapéldája az osztrák völgyzáró tüzérségi erődnek.

Az erőd a Bodzavám falu déli végétől keleti irányban húzódó füves dombháton épült úgy, hogy lövegei a Bodza völgye felé irányultak.

A földsáncokkal övezett erőd félkör alakban fekszik keresztben a hegygerincen kb. 100 m hosszon, 50 m szélességben. Jól láthatók az

---

⁴⁴ Ascensio Domini, Înălțarea Domnului.

ütegállások és az egyes ütegek között épült földtöltések. Repeszgránát találat esetén ezek a töltések védték meg a szomszédos ütegeket a szétrepülő repeszektől. Az erőd közepén lőszereket védő sáncokat láthatunk.

Völgyzáró erőd Bodzavámon

Maga az erőd csak a keleti irányban, a Bodza völgye felé volt védett. A nyugati oldalán csak sáncokkal volt védett, mert itt egy domboldalra támaszkodott. A domboldalon ma is láthatók a katonai egység és a felszerelés elhelyezésére épült barakksor alapjainak földdel borított maradványai. Magában az erődben szálláshelyek és raktárak kialakítására nem volt lehetőség. A Kálvária-dombon, a temető és a környező kertek területén ma is látható kisebb sáncrendszer valószínűleg a dombháti erőd előretolt állása lehetett.

Bodzaforduló 1876-ig Felső-Fehér vármegyéhez tartozott, utána pedig 1930-ig Háromszékhez. Ezt követően csatolták Brassó megyéhez.

1902 és 1925 között Magyarbodza része volt, amely Bodzaforduló⁴⁵, Bodzavám, és Szitabodza⁴⁶ helységekre vált szét.

Ma községközpont, a hozzá tartozó Egrestő⁴⁷, Kisbodza⁴⁸, Döblen⁴⁹ és Stäväreşti falvakkal, összesen 156,63 km² területen.

Egrestőn hozták létre 2008-ban a bölényrezervátumot 5 Ausztriából, Svájcból és Olaszországból hozott bölénnyel (*Bison bonasus* Linnaeus). A 12 hektárnyi Bölények völgye⁵⁰ nevet viselő védett területen jelenleg 22 bölény él, de a működtetőknek szándékukban áll a területet 80 hektárra, az állatok számát pedig 34-re növelni.

Bodzavám nagy látványossága a Sűgő⁵¹ vagy Malom patak vízesei, amelyet Üvöltő, Suhogó vagy Zúgó nevekkkel is illetnek. A patak a Csukás-hegység mészből gazdag konglomerátumaiból⁵² kioldja a meszet, és a hegy lábánál hatalmas édesvízi mésztufakúpot rakott le az évszázadok alatt, annak tetején csörgedez a kissé vasroszdás színű édesvíz.

A festői szép és szinte érintetlen vidéken elterülő Dang-havas⁵³ alatti Döblenből mintegy 15 km hosszú, 1200 m szintkülönbségű túraút vezet fel a Vertés-élén a Csukás-csúcsra. A piros kereszt jelzésű ösvény a Csukás ikrei és az Ördög ujjai elnevezésű alakzatok között teker a Csukás mesés sziklái között. Ha pedig a Szász-bérc felé irányulunk, Zajzonba érhetünk a terepjáróval járható közel 18 km-es úton, hogy meglátogassuk a hétfalusi csángókat.

A szirti sas (*Aquila chrysaetos* Linnaeus) uralta mesés vidék látványosságai igazából csak madártávlatból összegezhetők, s mert a szépség múlandó, de a lélek örök, bizony, a Kárpátkanyar eme zugának nemes lelke van! ■

---

⁴⁵ Întorsura Buzăului.

⁴⁶ Sita Buzăului.

⁴⁷ Acriș.

⁴⁸ Buzăiel.

⁴⁹ Dălgheu.

⁵⁰ Valea Zimbrilor.

⁵¹ Urlătoarea.

⁵² Kavicskő.

⁵³ Dang-havas vagy Dong-havas. Muntele Dungu, 1502 m.

Kovács Lehel István
klehel77@yahoo.com

Legendák és mondák földjén az egykori havaselvi székely megyében

Régen, amikor térképekre kezdték festeni az ismert világot, hatalmas fehér foltokat hagytak a még feltáratlan, ismeretlen helyeknek. Ezeket a *Terra Incognita* vagy *Terra Virginea* kifejezéssel illették, s felfedezők százai indultak útnak, hogy megismerjék, birtokba vegyék az új helyeket.

Mikecs László (*Csángók*, Budapest, 1941), Gazda László (*Székely megye Havasalföldön*), Sántha Attila (*Két ősrégi magyar víznév – A havaselvi hajdani Săcuieni megye helynévanyagából*) írásaik nyomán kelünk át a Kárpátokon Várad Péter Pállal és Kádár Tamással, hogy mi is megismerjük történelmünknek egyik fehér foltját, a hajdani havasalföldi székely megyét.

A kialakuló magyar királyság határai nem állapodtak meg a Kárpátoknál, már az 1200-as évek elejétől elkezdődött a havasokon túli területek egységbe szerveződése is. A Német Lovagrend hódításai is jelentősek voltak a Kárpát-kanyaron túl, s a magyar királyok felségterületei a Dunáig nyúltak. Ha a milkói vagy az argyasudvarhelyi (Curtea de Argeș) püspökségeket hamar fel is őrölték a történelem malmai, a mai Bodza (Buzău) és Prahova megye egyes részein létrejött *Saac*-nak (Saaka), illetve *Săcuieni*, *Săcuieni*, *Secuieni*-nek nevezett *Székely megye* egészen 1845. január 1-jéig életben maradt.

De lássuk, mi maradt meg máig belőle...

A volt megye címere ismert. Rajta a JUDEȚUL SAAKA írás átmeneti román ábécében történt, mint például Dimitrie Bolintineanu *Călătorii*

pe Dunăre și în Bulgaria (Utazások a Dunán és Bulgáriában, 1858) könyve, tehát az itt látható címer valószínű közvetlenül a megye megszűnése előtti címer. A betűk nagyrésze cirill, de ott az U У és a D Д. Az L pedig a görög ábécéből van átvéve (Λ – lambda), mert a cirillben Л. Ilyen U ezen kívül sehol nincs, még az ógyházi szláv ábécében sem. A macedónnal sem talál, de még a glagolita ábécével sem. Mint a talált 1900 előtti román feliratok esetében, itt is négy (öt) ábécé tevődik egymásra: cirill (bulgár), görög, latin, valamint az egyházi írásmódban használt cikornyás betűk.

Krasznánál kelünk át a volt országhatáron. Egy épület falán felirat: „*VAMA. Băscă-Rosilii. Executată în anul 1899 Sub conducere Dlui Șef inginer R. Poenaru*” (VÁM. Băscă-Rosilii. 1899-ben épült R. Poenaru főmérnök vezetésével). Végig a Bodza (Buzău) folyót követjük, amelynek fő érdekessége, hogy a Tatárhágó alól, a Leánymező közelében alakul ki, s miként a Kárpátok, Bodzafordulónál egy hatalmas kanyart vesz be, s ismét áttörve a hegyeket igyekszik mintegy 325 km hosszon a Szeret (Siret) felé.

Nehoiutól erdei utakon megyünk tovább, megcsodáljuk a sóhegyet Lopătari kijáratánál, így érkezünk meg Vintilă Vodă faluba – egy középkori várat megkeresni.

A manapság Vintilă Vodă-nak tulajdonított várról elfelejtik vagy csak nagyritkán emlegetik, hogy az eredeti neve így románul is: *Menedec* (Menedék). Falaiból kevés maradt meg, habár Gazda László még így látta: „*86 méter hosszú és 72,8 méter széles paralelogramma formájú vár, 1,07 méter falvastagságú, minden sarokban megfigyelőtoronnyal. A várban palota romjai, mellette pedig közel 100 méter hosszú fal maradványai találhatóak. A vár körül négy kiemelkedés van, mindegyik erősített.*” A várpalota maradványaira később egy kolostort építettek. Annak is nyoma veszett, de a neve megmaradt: „*Ot Menedec*”.

Nap-szimbólumok és érdekes keresztiek úton-útfélen vagy a temetőkből, ahol számos magyar név köszön vissza romános formában a sírkövekről.

Mogyoróson (Aluniș) homokkőbe vájt helyiségeket, barlangtempломot látogatunk meg. Ma kultikus jelentőséget tulajdonítanak nekik, s mintegy 7 000 évesre datálják.

Számos településnév utal magyar eredetre: Buzău (Bodzavásár), Chiojdu (Kövesd), Cislău (lócsiszár), Pănățău (pemetefű), Secuiu (Székelyfalu), Unguriu (Magyaros) stb.

A Buda sem ritka a Kárpát-medencében, s úgy látszik a Kárpátokon túl sem! Régi térképeken Ploiești is így jelenik meg: Esővásárhely. De itt vannak még: Colceag (kócsag), Făcăieni (fakalány), Hătcărău („hat karó”), Ialomița (Ilonca), Mireșu Mare és Mic (nyíres), Palanca (palánka), Nemertea („nem értem”), Vălenii de Munte-t 1431-ben mint „a székelyek vásárát” említették.

Érdekes, hogy egyes források szerint a székely megye 1829-ben szűnt meg, pedig a megyerendezés 1845-ben volt. Egyes történészek (pl. Constantin C. Giurescu) azt írják, hogy a „vegyes – román és székely” lakossága Erdélyből telepedett át, holott Erdélyben a Német Lovagrend betelepítésekor nem voltak románok... A megye első írásos emléke 1482-ből való. Székelye 1780-ig Vălenii de Munte (Székelyek vására), azután pedig Bucov.

Az egykori havasalföldi Székely megye talán legrégebbi hiteles régészeti emléke Athanarik kincse. Athanarik a nyugati gótok királya volt 365–381 között. Uralkodásának Atilla és a hunok vetettek véget, akik elől menekülve előbb Erdély területére húzódott, majd a Tatár-hágón átkelve kimenekült a Kárpát-kanyaron túlra. Itt kincseinek egy részét elásta, remélve, hogy majd egyszer visszatér értük. Ez azonban nem következett be, mert kénytelen volt a Római Birodalomba menekülni. I. Theodosius római császár fogadta be, s a konstantinápolyi udvarban 381. január 11-én meghalt.

A földbe ásott kincseket 1837. március 25-én két román földműves, Stan Avram és Ion Lemnaru találták meg, amikor köveket fejtettek egy Pietroasele-hez közeli kőbányában. A köztudatba „*Cloșca cu puii de aur*” (A kotló és aranycsirkéi) név alatt bekerült kincs eredetileg 22 darab-ból állt (27 kg arany), de a történelem során jópár eltűnt belőlük, s má-ra csak 12 darab maradt meg. Tutanhamon sírjának 1922-es feltárásáig Athanarik kincse volt a világ legértékesebb relikviája.

Săcueni megye Nicolae Iorga következtetése szerint is „*a Székelyföld havaselvei meghosszabbítása volt.*”

Gustav Weigand 1921-ben arra jött rá, hogy egy olyan kevés adattal bíró területnek a kutatása – mint a románok történelme –, nem a politikai aspirációktól vezetett áltudományos elméletekből kell, hogy kiinduljon, hanem inkább a folyónevekből. Ezt írta: „*Egy ország egykori népességének a kikutatásához legfontosabb forrásul szolgálnak a folyónevek, amelyek a helyneveknél is jobban hagyományozhatják át a távoli múltat, mivel állandóbbak a helyneveknél [...] Ezért feladatul tűztem ki magamnak, hogy a román nyelvterület összes folyóneveinek eredetét kikutatom s ebből következtetéseket vonok le. [...] E meglepő eredmények szerint a román nyelvterületen a legtöbb folyónév szláv és török eredetű s csak igen kevés román. Ennek csakis az lehet a magyarázata, hogy a megvizsgált területet nem települték be a románok a XIII. század előtt.*”

Havasalföldön vagy, ahogy ő írja, Nagyoláhországban, a következő folyóneveket elemezte: A Buzau (Bodza) mellékfolyója balról: Arțagul = Herceg(-patak). Jobbról, a Niscovon keresztül: Valea Tisau és Tisa = Tisza(-fa, – fenyő); Halesul = Halas. Györffy István írja le a Bâsca – Backa megfeleltetést. Sátha Attila kiemeli és megmagyarázza a Homorâciu = Hamarügy (Hamar-patak), valamint a Sibiciu = Szépügy egyezést.

Mikecs László a következő neveket említi: Chiojd (= Kövesd); Arțagu patak, erdő és Arțalegu patak = Herceg (pataka); Bășinesti hegy és völgy = Besenyő; Valea Căpușeștilor, Balaca tanya régi neve = Kapus; Chiojdeanca, Star-Chiojdu (-Mare), Chiojdu-Mic (vagy din Bâsca) községek = Kövesd; Chioșcul-lui-Ioil domb, régi falak nyomait lehet látni rajta = Köves(kő?); Cilianoș forrás = Csilyános (Csalános); Corlătești falu = Korlát; Făcăeni tanya, melynek lakói azt tartják, hogy szoros kapcsolatban állottak a Borcea-Dunaág melletti Făcăeni község lakóival. E község lakói pedig »pogány nemzetek örökös üldözöttei« lévén, elme-

nekülve F. községet alapították a Borcea mellett. Făcăianca domb, Făcăianca erdő = Fakó?; Fața lui Gherghel hegy, Gherghelău völgy = Gergely; Ghiosești falu = Diós; Haleșu tanya és völgy = Halas; Pe-Hatasu szántóföld és rét = Hátas; Itșfa vagy Istfa forrás = István töve benne? + fa?; Lapoșu község, erdő, birtok és Lapoșelu tanya = Lapos; Lesculeasa, Agudu tanya régi neve, Piatra Leașului sziklás hely = Les (kő?) és Les; Marcoșu völgy, birtok, domb = Márkos; Mehedinți falu = Méhed (Méhes); Meledicu tó, Ot-Menedec (-ic), a Vintila Vodă-kolostor régi neve = Menedék; Miclăușu két hegy és forrás = Miklós; Mogoș és Mogosoia patakok = Magas; Oradia erdő és domb, utóbbit azért nevezik így, mert amint mondják, »barbár csapatok mentek itt keresztül« (?), Orația domb és forrás, Orăștii meredek hely, Orăștiele völgy és tisztás és Orăștile völgy = Várad (ja?); Al-Orașului domb, esetleg = Váras; Pitac patak = Patak; Săcuianca patak = Székely nő, újabb is lehet, a hagyomány szerint egy székely molnár özvegyéről nevezték el így; Semeșeasca, »ezt a nevet adják az Afumăcioara birtoknak« = Szemes; Șoimu három hegy és forrás, az egyik hegyen vár állott, Ot-Menedec egyik oldalvára, Piatra Șoimului sziklahegy barlanggal, a hagyomány szerint a tatárok idejéből, Șoimi domb, Râpa Șoimului domb, Șoimescu falu = Sólým; Șoimara tisztás, Șoimari község, domb, erdő = Solýmár; Talpa erdő és hegycsúcs = Talpa; Brătăsanca-Ungurului falu, Unguriu tanya, birtok, erdő, kolostor-filiálé, Albesti-Unguriu állami birtok, Ungurului-Plaiu domb és hegy = Ungur (magyar); Vameșu domb = Vámos; Valea Pe-Varului hely = Vár?; Vereșu birtok és forrás = Veres; Aprozestii falurész = Apród; Dardăușului domb = Dárdás; Dorobanții tanya, Dorobanțului forrás és erdei tisztás, Dorobanților völgy = Darabont; Palanca vagy Palanga völgy, melyen keresztül az öregek szerint a régi időben a lakosok a pogányok miatti félelemből menekültek, erdő és falu = Palánk; Pașcasu erdő, Puscasi falu, Puscasanca patak = Puskás; Sanțu Pădurei forrás, Santu Tătăresc sánc Aricești községben, melynek Silistea (elhagyott, néptelen hely) nevű helyén a lakosok hiedelme szerint tatár falu állott = Sánc.

A felsorolt nevekben az a legszembetűnőbb, hogy jórészen hadi berendezés emlékét őrzik. Néhányuk teljes bizonyossággal a legrégebb magyar katonai szervezetre utal: a gyepű-rendszerre. Les, Kapus, Szemes, Vámos. A várak földrajzi helyzetei is azt sugallják, hogy nem Kárpátok ellen támadó ellenség építette azokat, támadása fedezésére, ha-

nem ellenkezőleg, a havaselvei s moldvai síkságok, a focsani kapu felől a Kárpátok felé támadók elleni védekezésre szolgáltak. Szóval magyar várak lehettek a kunok, illetőleg a tatárok ellen, az egyik legkönnyebben járható út mellett, tehát a legveszélyesebb helyen, a Tatár-hágó környékén.

Habár a történészek egyetértenek azzal, hogy a II. Endre betelepítette Német Lovagrend is járt a Kárpátok ezen részén, nagyon kevés a németekre utaló helynévanyag: van egy Nemțeasca domb az Ot-Menedec várrendszer mellett s egy Neamțului domb Br. Ungurului fölött. Azonkívül Sași völgy Soimescu falutól keletre, Sasului hegynyerge az Arțagu patak mellett, Sasului-iatra hegy a Meledicu tótól nyugatra és Sasu forrás, hegy, tisztás a Buzău mellett.

Ot-Menedec vára

Constantin Giurescu azt állította, hogy az Ungureni nevű falvak magyar telepek voltak (egy 1842-ből fennmaradt népszámlálás szerint a megyét 82 206-an lakták, ebből 251 magyar), ilyenek pedig igazán csak szép számban akadnak: az előbbieken kívül Mâneciu Ungureni, Posești Ungureni, Filipești Ungureni. Giurescu azt is leírja, hogy Mâneciu

Ungureni lakói mind erdélyiek voltak és bő ujjú inget viseltek, innen a község neve.

Ha megnézzük, térképre festjük a Kárpátkanyar erődítményrendszerét az ókorban és a középkorban, rájövünk, hogy valamit itt nagyon védtek kívülről...

Drajna-n és Pietroasele-n római erődök (castrum romanum), a többi avarkori, honfoglaláskori vagy a Magyar Királyságbeli vár. Természetesen ide kapcsolódnak a Bolnokon és a Cenken, de a Fortyogó-hegyen, Salamon-kőn lévő várak is.

Gasza László szerint a volt havaselvi Székely megye várai: Oradia nevű vármaradványok a Tatárhágó déli bejáratánál a Teleajen egyik mellékpataka a Mogoş két oldalán. A Nişcov-völgy torkolatánál, Cărbuneşti község mellett a várból meg lehetett akadályozni egy nagyobb hadat, amely ebbe a völgybe akart behatolni. Egyike volt a legfontosabb stratégiai pontoknak. Kun temető is volt itt. Halas község közelében a Tisău (Tisza) domb tetején is vár állott. Hasonlóan Calvin (Kálvin) mellett is. A Vintilă Vodăi Menedec (Menedék) nevű várról már írtunk. Grăjdna, Pătârlagele, Luncei mellett is várak vannak, sőt Tatársáncok, Tatárhányások, mint Négyfaluban. Măneşti várát is tatárok lakták. 4 m széles a Nişcov völgyi Tatársánc is, de ugyanez van Trestie községben is.

A mai Erdély területét nem adták egykönnyen. Erődítmények hosszú sora védte a Kárpát-medence békéjét. Csak Trianon tudta áttörni, de ott a veszedelem már nyugatról jött...

Második utunk során az egykori havaselvi székely megye múltját keresve léptünk át ismét Krasznánál az egykori ország-, most csak megyehatárt, s ahogy Nehoiu fele közeledünk, mintha időben is mennénk vissza lassacskán, de amint Pătârlagele utcáit elhagyjuk Colţ felé, tisztára a középkorba csöppenünk. Szűk poros és gödrös utcák kígyóznak fel a dombokra meredeken, kétoldalt fakerítések, agyaggal tapasztott házak, az utcákon háziállatok szaladgálnak, s alig találkozunk egy-két öreggel. A civilizációt pár villanyoszlop képviseli csupán.

Van, aki hallott Saaka megyéről, de adatokat már senki sem tud szolgáltatni, a magyarokat is mint *osztrák-magyarok* emlegetik...

... És akkor, ott – a mesélésekből – kezdett megelevenedni egy másik világ, mondák és legendák világa, amelynek csak annyi köze volt az

egykori székely megyéhez, hogy térben ugyanazon a helyen feküdt. Mai elhagyatott barlangtemplomokból szövődik ez a szál az egykori ortodox kolostorok felé, a teuton lovagok kunok elleni harcain keresztül a hun hódításig, Athanarik kiűzéséig, s még vissza a súlyos időben a sumérokig, vaskorszakig, kőkorszakig, és vesztődik el a szál a történelem előtti korokban, amikor óriások éltek a Földön vagy maga az Úr igyekezett befejezni a teremtést...

Luana földje – emlegették az öregek a Bodzai-hegyek Aluniş–Nucu–Ruginoasa háromszögét. Ama bölcs királyé, aki harmadikként uralkodott a Földön egy hatalmas, égis érő várban, s akinek a megfelelője minden bizonnyal a sumér mitológia Anu istene. Bizony, ő volt harmadik a sorban – Enki és Amanki után –, s neve az *An* (ég, égbolt, menny, magasan van) és az *u* (határtalan, végtelen, mérhetetlen, roppant nagy) szótövekből tevődött össze: maga volt a végtelen égbolt. Az öregek meséiben is néha *Lu Anu* alakban jelenik meg, ami a mai román nyelv szabályai alapján is birtoklást fejez ki: *Anu földje, Anu országa*. Nos, ez a sumér király – isten – itt uralkodott a Kárpátok eme háromszögében, mennybe érő várában, s minden alattvalóját a Források völgyében fakadó életadó vízzel táplált, így azok soha nem lettek betegek vagy öregek. Még egy érdekessége volt ennek az országnak: volt egy saját Napja is, amely pont ugyanúgy ragyogott az égen, mint a Nap. Valóban, ez a monda is ismerős. Ósi időket idéz, s jópár ókori nép mitológiájában megjelenik a második Nap. Belső-ázsiai népeknél még ma is láthatók két Napot ábrázoló fejfedők. Egyesek úgy tartják, hogy ez a második Nap a Nibiru, a feltételezett 10. bolygó, amelynek még a létezése sem bizonyított egyértelműen, s amelynek keringési idejét 3 600 földi évben becsülik meg. Mikor 3 600 évente visszatér a Naprendszerünkbe, a többi bolygóval ellentétes irányban forog, és hatalmas tűzgolyóként tényleg egy második Napot képez.

Ez a sumér mítosz elevenedett itt most meg az öregek tolmácsolásában, akik elmesélték azt is, hogy tüzes szekéren idegen lények támadtak Luana földjére, s a második Napot kioltva rombolták szét az égis érő várat. Maga Luana is a hegy gyomrában lévő barlangba menekült, s ennek falaira véste élete és a földön kívüli támadás teljes történetét... S valóban a Fundul peşterii (Barlang feneke) barlang tele van régi rovásokkal, szkíta kardok és fegyverek rajzaival, de ide ma nem lehet bejutni, az egyedüli, amelyet rács és lakat véd. A Népújság 2015.

július 2. számában Ráduly János pont ezzel a témával foglalkozik Várad-i Péter Pál megkeresése nyomán, a *Rovásjelek Bodzaforduló tájékán* című cikkében, de a témát feldolgozza Csutak Attila is *A nucui „feliratos barlang”* könyvében.

Már Aluniș-ig nehéznek bizonyul az út a Logannak, de az igazi próbatétel a Nucu-ig vezető mintegy 3 km-es szakasz. Megtesszük. Azután valamelyest jobb a gyönyörű dombok között kígyózó út Bozioru-ig, ahol már állítólagos aszfalt vár, de ez sem jobb, mint a hegyi út... Így érkezünk meg Ruginoasa-ra (Policiori falu – *Piatra Ghiocii*), mostani utunk első megállóhelyére. Poros kocsinkból kiszállva jólesett a romokban heverő iskolaépület udvarán található terebélyes eperfák édeskés, üde gyümölcse. Fekete és fehér eper is termett, s kellett az energiájuk, mert egy nagy sziklafalra kell felmászunk. Egy emeletes inkább odú-, mint barlangrendszer vár ránk. A homokkő sziklákat helyenként vastag kőolajréteg itatja át. Dizodilok⁵⁴ és menilitek⁵⁵ világa ez, s a kőzetek szinte papírvékony szeletekre válnak szét, mint megannyi barnás, aranyos rétestészta. Pár kilométerrel arrébb megváltozik a kőzetek világa, helyet adva a borostyánt jól képző köveknek. Igen, itt találták meg a világ legnagyobb, 3,45 kg-ot nyomó borostyánkővét.

Felmásztunk az odúrendszer első emeletére. Egy jó méternyi bemélyedés a szikla alatt. Egy sima, fedett padló, tele különféle megfejtetlen ábrákkal. Életfa, fenyő, netán úrhajó motívumok. Egyesek a tatárlakai korongok mintakincsére, írásjeleire hasonlítanak, s a pogány időbeli jelek között egy pár későbbi keresztény szimbólum, főleg templom-ábrázolások is megjelennek. Tovább megyünk a második szintre. A lenti motívumokon kívül az odú peremén tizenkét mély rovás található a homokkőben. Egy ókori naptár: jobbról balra kell olvasni a hónapokat. Az utolsó rovás áthúzva, mert lejárt az év. A rovasok hossza, mélysége, öblössége az adott hónap jellegzetességeire utal. Az első jel vékony és rövid. Téli hónap, sok sötétséggel. A harmadik jel mély és öblös. Olvad a hó, jön az áradás. A hatodik jel nagyon hosszú. Alig van sötétség, a leg-hosszabbak a nappalok.

Egy vékony párkányon mászunk fennebb, hogy rálátásunk nyíljon a szemközti hegyre.

---

⁵⁴ Szénhidrogénféleség.

⁵⁵ Sárgásbarna vagy szürke szennyezett opál.

Megint egy monda fogad. Egy kiálló sziklára primitív emberfej van faragva. Szeme, orra, szája jól kivehető. Alatta egy kis kamra, benne egy oltár. A Kő ajtaja⁵⁶ a neve, s az ismeretlen istenalakot dicsőítő, jellegzetesen valamilyen Napkultuszhoz tartozó szentélyt időkapunak tartják a helybéliek. A barcasági szász mondák időkapui elevenednek meg itt is. Aki belép e helyre, eltűnik, térben és/vagy időben felszívódik, máshol vagy később jelenik meg. A falubeliek nem engedték a gyerekeket erre járni, s a teheneket is jó messze legeltették ettől a helytől. Tény az is, hogy az 1980-as években két férfi felmászott egy közelben lévő sziklára, s mind a kettő nyomtalanul eltűnt. Az esetet a katonaság és a Securitate is vizsgálta, majd jobb ötletük nem lévén, felrobbantották a sziklát.

Ősi naptár

A sima sziklafalon, egy helyen, mintha egy nagy golyó lenne belelőve. Lefényképeztük, felnagyítottuk, s akkor vettük észre, hogy egy óriás koponyát formál. Nagy titok övezi az itt talált óriás csontvázakat is. Az 1980-as években régészek egy temetkezési helyet tártak fel, s mintegy

---

⁵⁶ Uşa Pietrei.

2,40 m-es csontvázakat találtak, amelyeket azonnal Bukarestbe szállítottak. Azóta sem tudni, mi van velük...

Kocsival indulunk vissza a poros úton Nucu falu irányába (Bozioru község). 7 km-t teszünk meg a barlangtemplomok felé. Egy patak medrében hagyjuk az autókat, majd gyalog vágunk neki a hegynek. Konkrét célunk van. A Kivájt követ⁵⁷ keressük, mert a leírások és helyi mondák is egyszerűen így említik: „*a barbár hunok áldozóhelye*”!

Mindenféle jelek

Erdei ösvényeken, alig járható utakon érkezünk meg egy fából tákkolt kis tetős fészkerhez. Messziről vadászesnek nézné az ember. Benne egy kőkereszt, a hátánál egy régi faragott oltár. Az egykori Szent György kolostor maradványainál vagyunk (45,4264° É; 26,4317° K; 744 m). 1600 körül létesítették a kolostort, s a gyönyörű fatemplomot I. Károly is meglátogatta 1869-ben. 1832-ig szerzetesek, majd apácák lakták, s egy helyi történet szerint az egyik szép apácát egy Bodzavámon határőrként szolgáló osztrák-magyar szöktette meg. Az iskolát,

---

⁵⁷ Piatra Ngăurită.

sajtolót, könyvtárat magába foglaló kolostor alapjai alig kivehetők. A szekularizáció kezdetekor lebontották, és egy az egyben délebbre költöztették az egészet. Ekkor tudjuk meg azt is, hogy majdnem az összes barlangtemplom fölé fatetőket emeltek, s ezek ténylegesen is ortodox templomokként, kolostorokként működtek, majd a szekularizáció után lebontották ezeket, s eredeti, természet adta állapotukba helyezték vissza a sziklákat. Ezért van minden barlangtemplomnak védőszentje, keresztény neve.

Sziklába vájt templomok, odúk

Vadregényes úton megyünk tovább, derékig érő fűben, bokrokban, a patak vizét isszuk, mert a nagy hőségben az otthonról hozott vizünk már rég elfogyott, s néha egy-egy málnabokor szolgáltat némi üdítést. Teljesen kaotikusan, helyenként feltűnik egy-egy turistajelzés. Hol piros sáv, hol kék háromszög...

A hegycsúcshoz közelítve (935 m) először egy érdekes kőhöz érke-zünk. A hatalmas, lapos tetejű kőbe mindenféle állatnyomok vannak vésvé: medve, szarvas, vaddisznó, farkas, róka, de kisebb állatoké is. Mintha egy ókori palatábla lenne a természet iskolájában: az egykori

nebulók innen tanulhatták meg a nyomkövetést, nyomok felismerését, a vadászatot.

A legenda azt tartja, hogy ez a kő még abból az időből származik, mikor az Úr Szent Péterrel járta a Földet, s az akkori lakosok panaszkodtak, hogy nagyon ellenséges a viszonyuk a vadállatokkal. Az úr megolvasztotta a követ, s szerződésként minden állat belenyomta a mancsát. Így lett béke ember és állat között.

Pár lépés után elérjük a Kivájt követ (45,4324° É; 26,4305° K; 938 m). Oltár és egy alig méteres templomhajó. Az oltárt lehetetlen lett volna úgy elhelyezni, hogy kelet fele nézzen, mert akkor nem maradt volna hely a bejárati ajtónak, így az északi falra került, de a keleti falon mindenféle vájatokat képeztek ki a fény számára, hogy a felkelő Nap sugarai az oltárra essenek. Bizony, itt áldozhatott Atilla is, amikor Athanarikot kergette ki a hun birodalomból. A falakon itt is rovások, egy máltai kereszt és egy primitív angyalfigurát is fel lehet fedezni.

Pár lépés után egy másik időkapuhoz érünk, a Háromszög-barlanghoz. Az egyenlő oldalú háromszöget formáló barlangnyílás szűk, és igen mély vájatot rejt. Ez is tiltott hely volt, mint minden dimenziókapu. Mesélik, hogy utoljára két favágó akarta feltárni a barlangot, de amint bekúsztak, azonnal Târgoviște-n kötöttek ki. Úgy kellett pénzt kolduljanak a hazatéréshez. Tény azonban, hogy amikor Gheorghe Măncu professzor fel akarta tárni a barlangot, s fémdetektorral ellenőrizni azokat a legendákat, amelyek szerint a barlangban kincs van elásva, minden próbálkozása meghiúsult, mert az elemek és az elektronikus szerkezetek csődöt mondtak a barlangban.

Tovább indulunk a nyakig érő fűben. Napszimbólumos kereszték ékesítik utunkat, s ismét kapaszkodunk a következő csúcsra. Fialat fenyő, mogyoró, bükkfák között haladunk az úttalan utakon, néhol alig vehető ki az ösvény. Az Agatonokat keressük. Hosszú mászkálás után érünk a csúcsra, ahol fenséges látvány fogad. Lopătar-ig lehet belátni, s már nemcsak a nagy hőség miatt sajnáljuk, hogy nem ősszel jöttünk. A színpompába öltözött dombok és hegyek minden bizonnyal lenyűgöznének egy október végi alkonyban. A Fegyverhordozó embermagasságú keresztje fogad, s meséli el újabb mondáját. Havaselve egyik leggaz-

dagabb bojára⁵⁸, Cristea fegyverhordozó 1821 körül menekült ide a törökök elől. A hagyomány úgy tartja, hogy 12 pár bivallyal húzatta fel rengeteg kincset, és ásta el átok alatt itt valamelyik barlangba. Sokan próbálták azóta is megkeresni, ám senkinek sem sikerült.

Egy nagy meredeken ereszkedünk alá az erdőben. Alig van mibe kapaszkodni. Előttünk Stonehenge-szerű kövek meredeznek. Ez az Új Agaton⁵⁹ (45,4316° É; 26,4456° K; 980 m). Egy tökéletes áldozóhely. Keleti irányba néző oltár, külön helyiség a főpap számára, templomhajó, előcsarnok, alattuk végig pince. Vérelvezető csatornák, magas sziklafalak, mély szakadékok. Bizony, mindig is ilyennek képzeltem az isteneknek áldozó primitív népek szentélyeit. Rovások, feliratok, egy primitív emberarc. Jelek a múlandó időben. Ősi szimbólumok, melyeknek titkai talán már örökre rejtve maradnak.

A pincét a Lányok szobájaként emlegetik, mert ide bújtak el a falvak lányai a veszélyek elől. Ám más mondát is rejt ez a titokzatos alagsor! Szintén a helybeliek mesélik, hogy 1865-ben három osztrák-magyar állított be a Nucuu-beli Ion Beganuhoz, akinél megszálltak, s kérték, hogy másnap hozza fel őket ide az Új Agatonhoz. Amikor felértek, a három magyar azonnal a pincéhez rohant, bemásztak, majd kis idő múlva egy nehéz ládikóval tértek vissza, lóra pattantak és elviharoztak most már a helyi vezető nélkül. Óh, hogy miért nem ismétlődik meg ez a legenda most, 2015-ben! Mi is három magyar vagyunk, helyi idegenvezetővel a pincénél, ám ládikó sehol...

Tovább megyünk lefele, hogy megérkezzünk az Ó Agatonhoz⁶⁰ (45,4309° É; 26,4448° K; 967 m). Hasonló áldozóhely volt, a hagyomány úgy tartja, hogy egykoron egy földrengés döntötte össze, most is szanaszét hevernek a sziklák, s ezért kellett elkészíteni az Új Agatont, új áldozóhelyként. Itt is három helyiség képezhette valamikor a komplexumot. Hasonló rovasok, a padlón egy pentagramma, Istár (Innana) istennő titkos, szent jele. A szentély keleti falán, egyetlen szimbólumként egy háromágú szigony jelképezi a három erő – a Teremtés, Megőrzés, és a Puszítás – egyensúlyát. Ősi kultikus hely, az biztos.

---

⁵⁸ Bojárnak nevezték Oroszországban, Bulgáriában, Moldvában és Havasalföldön a földesurakat, nemes embereket.

⁵⁹ Agatonul Nou.

⁶⁰ Agatonul Vechi.

A Zúg

Mindjárt sötétedik. Nincs idő a további kutatásra, messze vannak még az autók, így tovább indulunk, le a hegyről. Hosszú még az út. A Vaddisznók tava előtt medveles és etető. Sáros, összetúrt út. Sokan járhatnak vadászni errefele. Egy kanyar után érkezünk meg mai utolsó látnivalónkhoz, az egyszerűen Zúgnak⁶¹ nevezett barlangtemplomhoz (45,4248° É; 26,4478° K; 753 m). Furcsa egy barlang. Furcsa egy templom! Egy tisztás közepén áll, köröskörül erdő, fák. Nagyobb kövek, sziklák sehol, csak ez az egy, mint egy hatalmas szarkofág, egy vagon a tisztáson. Vajon hogyan kerülhetett ide? S a hatalmas kő barlang formájúra van kifaragva. Gyerekeim szoktak játszani a villanyvasúttal, pályákat építenek, és mindenféle előre gyártott elemet használnak hozzá. Nos, ez a barlangtemplom pont olyan, mint a villanyvasút alagút eleme, amit a játék után a szoba közepén felejtnek. Vajon mennyi idő alatt vájták ki, faragták ki? Bejárata, ablakai vannak. Az oltár, a szentély keletre néz. Vajon eredetileg így volt elhelyezve itt ez a hatalmas kő? Az oltár felőli részen, a mennyezet bal oldali sarkában óriási lyuk tátong, melyet

---

⁶¹ Bisericuța Fundătura.

kincskeresők robbantottak be. Kívül-belül kiolvashatatlan, megfejthetetlen feliratok. Az egész egy románkori templomot mintáz, de történelem előtti időkre utal. Az ortodoxok templomként vették át, fatetőt ácsoltak föléje, amely az 1769–1774-es orosz-török háborúban megsérült. A leírások szerint Scăienihez tartozott, malma is volt, és egyéb gazdasági létesítményekkel is rendelkezett. 1871-ben Alexandru Odorescu egy nagy, fehér szakállú remetét talál itt.

Indulunk. Még 2 km-re vagyunk Nucutól. Sietünk, mert sötétedik. Letérünk a medveshez vezető útról, egy hatalmas kaszálón, majd gyümölcsöskerten vágunk át. A fű ismét derékig ér. Egy szép fatemplom vár bennünket a falu bejáratánál, arra a jellegzetes kék színre festve, amire a vidék sok épülete. Szűk földutcákon kígyózunk a házak között, s végre megérkezünk poros autóinkhoz. Ismét az úttalan utak, majd Aluniș, Coț, s végre az aszfalt. A Szilon vízgyűjtőnél nincs mobiljel, s úgy érezzük, hogy Erdélybe érkezve léptünk csak be ismét a civilizációba. Elhagyjuk a mondák és legendák földjét, de majd visszatérünk, mert még van látnivaló bőven: öröktüzek, növekedő kövek, konkréciók, újabb barlangtemplomok, iszapvulkánok várnak még ránk Luana földjén, s van bőven, miről törölgetni a legendák porát, bontogatni a kőd mindent befedő fátylát, s persze kutatni az egykori székely megye múltját... ■

Konkréciók

TERMÉSZETFOTÓK

Bemutatkozik:

**Bodzavám és a
Király-hegy**

Bölény Bodzavámon

Bövények Bodzavámon

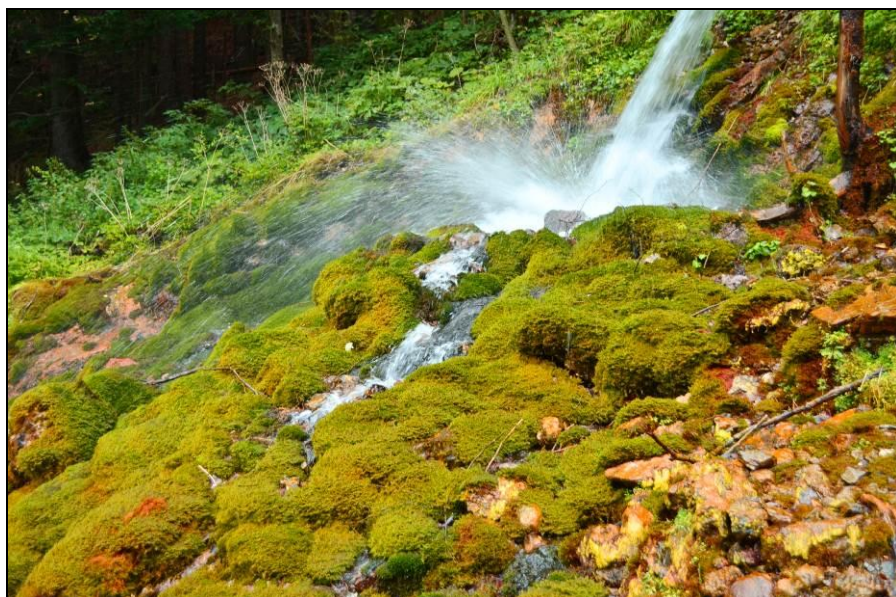
A Nagy Sűgő vízesés

A Nagy Sűgő vízesés

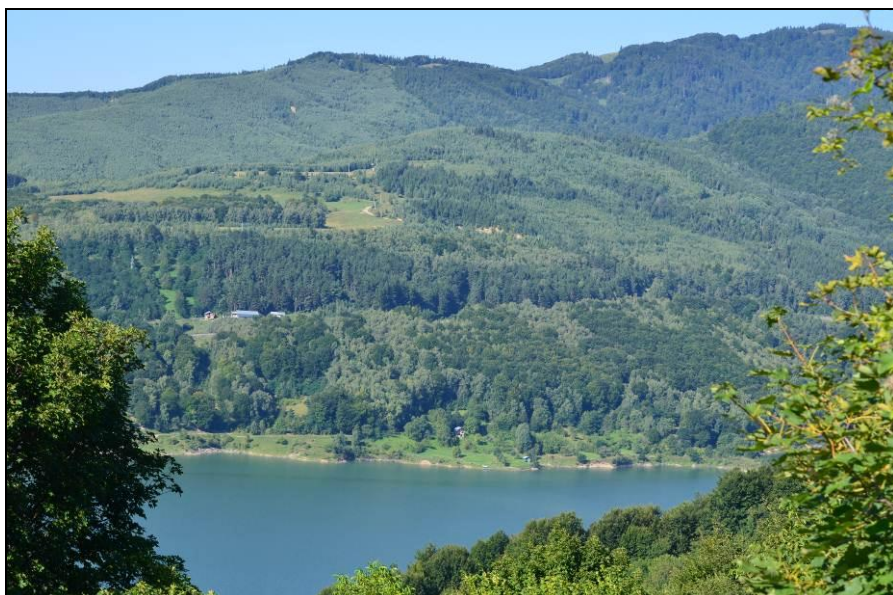
A Nagy Sűgő vízesés

A Kis Sűgő vízėsés

A Kis Sűgő vízėsés

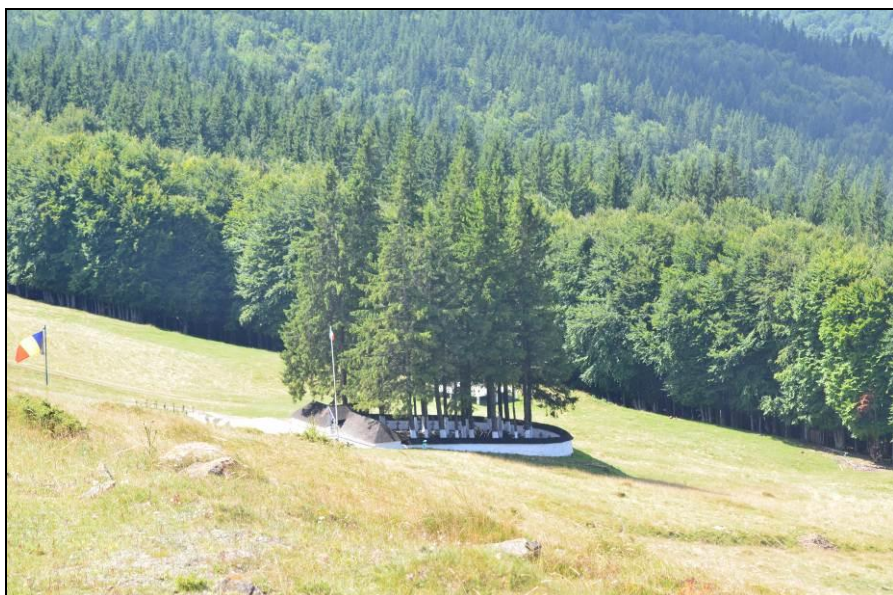
Vízgyűjtő Măneciu-Ungureni községben

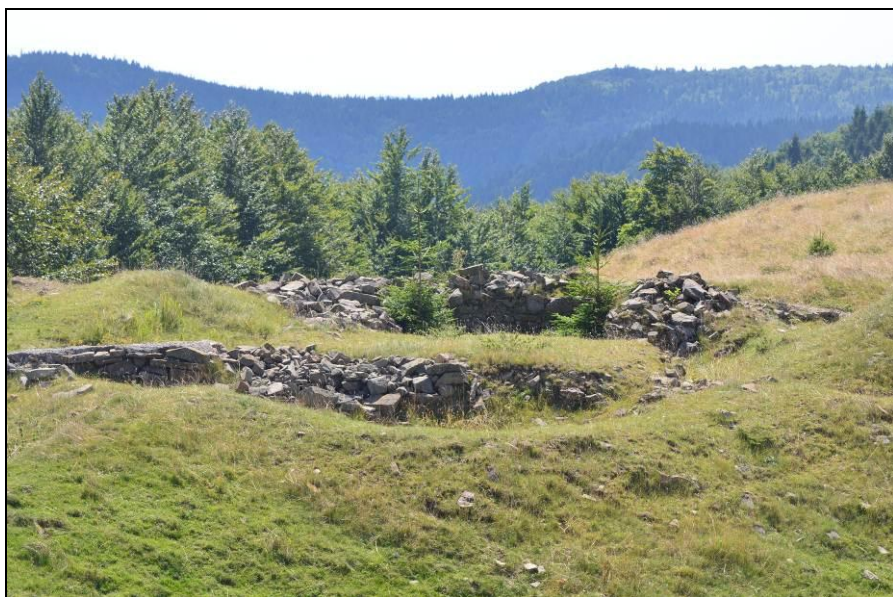
Az ismeretlen katonák vajon magyarok?

Az újra felállított kereszt

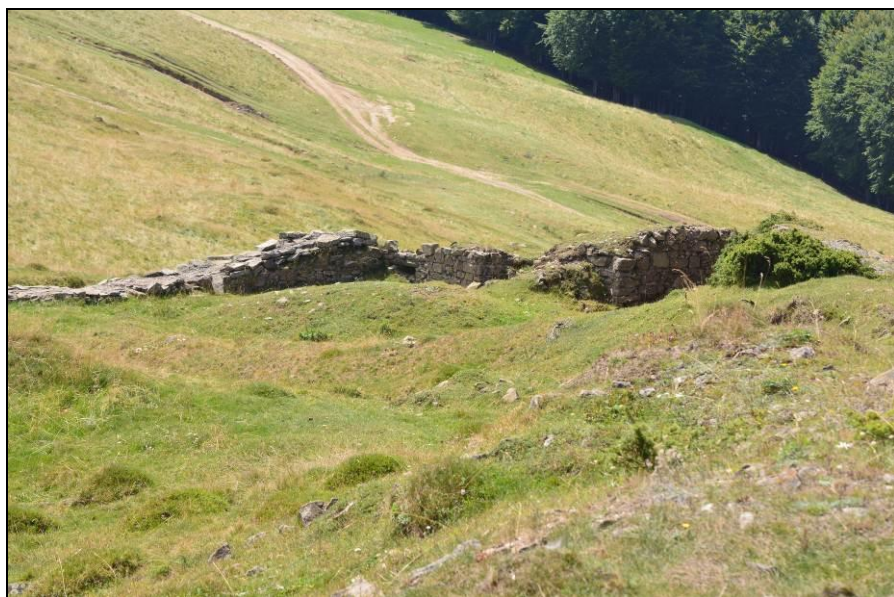
A hősök temetője

Romok

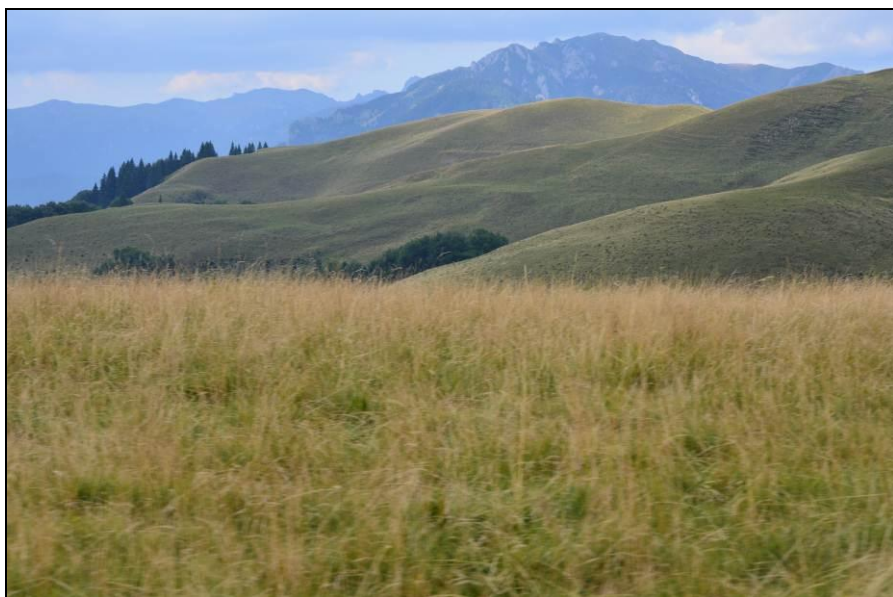
Várfal maradványa

Bodza várának romjai

Falak

Kilátás a Zákányra

Áprily Lajos

Veletek vándorolgotok

*Tavaszy Sándornak*⁶²

Mentek. Üzen az óriás,
az izmos hegyvidék.
Közöttem és közöttetek:
riasztó messziség.
S mégis, ha kék vasárnapot
derít az égburok,
hangos turista-csapatok
veletek indulok.

Suhogó lábamról a föld
megismer: Erre jársz?
Veletek kóborolgotok,
mint titkos útitárs.

---

⁶² Dr. Tavaszzy Sándor (Sárpatak, 1888. február 25. – Kolozsvár, 1951. december 8.) filozófiai író, református teológiai tanár, igazgató. 1937–1940 között az Erdélyi Kárpát-Egyesület elnöke.

Veletek vándorolgotok
kőkörcsin-réteken.
Éneketekbe belezúg
szabadság-énekem.

Veletek esztenák körül
fenyőágyat vetek,
tüzet vigyázok s csillagot
veletek, veletek.

Pihenve is botot szorít
két nyugtalan kezem:
már menni, menni kellene
utakra éhezem.

Hajnali széllel riadó
erdei csapatok,
van-e még új cél, új tető?
én meg nem lankadok.

Titeket csorgó csillapít,
mindig szomjazom.
Csak inni, inni - nem tudom
lesz-e még tavaszom.

Maholnap zuzmarás az út,
virág sincs, vén vagyok.
S veletek, mindig veletek,
csak vándorolgotok. ■

Áprily Lajos

Tavaszdik

Sáncban a hóvíz
könnyű hajót visz,
füstöl a fényben a barna tető.
Messze határba
indul az árva,
leng madárka: billegető
Titkon a Bükkben
moccan a rügyben
– mint csibe héjban – kandin a lomb.
s mintha a róna
kedve dalolna
úgy muzsikál, muzsikál a kolomp.

Indulok. Értem.
Jól tudom: értem,
értem üzen a zsenge határ:
„Szíved a bomlott,
ócska kolompot
hozd ide, hozd ide már”! ■

Szemlér Ferenc

Alsó határ

a gyermekláncfű
(vagyis pitypang)
elnehezült feje lekókad
hanyatt
hever a mérgezett bogár
az úttesten keresztben

a kökény
gyümölcsének
lággya kékje kifakul

mindegyre magasabb
a kiáradó
gázak szintje

szerencse, hogy
egy méter hetvenöt
vagyok

az ajkam olykor
eléri még a beszívható
levegő alsó határát ■

Balla Miklós

A gyopár

A bérctetőn a hófehér gyopárka
Vágyódva néz a termő völgybe le,
Hol lány szellőben ért kalász hullámszik
S a rét ezer virággal van tele.
Alatta zúg a fenyves koronája –
Tekintete a lombokon pihen,
És kis szívéből égre száll a sóhaj:
Mi szép lehet az erdő mélyiben!

Kicsiny virág, te halvány szép gyopárka,
Miként a sas, oly biztos, oly szabad,
Ne vágyj a völgybe dús kalászok közé,
Se fenyvesárnyba ne kívánd magad!

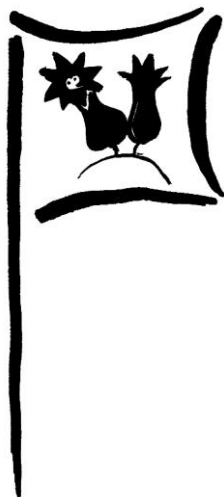
Az aranykalász az embereknek rabja,
Hosszú életre mind hiába vár,
S a lombok alján elsatnyul a rózsza,
mert nem jár hozzá fénylő napsugár.

Maradj meg ott fenn, büszkén a magasban,
A völgy csupán egy óriás sírgödör –
Emeld fejedet a felhőkön keresztül
Csak az a fenséges, ami égbe tör!

1908 ■

A régi turistalapok válogatott írásai
Encián Évkönyv, 1948.

Tanulmányi kirándulás a bodzai „Castrum Munitissimum” romjaihoz

A természetjáráshoz hasonló sportág aligha van a világon. Elsőrendűségét az biztosítja, hogy benne kimondottan „a sport vonatkozás” kisebb, eltörpül a vele kapcsolatos esztétikai, szellemi és lelki élmények mellett. Amikor az ember kirándul, olyankor lelke felüdül. És ha „helyesen rándul ki”, akkor hihetetlen szellemi kincsekkel térhet haza.

Ha „helyesen rándul ki!” Mert ezen van a hangsúly. A természetjárásnak megvannak a maga feltételei. Sok természetjárót ismerek, aki állandóan járja a hegyekét, de fogalma sincs tulajdonképpen „hol” jár, és mennyivel gazdagabbá tehetné sportját, ha tisztába lenne a „helyes” természetjárás törvényeivel.

Ahhoz, hogy valaki igazán élvezni tudja a természetet, nem elég a két jó láb, tömött hátizsák és „jó társaság”. Ez utóbbi talán a legkevésbé. A „jó társaság”, ami alatt átlag a könnyebb, örökké pajzánkodó, minden szellemi, lelki elmerüléstől féltő közönséget értem, inkább akadályozója, mint előmozdítója a természetjárás gyönyörűségeinek. Sőt, csend, elmerülés nélkül senki sem tudja, hogy mi az igazán szép a természetben!...

Számomra az a legnagyobb gyönyörűség, ha a feleségemmel kettesben járhatjuk csodálatos hegyvidékünket. Sokszor nem is merünk beszélni, csak suttogunk. A csend, ami után annyira vágyódik a mai ember elhasznált idegzete, ilyenkor szinte zuhatagként szakad ránk. Ady ver-

se jut eszünkbe: „Jó csöndherceg előtt”!... Halkan megyünk, még a bakancsunk alól kiugró kövek zaja is zavar... Csak ebben a csendben tárul fel előttünk a természet ezer titka. Az utunkba kerülő állatkák nem menekülnek előlünk, közvetlen közelükbe kerülhetünk, figyelhetjük őket, hallgathatjuk az öreg fenyők méla suttogását, az erdők különös beszédeit... Ebben a csendben fürdik és tisztul a lélek a világ zajától és szennyétől...

De van a természetjárásnak más titka is. Elvezni igazán a vidéket valaki csak úgy tudja, ha körülbelül tisztában van a hozzáfűződő történelmi nevezetességekkel, valamint természetrajzi értékeivel. Ha el tud merülni a páratlanul gazdag és változatos növényvilágban – nem a gyopár jelenti az igazi természetjáró számára a főérdekességet, különösen nem annak letárolása –, hanem az előtároló gazdag és változatos kép, s az állatvilág ezernyi szépsége, a néma kövek múltja és fajtái. Barangolásaink során nem is hegyeket látunk utunkban. Amikor a Csukás sziklája között lopódzunk, akkor mesevilágba járunk. – Ni, amott hogy nézeget erre az a millió esztendő öreg bölcs, amott meg az óriások ott felejtett kincses zsákjai. Ismét odább egy megkövesedett ősvilági szörnyeteg – Nem is kövek, hanem élnek ezek a sziklák!

Talán azért is nem szeretek sokaktól járt hegyekre kirándulni. Már a Csukástól is félek, a Nagy-kőhavastól egyenesen borzadok. Arra szeretek bolyongani, ahol minél kevesebb „turistával” találkozom, akik kizökkentenének elmerülésünkéből, lelki gyönyörködéseinkből.

Így történt, hogy a nyár elején ismét nekiindultunk egy olyan útnak, ahol még soha nem jártam, de ahová évek óta vágytam: a Bodzái havasok rejtelmes, turistáktól alig zavart világa felé. (Szinte félek a figyelmet felhívni rá!) Nagy társasággal készülődtünk, de aztán a nagy úttól való irtózás és „elalvások” miatt végül is öten indultunk neki: feleségemmel, Peltán István tanító-barátommal, az Encián hétfalusi csoport titkárával és két keménykötésű leánytársunk: Giró Dani Katus és Annus kíséretében. Az irányt csak térképről, a ránk váró érdekességeket csak olvasmányaim útján ismertem, de alig vártam, hogy indulhassunk.

A hagyományos turistaszerencse eleinte ellenünk fordult, majd mellénk szegült. Ellenünk, mert a Babarunkát járó tehergépkocsi éppen aznap ment ki s így gyalog indultunk neki a Bratocea-ig vezető fásasztó ósánci útnak. Szerencsére csakhamar utolért Bandi János atyánkfia

szekere, majd nemsokára egy másik traktor s így majdnem a Bratocea-ig „kényelmesen utazhattunk”.

Bratocea-nál elláttuk magunkat vízzel, és nekiindultunk a Csukás ismert, sokat járt oldalának. Az egész napot elbolyongtuk (így volt besztva) régi sziklabarátaink lábánál, s élveztük a csobánok mélabús esti tilinkó-játékát. Éjszakára lehúzódtunk a bukaresti „Románia Pitorească” turistaegyesület piroskai menedékházához. Itt hangos társaság fogadott: a bukaresti egyetemi hallgatók mintegy 50 növendéke. Valahogy eltelt az éjszaka, hajnalban alig vártuk, hogy neki indulhassunk a számunkra teljesen ismeretlen vidéknek.

A menedékháztól a régi határszél mellett húzódó ösvényen vágunk neki a Zăganu járatan, rendkívül vonzó hátának. Egy darabig még kísért egy-egy cigarettavég, konzerves doboz, ameddig a turisták zömének kirándulási körzete terjed. A Zăganu, a bodzái havasok rejtelmes komor öre, (1882 m.) mely sokban emlékeztet a mi Nagy-kőhavasunkra, egykedvűen terpeszkedik fejével Cheia, farkával Erdély irányában. Tetejéről valósággal ittuk az elénk táruló csodálatos látványt, ezt leírni nem, csak látni lehet. Lekanyarodva a Zughița nevezetű baloldali völgy ága felé, omladékos, veszélyes, de áfonyával hihetetlen gazdag vidéken járunk. A szép gyopárok a pásztorösvény két oldalán hívogatólag ragyognak. Útitársaim annyira belemerültek a vidék, no meg az áfonya élvezetébe, hogy alig bírtam őket továbbbindítani, pedig érzéseim veszedelmet jósoltak, ámbár egy felhőfoszlányt sem lehetett látni az égen. Lehúzódtunk a Valea Stânei irányába, s amire egy ember nem járta őserdőn átvágtuk magunkat, behúzódtunk egy esztana roskadozó fedele alá, olyan jégesői zúdult alá, amilyenre 1916 óta nem emlékszem, de itt legalább kipihentük magunkat. Elbeszélgettünk az öreg csobánnal és családjával, megkóstoltuk az illatos zsendicét, és amilyen hirtelen jött, épen olyan hamar elvonult zivatar után ismét útra keltünk a Teleajinelul völgy irányába.

Bámulatosan szép, csaknem kerékpározásra alkalmas hegyi úton haladtunk felfelé, miközben állandóan magunkon éreztük a Zăganu, Zughița Stăncoasă ravasz tekintetét. Veszedelmes esztena-kaland (7 kutya támadása) után megérkezünk a Bodza-Teleajinelul vízvásztó pontjára, ahol a Draja iparvasútja szeli át a völgyet. A kis, Boncuța-i állomáson áthaladva tovább folytattuk utunkat átellenben a régi drótkötélpálya irányában és jó egyórai mászás után utunk főcéljánál talál-

tuk magunkat: a Bodzai-szoros páratlanul gyönyörű „Királyhegye” tetején. A Bodzai-szorosnak már az útja is elűt a többiétől. Míg a szokásos szorosoknál rendszeren a hatalmas sziklák között kanyarog az út, addig itt rendkívül érdekesen nem a völgyben, hanem az 1300 méter magas hegyháton vonul végig, két oldalt a nemrég járhatatlan Teleajinelul és Siriu rengetegeivel szegélyezve, középen pedig egy olyan gyönyörű hegyi fennsík, amilyenhez hasonlót soha életemben nem láttam. Labdarúgó mérkőzést lehetne játszani rajta, olyan egyenes!

Igaz, hogy ennek meg is van a magyarázata: valamikor régen eddig hozták a havasalföldi borkereskedők apró lovaikon a kitűnő bort, amelyet ezen a síkon öntöttek át az erdélyi fuvarosok hordóikba (innen a Királyhegy román neve: „Tabla Buții”, Hordókmezeje).

De ne vágjunk elébe a történelmi nevezetességeknek, menjünk sorjába, mert amiért ezt az utat megtettük, az nem csupán a páratlanul megragadó sok természeti szépség, hanem a hozzáfűződő tömérdek történelmi vonatkozás. Erdély történelmi emlékekben leggazdagabb pontján járunk, sőt nyugodtan mondhatjuk egész Európáén mert nincs a világnak még egy pontja, amelyhez annyi esemény fűződik. Köröskörül még most is földhányások, sírok, futóárkok, töltések, vármaradványok, sátorhelyek mindenfelé, szinte beszél, suttog itt minden fűszál, kődarab. De tovább innen délfelé, izgatottan szaladok előre, mert ösztönöm úz, hajt: itt kell lennie annak, amit keresek. Amikor fölszaladunk Pista barátommal a Bocirna tető alatti kiemelkedő földhányásra, nem tudok gyönyörködni az elém táruló gigászi látványban, a Siriu-Mălaia csodás vidékében, mert tekintetünk a földre gyökeredzik: itt állunk a „Castrum munitissimum” rég keresett romjain. Körüljárjuk, lemegyünk a várkút maradványaihoz, bemegyünk a pinceszobák romjai közé, s mire a többiek is odaérkeznek, már nem látjuk a Tabla Buții-t, a legelésző juhokat, nem látjuk a jelent, tekintetünk a múltba révedez, s a romok felett mesélni kezdek a régi idők régi dicsőségeiről. Társaim áhítatos csendben hallgatják beszédemet, csak a Zăganu szele vág bele szavaimba időnként éles sivítással.

Hát meséljünk!...

Látjátok ezt az utat, amely a fejedelemségek felől idáig vezet és pont a várkapunál szűnik meg? Ezt még a római légiók, vagy rabszolgáik vágták keserves, fáradságos munkával... Vagy menjünk még előbb? Menjünk vissza abba az időbe, amikor még a kőkorszakbeli ember jár-

kált itt és menekült a gigászi barlangi medve elől? Mert hogy itt járt, az bizonyos ! Néhány óra járásra ide, az ikerszoros Cremene pataka oldalában fedezte fel a kiváló brassói archeológus Teutsch Gyula, a csiszolt kőkorszak legérdekesebb maradványait. De ne menjünk vissza ilyen messzire. Elegendő az a kétezer év, amikor Traian katonái ásták, vágták itt az utat Erdély földjének meghódítására. Aztán itt jártak a vandálok, a gótok, hunok csapatai. 1887-ben, az ikerszoros útjának építésénél találták meg Athanarik menekülő gótkirály aranyait, amelyek ma a budapesti Nemzeti Múzeum féltve őrzött kincsei és a melyet a hunoktól szorongatott gót király a legjárhatatlanabb területen a „Szent László” köve közelében menekített föld alá. Ezek a kincsek 330-ból származott rabolt római aranypénzek voltak.

Beljebb Drajna felé még most is ott állanak egy római castrum romjai és felismerhető egy római tábor maradványai is. Még később, a honfoglalás idejében itt vonult otthona meghódítására Levente két fáradt serege, az Árpádok idejében pedig itt van a veszedelmes keleti szomszéd: a kunok kedvenc beütési helye. Az ő megfékezésük végett települ be a XIII. században a német lovagrend. Horváth ma is élő jeles várkutató szerint itt ezen a helyen, ahol ülünk, épült a híres Castrum munitissimum épen az ő megfékezésükre. – 1224-ben a kunok nagy erővel támadtak erre a várra, de a lovagok olyan fényes győzelmet arattak felettük, hogy sokan meghódoltak és felvették a keresztény hitet.

Talán ez a győzelem tette a lovagokat olyan elbizakodottá, hogy önállóságra törekedtek, mire II. Endre személyesen jött ide a bodzái szorosba kiűzni őket. 1241-ben alighanem a tatárok tették ezt a nagyfontosságú erődöt a földdel egyenlővé. De mi mindent láttak itt még azután is ezek a romok! 1285-ben, 1345-ben, ismét tatárseregek, 1421-ben, Amuráth török lovasai, 1432-ben, 1438-ban, 1530-ban ismét török ármádiák vonulnak keresztül a szoroson, 1542, 1552-ben Péter, Ily és, Vlad moldovai fejedelmek hatolnak fel a bodzái szoros útján. 1533-ban az öreg Gritti vonul be leírhatatlan pompával az erdélyi uralom átvételére, ami azonban nem sikerül neki.

1599-ben jött itt be, az üldöztetés után itt vonult ki Mihály vajda. 1601-ben, Básta 30 ezer főnyi serege tör rabolva, zúzva, errefelé 1611-ben a Báthory Gábor féle zavargások alkalmával itt tör be 26 ezer főnyi törökhad. 1655-ben, itt vonul át Rákóczi György 62 ezer emberével a

Ploești melletti ütközetre. 1658-ban 80 ezer török, tatár vonul itt keresztül elpusztítva csaknem egész Erdélyt. 1683-ban, Mehemed kán ismétli meg hadjáratát 80 ezer emberrel, míg a nagy szabadságharcos, Thököly Imre a zernyesti diadalmas csatája után itt ejt nagy hadizsákmányt a császári seregektől. Sajnos veszített ügye után itt vonul száműzetésbe 1690-ben. 1788-ban, az utolsó török beütés kegyetlen harcai játszódnak le itt, amikor Schultz ezredes árulása folytán a törökök Döblen felől megrohanták és felkoncolták a határt őrző csapatot. A győzelem azonban kudarcba fulladt, mert a felvonuló székely huszarak megfutamtották a törököt, amely a Páltin-hegyen keresztül menekült vissza a Vajdaságba.

1848-ban, itt is megisméltódott az a szomorú eset, ami Tömösnél is lejátszódott, bár itt csak egy kis csapat brassói őrség támadta a szorost őrző székelyeket. 1918-ban, itt állította meg a román hadsereg a német offenzívát, amott a díszes hősök temetője őrzi az ádáz harcok szomorú emlékeit. Ha valahol elmondhatjuk, akkor ezen a gigászi temetőtérn valóban elszavalhattuk:

„Hős vértől pirosult gyásztér sóhajtva köszöntelek.” Az idő telik, indulni kell, nehezen szánjuk rá magunkat. Szeretnénk sokáig itt maradni és kikérdezni a komor Zăganut a látottak felől. Annyi emlék által megszentelt romoktól nehéz elszakadni. Szerettük volna visszafelé menni a Tatárhavas és a Siriu irányába, hogy a tengerszemet is meglátogassuk, de az idő rövidsége miatt erre nem telt idő, mert várt az otthon sok gondja. A Bocirna tető alatt még meglátogattuk a hősök temetőjét, kézbe is fogtuk az egyik oszlopra helyezett koponyát, majd beereszkedtünk a Valea Stânei csodás területére. Ehhez hasonló páratlan völgyet alig láttam még. A Zăganu csaknem ijesztően borul felénk meredek szikláival s a lemenő nap fényében varázslatos szín húzódik az egész völgy fölé.

Egy elhagyott főúri villa kopasz szobájába húztuk meg magunkat éjszakára. Másnap felmerészkedtünk a Bodza vidékén vonuló Drajna-i iparvasút teherkocsijaira. Kissé vegyes érzelmekkel ültünk fel a néhány kocsiból álló keskenyvágányú s csak fahidakkal alátámasztott vasút bizonytalan vagonjaira, mert a „vasúttársaság” személyi épségünkért semmiféle felelősséget nem vállalt. Hát még mikor látjuk, hogy a Strâmba-nál otthagya a mozdony s kizárólag a fék segítségével röpkölnünk tova. De a mellettünk egykedvűen ülő munkások nyugodtsága le-

csillapítja izgalmunkat és megilletődve csodáljuk a bodzái szoros nagyszerű körképét.

A vízvázalstón túl beérünk Erdély területére s csakhamar feltűnik a Bodza patakának ezüstös szalagja. Elsuhanunk a tragikus emlékű és csodás szépségű „Leánymező” mellett, ahol a hagyomány szerint a tatárok egykor a hétfalusi csángó és román rableányokat táncoltatták, majd aztán meggyalázták őket. Ezután nem soká kikötünk Bodzavám már jól ismert fatelepi végállomásán.

Sajnos, most nincs időnk megcsodálni a híres Sűgó-pataki vízesést, amely a környék egyik legszebb természeti nevezetessége, – tavaly nem győztünk betelni a 45–50 méter magasságból alázuhanó a szivárvány minden színében pompázó terebélyes vízesés kápráztató színeiben. Mennünk kell hazafelé és még jókora út áll előttünk.

Döblen felé vesszük utunkat, áthaladunk a Szászbérc gyönyörű kilátást rejtő magaslatán s ezen túl találjuk az első csángó atyafiakat. A Zajzon vizében pompás fürdőt véve, felmászunk a Szakadat meredek útján és nemsokára az Estere-bérc ponkjáról megpillantjuk a lenyugvó nap fényében szeretett otthonunkat, a hétfalusi hegyeket és mezőket. A Tatrangon átgázolva, késő este érkezünk haza, de a fárasztó, mintegy 100 km-es utat nem bántuk meg. Örök időre felejthetetlen élményünk marad, alig várjuk, hogy ismét beszélgethessünk a Castrum munitissimum némaságában is annyira beszédes romjaival.

*Írta: KISS BÉLA lelkész,
az Encián Hétfalusi csoportjának tagja. ■*

Kiss Béla

Az ENCIÁN vicces oldala

Ha Murphy túrázna...

Túrán

1. Nincs olyan késői vonatindulás, amit nem lehet lekésni!
2. Az eltévedés biztosan megállapítható az alábbi jelekből:
  - feltűnik egy barnamedve;
  - erősen alkonyodik (lehet, hogy már pirkad?);
  - a kézben tartott térkép, lehet, hogy mégsem a Nagykőhavast ábrázolja?
  - tankok kergetnek;
  - öt perc múlva indul az utolsó busz hazafelé, de honnan is? ... és lassan szállingózni kezd a téli hó...
3. Minden hegy magasabb felfelé, mint lefelé.
4. Csak a többiek kínlódnak a meredek hegyoldalon, mi csak felszaladunk a csúcsra...
5. A csoport létszáma nincs egyenes arányosságban a túrán elveszettek számával.
6. Amilyen sorrendben tervezted céljaid elérését, olyan sorrendben kell majd azokról lemondanod.
7. Ha délben az iránytű a Nap felé mutatja az északi irányt, akkor vagy átmágneseződöttél, vagy már a déli félgömbön jársz.
8. Bármilyen esett le a hegyről a szakadékba, ha észrevetted, akkor, az nem te voltál.

9. Van, aki olyan lassan mozog a hegyen, hogy az útkarbantartók túrajelet festenek rá.
10. A kőbaba azt mutatja, hogy arrafelé már más is eltévedt előtted.
11. A túrajelzés azt mutatja, hogy az előtted eltévedtnél festék is volt.
12. Nehogy azt hidd, hogy most éppen nem vagy eltévedve.

Időjárás

1. Ha látni a hegyet, akkor esni fog, ha nem látni, akkor esik.
2. Ha az előrejelzés jó időt mutat, számíthatsz rá, hogy esni fog. Ha nem, akkor is.
3. A jó időt nem tudod azzal előcsalogatni, ha eleve rossz időben indulsz útnak. Az majd csak akkor fog bekövetkezni, ha hazaértél.
4. Ha nem érsz rá kimenni a természetbe, biztos lehetsz benne, hogy aznap jó idő lesz.
5. A meteorológiai szolgálat még a tegnapi időjárását is csak 50%-os valószínűséggel tudja megmondani.
6. Ha jó időt akarsz, maradj otthon, ha rosszat, indulj útnak!
7. Az időjárás már megint nem tartja magát az előrejelzéshez...
8. Mindig hétvégén van rossz idő.
9. Amennyiben az időjárás előrejelzés szélcsendes, napos időt jósol a síelésre kinézett napra, biztos lehetsz benne, hogy a hóvihár miatt még a lejtőn lefelé is hajtanod kell magadat a szembe szélben.
10. Felhők felett mindig kék az ég.

Túratársak

1. Nincs rossz túra, csak bamba útitársak vannak.
2. Túrán mosakodni luxus, túratársat szagolni perverzitás.
3. Ha kinéztük a szőke, kékszemű, jó alakú, csinos, megnyerő modorú túratársat az esti sátorozáshoz, biztos, hogy a kopaszodó, bandzsa, kövér és бүdös szájú „őse” lesz a mellettünk horkoló.

4. A jó túratárs olyan képességeket is feltételez rólad, amikről te is csak álmoltál. Ez az állapot azonban csak rövid ideig tart.
5. Eltévedni csak turista tud, a jó túrázó ezt meg is tudja magyarázni.
6. Ha eltévedtél, nagy valószínűséggel rossz felé tartasz!
7. A baráti társaság a túrán azért olyan vonzó, mert az ember tudja, hogy aki nincs ott, azt a többiek a hosszú út során kibeszélik.

Túravezető

1. A jó túravezető minden eshetőségre felkészül, miközben tudja, hogy minden eshetőségre nem lehet felkészülni.
2. A jó vezető mindenre felkészül, de mindig más következik be.
3. A jó vezetőn nem látszik, ha el van tévedve.
4. A jó vezetőn nem látszik, hogy nem veszi észre, ha el van tévedve.
5. Minél több időt töltesz a túra szervezésével, annál valószínűbb, hogy a dolgok nem úgy fognak alakulni.

Felszerelés

1. A hátizsák legmegbízhatóbb tulajdonsága az, hogy igen nehéz.
2. Az éppen szükséges holmi mindig a zsák legmélyén van.
3. Hátizsákodban a várható veszélyek miatt mindig legyen: balta, gumicsónak, 40 méter hosszú kötéll, ejtőernyő, tűzoltókészülék, Révay Nagy Lexikona, rádió, mozgó tábortűz, 2 pár evező, horgászfelszerelés... Ha mindezt bepakolod, úgy el sem tudsz indulni, s ezzel kizártál minden rád leselkedő szörnyűséget!
4. Esőkabát, poncsó mindig van nálunk, kivéve, ha esik.
5. A méz, a lekvár, a tejkrem legfontosabb tulajdonsága a túrán, hogy kifolyik és birtokba veszi a hátizsák beltartalmát. Ha csak egy holmit "választ" a kifolyt "ragacs", az biztos, hogy a hálózsák lesz.

6. A legjobb túratárs egy jó bakancs. Ennél már csak kettő hasznosabb, mert az ugrálás fárasztó.
7. A beszorult teleszkópos túrabot akkor csúszik össze, amikor hegyről lefelé, mélyen előrehajolva ráhelyezed a súlypontodat.
8. A teleszkópos túrabotot kétszer lehet állítani, először és utoljára.
9. A hótalp arra való, hogy lábadat stabilan rögzítse a hó alatt.
10. Hálósáškod hideg elleni védettsége és a levegő hőmérséklete között egyenes arányosság áll fenn. Minél vastagabb hálósákot viszel egy útra, annál melegebb, viszont minél vékonyabbat, annál hidegebb idő lesz.
11. Ha a hágóvasat a konyhában fel tudod szerelni a bakancsodra, ebből még nem következik az, hogy azt a hegyen is meg tudod csinálni.
12. Ha otthon felejtetted a fókabőrt, akkor már ne felejtsetd el otthon felejtetni a túraléctet sem!
13. Nincs könnyebb dolog annál, mint kötélből félszorító nyolcast kötni a karabinerre. A meleg szobában, a fotelban ülve...
14. Csak akkor tudod meg, hogy a fejlámpád működésképtelen, amikor besötétedik.
15. A hegymászó tudása fordított arányban áll felszerelésének árával.
16. A film (memóriakártya, akku stb.) mindig akkor fogy ki a gépből:
  - mikor egy békésen golfozó yeti családra bukkanunk;
  - mikor a tábort meglátogatja az angol királynő;
  - mikor két Nap tűnik fel az égen;
  - mikor nincs nálunk tartalék film (memóriakártya, akku stb.).
17. Mindig van bőven film (memóriakártya, akku stb.) a gépben:
  - ha borul a csónak;
  - ha megtaláljuk a babgulyásban;
  - ha mindkét kézzel kapaszkodnod kell;

- ha a gépet otthon felejtettük.

Élelem

1. Nehéz túrán azt fogyaszt, ami jól esik. Így a szorulás elkerülhető. A hasmenés így sem.
2. A menedékházban mindig az előtted lévő vendég viszi el az utolsó forralt bort.
3. Az ember úgy hízik, hogy közben egyre nagyobb lesz.
4. Negyvenedik életév után legtöbbször segít rajtunk az a táplálék, amit nem ettünk meg.
5. Az esti iszogatásnál mindig létezik egy utolsó utáni kör.
6. Túrán soha nem szabad megkérdezni: „Mit is eszünk?”
  - mert akkor te fogsz mosogatni;
  - mert akkor másnap te fogsz főzni;
  - és mert jobb nem is tudni!

Szállás

1. Az éjszakai szállás mindig a következő hegyen van. A következő hegy pedig még a látóhatár peremén rejtőzik.
2. Az éjszaka nem arra való, hogy aludjunk, hanem arra, hogy sötét és hideg legyen.
3. Akkor válik halaszthatatlanná kimászni a latrinára, amikor éjszaka, a dermedt sátorban végre sikerül behúznod a hálózsákod hógallérját.
4. A sátor nem arra való, hogy bármitől megvédjen, hanem arra, hogy ne lásd, mi történik odakinn.
5. A szállásodon az összes szomszédod erősen horkol éjszákánként.
6. Ha a sátradból végre álom jönne a szemedre, a melletted sátorozó társaság biztosan diadalittas csatakiáltással ünnepli majd meg az otthonról hozott házi pálinka megtalálását a kicsomagolásakor.

(Forrás: internet) ■

Rab Andrea

Zajzoni Rab István Középiskola, Négyfalu, VIII. o.

Az Encián induló története

Vasárnaponként, amikor kirándulni készülödtünk, édesapám rá szokott zendíteni egy dalra: „*Húzzál bakancsot, vedd a hátizsákot.*” Ez a dal mindnyájunkat jókedvre, vidámságra derített, és vígan raktuk a hátizsákba az oda valót. Aztán megtudtam, hogy a dal neve: *Encián induló*.

Amikor apa iskolás volt, többször vett részt egy Encián nevű természetjáró-turista versenyen, és ott énekelték. Mivel már nem emlékezett az induló összes szakaszára, Kovács-Kalit Előd nyugalmazott testnevelő tanárhoz fordultam, aki az Encián találkozókát szervezte, és 5. Osztályban engem is tanított.

Tőle tudtam meg a következőket: az Encián Turista Egyesület még 1945-ben alakult Négyfaluban, mint a brassói egyesület fiókosztálya. Több mint 100 tagot számlált. Az 1930-as években *Encián* címmel a brassói turistáknak folyóiratuk is jelent meg. Ez a folyóirat több éves kimaradás után jelenleg is létezik Kovács Lehel Istvánnak köszönhetően. Sajnos az Encián Turista Egyesület 1949-ben megszűnt, de hírneve tovább élt a természetjárók körében.

1955-ben Négyfaluban beindult a középiskolai oktatás. Fiatal, lelkes tanárok kerültek oda, mint Nagy Béla és Gazdag Árpád, akiknek szívügyük volt a túrázás, és megszerettették a diákokkal is azt.

A hegyeket járva a tanárok a diákokkal sokat daloltak, és egyszer csak megszületett az *Encián induló*.

A szövege módosult az idők folyamán, különböző generációk fűztek hozzá egy-egy szakaszt.

1980-tól kezdve a négyfalusi tanuló ifjúság bekapcsolódott a szomszédos megyék (Kovászna, Hargita) Pro Natura elnevezésű mozgalmába. Ennek hatására 1984-ben sor került a Nagy-kőhavason a megyék közti *Encián* elnevezésű találkozóra, amelyet 1988-ig megrendeztek a megye különböző hegységeiben (Csukás, Bucsecs, Királykő, Keresztény-havas), évente több mint 100 résztvevővel.

Az *Encián* vetélkedőkön rendszerességgel dalolták az *Encián indulót*. Mondhatom, hogy több generáció él Négyfaluban, akik ezzel az indulóval ajkukon járják a közeli hegyeket.

Kovács-Kalit Előd nyugalmazott testnevelő tanárunktól (született 1951-ben) kaptam meg az *Encián* induló kottáját szöveggel, és az ő óhaja volt, hogy az osztállyal készítsünk el egy hangfelvételt is, mert ezt az indulót mindig fiatalok, diákok dalolták.

FIÚK A KÖNYVET ...

Zene : ismeret len

Fi-úk a köny-vet fél-re kell most ten-ni

A há-ti - zsá- kot e -lő kell ke-res -ni

Kéf:
Fi-úk és lá -nyok in-dul-junk ut - ra

Er-dély-or -szá - gi ka-land-ra ka-land- ra

2. Húzzál bakancsot , vedd a hátizsákot,
Gyalog bejárjuk az egész világot.

Ref: Mindig előre, így szép az élet,
Megmászunk minden hegycsúcsot.

3. Csak mindig fönebb, fönebb az ösvényen,
Megtelik szívünk, lelkünk békességgel.

Ref: Kárpátok ormán csodák lehetnek,
Remek emlékek születnek.

4. Majd lent a völgyben hús fenyők ölében
Leülünk egy kis turista ebédre,

Ref: Forrás vizéből, szomjunktat óltjuk,
Dalolva tovább indulunk

Szöveg : turistabarátok

Fiúk a könyvet félre kell most tenni,
A hegyekbe kell nekünk kimenni.
Mindig előre, így szép az élet,
Feledjük el a tegnapot!
Mindig előre, így szép az élet,
Feledjük el a tegnapot!

Húzd a bakancsot, vedd a hátizsákot,
Veled bejárjuk a kerek világot.
Mindig előre, így szép az élet,
Megmászunk minden hegycsúcsot!
Mindig előre, így szép az élet,
Megmászunk minden hegycsúcsot!

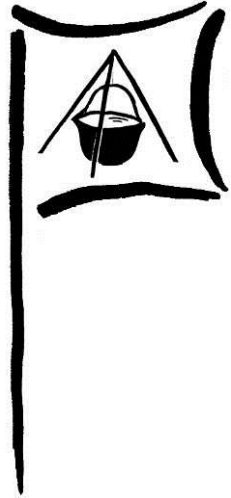
Szeretőd legyen, több a tizenhatnál,
Ma egyiknél, holnap a másiknál,
Dobáld a csókot, így szép az élet,
Megmászunk minden hegycsúcsot!
Dobáld a csókot, így szép az élet,
Megmászunk minden hegycsúcsot!

Ott lent a völgyben, hús fenyők tövében,
Megállunk egy kis turistaebédre.
Forrás vizével szomjunkat oltjuk,
S utána tovább indulunk!
Forrás vizével szomjunkat oltjuk,
S utána tovább indulunk!

Az indulónak ezt a második változatát Kovács András Apor (Zajzoni Rab István Középiskola, Négyfalu, VII. osztály) gyűjtötte Nádudvary Jenő és Soós Gábor EKE Brassó tagoktól. ■

Az 1987-es Encián-találkozó pecsétje és kupája

Kovács Lehel István
klehel77@yahoo.com

Brassói receptek

Brassói szász lakodalmos leves

Hozzávalók: 1 kövér házi tyúk, 1 kg marhalábszár, 5 sárgarépa, 3 petrezselyemgyökér, 1 zeller, 1 fej hagyma, 25 dkg rizs, 5 l víz, 2 evőkanál aprított petrezselyemzöld, 3 tojássárgája, 4 dl tejföl, só, szemes bors.

Elkészítés: Az 5 l vizet odateszünk föni, 1 evőkanál sóval ízesítjük. Ebbe tesszük a megtisztított tyúkot, a megmosott marhahúst, a meghámozott, ám egészben hagyott zöldségeket, valamint a szemes borsot. Lassú tűzön addig főzzük, míg a hús jól meg nem puhul. Ekkor leszűrjük, a lébe beletesszük a rizst, az apróra vágott hagymát, és kis lángon addig főzzük, ameddig a rizs is megpuhul. A tojássárgáját elkeverjük a tejföllel, és folyamatos keverés mellett hozzáadjuk a tűzről levett leveshez. A tyúkot és a marhahúst feldarabolva visszatesszük a levesbe, és a tetejére szórt petrezselyemzölddel tálaljuk. ■

Brassói fatányéros

Hozzávalók: nyakaskaraj (tarja), flekkenhús, só, bors, fokhagyma, vörösbors.

Elkészítés: Az ujjnyi vastagságúra szeletelt húsokat nem *potyol*juk, csak sózzuk, borsozzuk, majd rövid ideig állni hagyjuk. Közben elkészítjük a tüzet, megvárjuk, míg jó parázs lesz, a rostély teljesen átforró-

sodik. A hússzeleteket a rostélyra helyezük, s pár percig (4–5) hagyjuk az egyik oldalán sülni. Csak egyszer szabad megfordítani a másik oldalára, amelyen szintén pár percig sülni hagyjuk. Közben borvizes vörösborral locsoljuk. A brassói flekken titka, hogy éles késsel nagyon vékony (szinte laskavastagságú) szeletekre vágjuk egy *lapítón* (*fatányéron*), majd *muzsdéj*jal leöntve szolgáljuk fel. Köret nélkül, esetleg friss salátával (uborka, paradicsom, hagyma, retek, saláta, egy kis olaj, ecet) és jó házi kenyérral fogyasztjuk.

A *muzsdéj* román fokhagymaszósz. Gasztrotörténészek szerint ez az egyedüli eredeti román étel. Egy mozsárban sóval összezúzzuk a fokhagymagerezdeket, majd a péphez vizet adagolunk. ■

Brassói szász lakodalmás leves

Brassói savanyúság

Hozzávalók: 1 kg fehér káposzta, 70 dkg vörös káposzta, 50 dkg uborka, 10 dkg zöld dinnye, 1 kg karfiol, 2 sárgarépa, 15 paprika, 1 csokor kapor, 1 csokor zellerlevél, 3 evőkanál só, víz.

Elkészítés: A káposztákat vékonyra lesarvaljuk. A paprikákat kicsumázzuk és megtöltjük a sarvalt káposztával. A dinnyéket és a kismé-

tű uborkákat egészben hagyjuk. A sárgarépat karikákra vágjuk. A karfiolt rózsáira szedjük, majd mindezeket váltogatva, kaporral és zellerlevéllel díszítve elrendezzük két 5 l-s üvegbe. Vizet forralunk, literenként egy-egy evőkanál sót adva hozzá. Langyosra hűtjük, és a zöldségfélékre öntjük. Lekötjük celofánnal. 2–3 napon belül a savanyúság forrni kezd, kb. Egy hétig forr, majd kezd leülepedni. Legalább egy hónapot hagyjuk állni, érni a kamrában. Bárminemű húsfélével kínálhatjuk, akár hideg, akár meleg ételekhez. ■

Brassói fatányéros

BESZÁMOLÓ

Nádudvary György
nadudvarymar@yahoo.com

Példás székely vendéglátás a borospataki skanzenben

Borospataka, ahova a csend is pihenni jár

Brassói Erdélyi Kárpát Egyesületünk a 2017-es kulturális és honismereti tevékenységét Borospatakán a Skanzen Panzióban zárta, év végi turista találkozót szervezve. Szász Ágnes ügyvezető elnökünk, a főrendező, a borospataki skanzenbe hívta a világhálón keresztül a többi EKE-osztály tagjait is. Kellemes Mikulás-túrával, csángó esttel, népviseleti bemutatóval, múzeumlátogatással csalogatott. Így sorra kerülhetett korábbi három tevékenységünk is. Megünnepeztük egyesületünk 124 éves születésnapját, a Nemzetközi Ifjúsági Napot és Szent Miklós napját is. Hármás ünnepet ültünk.

Szombaton, december 9-én reggel 7 órakor indultunk Brassóból. Két kolozsvári ekés barátunk is velünk tartott. Útközben Sepsiszentgyörgyön felvettük a háromszéki, Csíkszeredán pedig a csíki ekéseket, a kitűnő hegymászó Tőke Dénessel, aki rögtönzött tájékoztatással szolgált. Elmondta, hogy a Gyimes völgyébe megyünk, a Tatros folyó forrásvidékére. A Tatros gyűjti össze a gyimesi „patakország” vizeit és viszi a Szeretbe. A vidék lakosai sokat szenvedtek a tatár, török betörésektől. A völgyet, a patakok mentén, többségében csíki menekültek telepítették be a 17–18-ik században. A vidék nagyon gazdag népi tánc- és szokásanyagokban, mondavilágban és dallamkincsben.

Borospataki Skanzen Panzió 13 takaros parasztházzal

Kora délelőtt érkezünk meg Borospatakára, ahol gyönyörű havas téli táj fogadott. Borospataka Gyimesközéplek egyik településrésze a Boros pataka mentén. Itt vezet a Székelyföldet Moldvával összekötő egyetlen vasútvonal. Házigazdáink, Szász István és felesége, Marika, itt vásároltak 2002-ben 2 hektárnyi területet egy öreg házzal és csúrral. Hagyományőrző falucskát, skanzent, alakítottak ki a megvett területen. Halálraítélt parasztházakat szállítottak át Gyimesbükkről, Gyimesfelsőlokról, Gyimesközéplekről, a környező patakok völgyéből és egyet Csíkmadarasról. Mindegyiket szépen felújították, így most egy apró falu áll a telken 13 takaros házzal. A régi csűr mellé egy másikat is átszállítottak, az egyikből tánccsűr, a másiból fürdőház lett. Szállást tudnak nyújtani 110 személynek. Mintegy ötvenen éreztük magunkat remekül. Simon András úgy megtisztította a házakhoz vezető sok lépcsőt a hótól, jégtől, hogy senki se csúszott el.

Apahavasi túra

Szálláshelyeink elfoglalása után következtek a túrák. Kisebbségben maradtak azok, akik csupán a völgyétát választották. A többség Tőke

Dénes vezetésével az Apahavas-csúcs (1324 m) meghódítására indult szikrázó téli napsütésben. A gerincen Erdély történelmi határa húzódik, az ezeréves határon fellelhetők az egykori határkövek. Dénes, gondos túravezetőként, előzetesen lejárta az útvonalat, ami menet-jövet mintegy 20 km volt. Turistatalálkozókat megtisztelte jelenlétével Zákányi Botond Magyarország bukaresti nagykövete feleségével Huszka Beával együtt. Az apahavasi túrát se hagyták ki.

Disznótoros vacsora könyvbemutatóval

Este a tánccsűrben terítették vacsorára. Most következett a Szász Ági által beígért kellemes meglepetés. Ízletes kokozzapálinka után disznótoros vacsorát kaptunk kemencében sütött nagyon finom pityókás házikenyérrel. A kenyérhez való lisztet az itt működő vízimalom őrlötte, amelyet Görbepatakáról hoztak át. Ott 1873-ban kezdett működni, 2012-ben sikerült helyreállítani.

A finom vacsora után Molnár Sándor vetített képes előadása következett. A Kárpát Gyepű Egyesület elnöke elmondta, a 2003-as évtől kezdődően járják a volt Magyar Királyság határait a Kárpátokban. Szeretnék felkelteni az érdeklődést, hogy az eddig ritkán látogatott telepü-

lések is bekapcsolódnak a turizmusba. A „*Határjárók a Kárpátokban*” kalauz sorozat keretében a Fogarasi-havasokról készült munkáját mutatta be. Dr. Kovács Lehel István országos EKE elnökünk következt, ismertette színes honismereti fényképalbummal ellátott 422 oldal terjedelmű érdekes és értékes adatokat tartalmazó könyvét: „*Térben és időben... Barangolás a Barcaságon*”.

Csángó est a Nemzetközi Ifjúsági Nap tiszteletére

A csángó estet Molnár Szabolcs zenetanár, a Heveder zenekar prímása indította. Beszámolt a skanzenben folyó pezsgő kulturális tevékenységről. Rendszeresen néptánc táborokat szerveznek, gyerekeknek, felnőtteknek, családi táborokat tartanak. A táborozásoknál nagy hangsúlyt fektetnek a közösségformálásra. Kézműves foglalkozásra, lovaglásra nyílik lehetőség. Művész táborokat tartanak. Örömmel fedeztük fel az állandó kiállításon a képzőművészek által ajándékban hagyott munkák között jó ismerőseink: Ábrahám Jakab, Vetró András, Simó Enikő alkotásait. Szabolcs a helyi csángó viseletet is megismertette velünk. Három ügyes fiatal pár a gyimesfelsőlaki Kesice néptáncgyűtesből gyimesi táncokból adott ízelítőt. Molnár Szabolcs most prímássá

lépett elő, őt ütőgordonon a 84 éves Ambrus Gizi néni kísérte, aki 8 évig együtt muzsikált a híres Zerkula János prímással. Felejthetetlenül szép élmény volt ez számunkra. Később a fiatal táncosok gyimesi hejsza táncokra tanítottak. A tartalmas est táncmulatsággal zárult. Bardócz Péter zenéjével, énekszámáival vidám hangulatot varázsolt. Önfeledten roptuk a táncot.

Hálaadás Csíksomlyón

Másnap bőséges svédasztalos reggeliben volt részünk. A sláger a házi töpörtyű és a sok finom házi lekvár volt. Meglátogattuk a szép helyi kápolnát, a múzeumot és a vízimalmot. Hálásan köszöntünk el házigazdáinktól, áldott karácsonyt, boldog új esztendőt kívánva

Útban hazafele, Kovács Lehel István javaslatára borvizes körutat tettünk, majd a kegytemplomban hálatelt szívvel köszöntük meg a csíksomlyói Szűz Máriának ezt a felejthetetlenül szép kirándulást.

Hálás köszönet illeti a Bethlen Gábor Alapot, támogatásuk nélkül nem valósulhatott volna meg ez az élmény dús esemény. ■

Kovács Lehel István, Gáspár László Zsolt
klehel77@yahoo.com

VI. Kisbakancs- minitábor Négyfaluban

„Már a tavaly késő ősszel megszületett e minitábor helyszínének kialakítása. Szász Ágnes – a brassói EKE oszlopos tagjának – fejből pattant ki az ötlet, hogy Négyfalu határában szervezzük meg az eseményt. Segítsége ajánlását kitörő örömmel fogadtam, hiszen már régóta ismerem személyét és különleges szervezési munkáját. A minitábor közeledtével dr. Kovács Lehel István, az országos EKE elnöke is mellénk állt és a munkájának köszönhetően egy igen érdekes programot állíthattunk össze. Már itt az elején köszönjük mindkettőjüknek a kisbakancsosok nevében a szakszerű hozzáállást.” – írja beszámolójában Gáspár László Zsolt, a Kisbakancs mozgalom elindítója, működtetője.

Idén a Kisbakancs táborba az ifjúságot is bevontunk külön programpontokat szervezve a 14–35 éves korosztálynak is.

Pénteken, 2019. június 21-én délután találkoztunk a Pietra Netedă panziónál, ahol egy igen érdekes kincsvadászatra és szabadulós szobára emlékeztető játék keretei között ismerkedhettünk meg bővebben az önkéntességgel. A Kovács Lehel István tervezte játékban 19-en vettek részt, többnyire a négyfalusi Zajzoni Rab István Középiskola, valamint a brassói Áprily Lajos Főgimnázium diákjai. Öt háromtagú és egy négytagú csapatot alakítottak ki a résztvevők, majd minden csapat kézhez kapta az induló csomagot, amely egy térképet, rövid leírást, különböző kellékeket és egy induló kártyát tartalmazott. Ettől arrafele jó másfél órán keresztül a csapatok a közeli erdőben rohangáltak, helyszíneket kerestek, rejtvényeket oldottak meg és egyre többet tudtak meg az önkénteskedésről. A feladatok úgy voltak összeállítva, hogy egy kártyáról el kellett olvasni egy önkéntességről szóló részt, majd rejtvény követte belőle, a rejtvény megoldása pedig a következő helyszínt je-

lölte meg. Volt keresztrejtvény, kódfejtés, mindenféle betű- és szórejtvények, kirakósok, matematikai, logikai rejtvények, s a csapatok rá kellett jöjjenek, hogy csak akkor fejezhetik be sikeresen a játékot, ha nem versengenek, hanem együttműködnek.

A sikeres játékot beszélgetés, kiértékelés követte, a résztvevők könyvjutalomban és oklevelekben részesültek, valamint elfogyaszthatták a jól megérdemelt vacsorát.

Másnap 13 helybéli várta a panziónál a Sepsiszentgyörgyről érkező kisbakancsos csapatot, előkészítve a regisztrációnál az ajándékokat: hátizsák, sapka, kitűző, az Encián folyóirat legutolsó lapszáma, hűtőmágnes várt mindenkit, a gyerekek pedig egy hangyafarm természetismertető játékot is kaptak.

2019. június 22-én szombaton reggel gyülekeztünk Négyfaluban a Malom utca elején. Itt verődött össze a 61 fős csapatunk, amelyből 31 gyerek, 18 ifjú volt. Együttesen autóztunk fel a település határában levő Piatra Netedă panzióhoz, ahol eseményünket terveztük megtartani. Elfoglalták szálláshelyüket a házban lakók, illetve a többiekre a sátorhúzás várt. Közben megreggeliztünk saját csomagunkból és készültünk

a program megkezdésére. Időjárásunk velünk tartott, azonban az előző napok esőzései és az előrejelzések arra utaltak, hogy készüljünk fel ebből a szempontból.

Túravezetőink már vártak ránk a panzió előtt. Regman Zsuzsanna, Regman Dávid, Szász Ágnes és Makk Barbara a brassói EKE túravezetői vigyáztak ránk kellő odafigyeléssel utunk során. Még indulás előtt Kovács Lehel István tartott egy köszöntőt és helyismertetőt. Kényelmes úton indultunk a csernátfalusi Háttető irányába. Széles erdei úton inkább a füledt meleggel kellett megküzdeni mindannyiunknak. Az útközben talált fák árnyékai valóságos felfrissülést idéztek elő. A csernátfalusi Háttetőnél egy hatalmas fa árnyékában ültünk le pihenni. Regman Zsuzsanna túravezetőnk széles körű helyismertetőt tartott, a környék földrajzi érdekességeiről hallhattunk értékes információkat.

Pihenő után a Bivalylegelő érintésével ereszkedtünk le Négyfaluba a Barcasági Csángó Alapítvány udvarára, ahol a hagyományos népi mesterségek bemutatása zajlott. Csapatunk valósággal megtöltötte a helyszínt, remélhetőleg a szervezők örömeire, hisz 11 hétfalusi csángó mester várta, hogy továbbadhassa ismereteit. A gyerekeknek és ifjú-

ságnak tartott eseményen többféle mesterséget kipróbálhattak a kisbakancsosok szüleikkel együtt. Kint az udvaron a faragás művészetét gyakorolhattuk és a kosárfonás, cirokfonás rejtelseibe is bepillanthattunk. Odabent a teremben mézeskalács díszítés, bútorfestés, makramé készítés, edényfestés, szövés zajlott. Jóformán mindenki a hozzá közelebb álló művészetet kiválasztotta és hazavihető dolgokat készítettek. A gyönyörű négyfalusi táj mellett így a hétfalusi csángók néprajzával, kultúrájával, háziiparával is megismerkedhettünk.

Közben kövér felhők gyülekeztek főleg Brassó irányában, szerencsére minket megkímélt, egyáltalán nem kaptunk az égi áldásból a visszaindulásunk előtt. A táborunkhoz a Pancsón keresztül mentünk vissza egy keskeny erdei ösvényen, amely pontosan nagyon jól védett a fülledt meleg ellen.

Idejében, pontosan a vacsora kiírása előtt érkeztünk vissza. Házigazdáink nagyon finom húsos tokányt készítettek puliszkával. A munka és a túrázás után igen jó étvággal fogyasztottunk el mindent. Közben egy rövidlejáratú eső is beleszólt az életünkbe, de ez már annyira nem érdekelt bennünket. Az est utolsó fénypontja a táncház volt. Akinek

kedve tartotta pöröghetett, foroghatott, tánc lépéseket, énekeket tanulhatott, dalolhatott.

Már a kézműves foglalkozásoknál csatlakoztak hozzánk a Duna TV tudósítói, hogy a *Kárpát Expressz* című műsor számára forgassanak. Később a túráinkon is végigkövették.

Vasárnap reggel egy vékony ködfátyol ült Brassó városára, aki korábban kelt annak csodálatos látványban volt része. Nem kellett siesünk, hiszen a hidegtálás reggelinket fél tízkor adták házigazdáink. Evés után Kovács Lehel István vezetésével a Hétforráshoz és a türkösi Háttetőre látogattunk ki. Túravezetőnk mindenhol értékes információval látott el bennünket, megcsodálhattuk azt a hatalmas sima sziklakövet is, amelyről a panziónk kapta nevét. Kezdő és haladó természetfotósaink szemet kecsegtető látványokat kaphattak lencsevégre, s túravezetőnk ismertetése alapján gyógynövényeket is szedtünk. Visszatérve a házhoz, a gyerekek valósággal lerohamozták a fagyis hűtőszekrényt. Természetesen nemcsak nekik, hanem nekünk felnőtteknek is jólesett a hideg finomság a túra után. Következett a sátorbontás és egy gyors csoportfotó, hiszen vészjósító fekete fellegek kerültek a fejünk

föle. Tisztán lehetett látni, hogy nem kerül most már ki a zuhé. Percek alatt leszakadt az ég, de már bentől követtük a panzió étterméből az erőteljes záport. Nagyon szerencséseknek könyveltük el magunkat, ahogyan időjárásunk bánt velünk e hétféve alatt.

Finom babgulyásos ebéddel zártuk a kisbakancs minitáborunk hatodik részét. Szerre elbúcsúztunk egymástól, jó utat kívánva mindenki hazafelé vette az irányt.

Köszönjük szépen mindenki részvételét, reméljük mind a 104 személy, aki megfordult táborunkban, nagyon jól érezte magát! Most is, mint mindig egy csodálatos csapattal tölthettünk minőségi időt. Köszönjük a háromszéki EKE kisbakancsosainak, a brassói EKE túravezetőinek a szép élményeket és köszönjük a Duna TV stábjának eseményünk megörökítését. Köszönjük a Bethlen Gábor Alap támogatását, amely nélkül nem valósíthattuk volna meg ezt a gazdag programot. Találkozunk a jövő évi minitáborunk helyszínén is, amelyet Udvarhelyszéken szeretnénk megrendezni! ■

Nádudvary György
nadudvarymar@yahoo.com

Kirándulás a Tisza mentén

Az Erdélyi Kárpát Egyesület – Brassó 16 főnyi csapata október 19-én, szombaton reggel, Szeged felé indult kisbusszal. A kirándulást a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt.-nek köszönhattuk. Rábólintottak Szász Ágnes és dr. Kovács Lehel István pályázatára.

Aranycsapat a Tisza-partján

A ragyogó indián nyárban kellemesen telt az utazás. Útközben az autóból szemléltük a szépülő Aradot. A határnál egy órát várakoztunk, hétvége lévén sok autóbussz állt előttünk. Amikor sorra kerültünk, pár perc alatt megtörtént az ellenőrzés. Kozma László tapasztalt sofőrünk egyből megtalálta az utat Szegeden a Tisza Sport Hotelhez, így még este, átsétálva a belvárosi hídon, lementünk a Tisza-partra. Feltűnt, mennyien kerékpároznak, sokan igénybe veszik a város jó bicikliút-hálózatát. Az esti fényben szép látványban volt részünk. A Szegedi Dóm tükörképét fürösztötte a Tisza.

Nosztalgiával sokáig rácsodálkoztunk Kalmár Márton szegedi szobrászművész *A dicsőséges aranycsapat* elnevezésű szobrára. A Tisza-parton felállított kompozíció a híres magyar labdarúgóknak állít emléket, akik 1955. november 25-én a Wembley-stadionban 6:3-ra legyőzték az angolokat.

Nemzeti Történeti Emlékpark

Másnap, vasárnap reggel, bőséges svédasztalos reggeli után, jóllakottan indultunk Pustaszerre. Dél-Alföld leghíresebb és leglátogatottabb kirándulóhelyére, az egyik legjelentősebb emlékhelyünkre, a magyar honfoglalás emlékére létesített Nemzeti Történeti Emlékparkba. A

magyarok első országgyűlésének és törvényalkotásának színhelye Ópusztaszer volt.

Az EKE Brassó tagjai Ópusztaszeren (fotó: Blénesi György)

Az Emlékparkba lépve, örömmünkre, azonnal a kiváló erdélyi tudós-ról készített domborművét pillantottuk meg. A Kőhalomban született dr. László Gyula régész-történész, a kettős honfoglalás elméletének kidolgozója, az 1970-ben létesült Pusztaszeri Emlékbizottság egyik alapító tagja volt. Ő javasolta, hogy Feszty Árpád alkotását, A magyarok bejövetele című körképet, Pusztaszeren helyezték el.

Érdeemes megemlíteni, Feszty Árpád egyik párizsi útja alkalmával a bibliai özönvíz történetét akarta vászonra vinni, de apósa, Jókai Mór rábeszélte, hogy inkább a honfoglalást fesse meg. A magyarok bejövetele panoramikus hatalmas alkotás 1894 tavaszára készült el, két éven át 11 festőművész segítette Feszty Árpádot. A körkép 120 m hosszú, 15 m magas, 38 m átmérőjű, az 1894. május 13-i millenniumi kiállítás egyik

legfontosabb eseménye volt. A II. világháborúban a festmény károsodást szenvedett, majd lengyel restaurátorok öt éves munkájával születt újra a monumentális alkotás, amely az Emlékpark fő múzeumépületében, a Rotundában, 1995-ben nyert végleges otthont.

A Feszty-körkép megtekintése után a millenniumi Árpád-emlékmű előtt hajtottunk fejet. Ez az Emlékpark fő szimbóluma. A honfoglalás 1000 éves évfordulójára készített emlékművet szoborpark veszi körül történelmünk legkiválóbb személyiségeivel.

Ópusztaszeren (fotó: Blénesi György)

Csete-jurták

A honfoglalás kori magyarok lakóépületeit jelképező kupolás tetejű, sátorszerű jurákat Csete György, a Nemzet Művésze címmel kitüntetett Kossuth díjas építész mérnök, Kós Károly tanítványa tervezte, Dulánszky Jenő építész mérnök munkatársával. A kupolatetők díseit, Csete Ildikó textilművész, Csete György felesége készítette. **Őseink vándorló életmódot folytattak, folyamatosan mozgásban voltak,**

költöztek, vándoroltak. Szükségük volt egy könnyű, gyorsan felállítható és szétszedhető, télen meleget adó, nyáron hűsítő szállásra. A jurta borításához nagy mennyiségű nemezre volt szükség. Egy jurtához 150–200 juh egy teljes évi gyapjú mennyisége volt szükséges. Új jurtát csak a menyasszony kapott hozományként, a többi asszony csak javítgatta a nemezlapokat.

A koronát idéző jurtában megtekintettük a faóriást, egy kaliforniai mamutfenyő-szeletet. Méretei tiszteletet parancsolnak: átmérője 6,3 méter, és a 80 cm vastag szelet tömege 7,5 tonna. A korát is meghatározták: Krisztus után 200 körül kezdődhetett élete, 1956-ban kiszáradt. A Kárpát-medencében ilyen famatuzsálem nem található. Az Amerikába vándorolt magyar honfitársaink küldték, emlékezve az 1956-os forradalomra. Évgyűrűinek határain a magyarság történelmének nevezetes dátumai láthatóak. A fatörzs körüli vitrinekben levő szövegek, képek dicső történelmünkbe nyújtanak bepillantást. Vasárnap lévén, az ökumenikus kápolnának berendezett jurtában áldást kértünk Teremtőnktől további kirándulásunkra.

Skanzen

Sok időt töltöttünk az Emlékparkban kialakított skanzenben, a nagy területen elterülő Szabadtéri Néprajzi Múzeumban. A Múzeum a 19. század vége – 20. század eleji Dél-Alföld mezővárosi és tanyai életmódját, népi építészetét mutatja be. Megtekintettük a térség különböző településeire jellemző portákat, a kort megidéző berendezési tárgyakat, régi mesterségek műhelyeit. Ebben az időben Szegednek volt a legnagyobb tanyai népessége. Szinte hihetetlen, tizenötezer tanyán negyvenötezer ember élt.

A Múzeumban külön termet szenteltek Klebersberg Kunonak, az Arad melletti Magyarpécskán született kiváló közoktatásügyi miniszternek [1921–1932]. Küzdött a nagyarányú analfabetizmus felszámolásáért. Törvénnyel kötelezte a hatóságokat, birtokosokat népiskolák felállítására. Három év alatt 5000 tanyai tanterem épült Magyarországon. Háromszobás tanítói lakás is tartozott hozzájuk. Ezek az új tanyasi iskolák lettek a tanyavilág kultúrközpontjai, ahol könyvtár is volt, valamint gramofonnal és filmvetítő gépekkel voltak felszerelve. Gazda-, iparos- és olvasókörök tarthatták itt összejeveteleiket. Klebersberg még arra is figyelt, hogy az új tanítói lakásokba úgy kerüljenek a fiatal

tanítónők és tanítók, hogy ezzel növelhesse az összeházasodás és letelepedés lehetőségét. A pedagógusképzésre különben is nagy gonddal ügyelt, és azt hangsúlyozta, hogy a „*magyar oktatótól, kezdve a kis óvónőn fel az egyetemi tanárig*” azt az egyet követeli meg, hogy „*ne csak tanítsa, hanem szeresse a magyar gyermeket*”.

Az Emlékparkot érdemes többször is felkeresni, állandóan fejlesztik bővítik. Új látványosság a Gyógynövénykert a palánta neveldével, a gyógynövény feldolgozóval és az oktatóközponttal.

Hagymatikum

Az Ópusztaszeren szerzett rengeteg új ismerettől elkábulva, a sok járástól elfáradva határoztuk el, hogy a közeli Makó mezővárosban, a hagyma fővárosában lazítunk. Makót József Attila a Maros-parti Konstantinápolyinak nevezte. Finom halászlé elfogyasztása után a Makói Hagymatikum Gyógyfürdőben áztattuk izomlázás végtagjainkat. Makó fürdője, a Hagymatikum épülete Makovecz Imre Kossuth-díjas építész tervei alapján készült. A különleges hangulatú fürdőben változatos medence típusok és minden igényt kielégítő szauna park várja a vendégeket. Nagyszerű kikapcsolódást nyújtott a kaland medencében a sodrófolyosó, bementünk a barlang medencébe is.

Vadspark

Hétfőn reggel korán reggeliztünk, hogy minél hamarabb eljussunk a Szegedi Vadsparkba, **Anyországunk** legnagyobb területű, de az egyik legfiatalabb állatkertje 30 éves, 1989. május 28-án nyitotta meg kapuját 44 hektáros erdős környezetben. Elsősorban ritka, veszélyeztetett fajok tartására szakosodott. Tágas, természetes férőhelyük van az állatoknak. Több állat az Európai Fajmegmentő Program keretében érkezett. Öröm volt együtt nézni a sok gyerekcsoporttal a majmokat, zsiráfokat, elefántokat, tevéket, pingvineket. A kedvenc, Szonja, a Vadspark második oroszlánkölyke volt. Apjával, Timbával is megbarátkozott, de nem maradhatnak sokáig együtt. Nővére, Amali, a győri Xantus János állatkertbe került. A Vadspark személyzete fő feladatának tekinti a veszélyeztetett és védett állatfajok fennmaradásához való hozzájárulást.

A Hagymatikum előtt (fotó: Blénesi György)

A napfény városa

Hétfőn délután Szeged központjával ismerkedtünk. Nyári napsütésben jártunk a szebbnél-szebb tereken, csodálva a gyönyörű épületeket. Szeged Dél-Alföld legnagyobb városa 161 ezer lakossal, Csongrád megye központja, a Tisza és a Maros találkozásánál terül el, Magyarország harmadik legnépesebb városa. Jogosan a napfény városának nevezik. A várost az 1879. március 12-i árvíz teljesen elpusztította. Hat hónap múlva tudták a vizet eltávolítani a városból. Szeged mai városképét az árvíz utáni újraépítés során alakították ki.

A Dóm-téren rácsodálkoztunk a szegedi **Magyarok Nagyasszonya** Székesegyházra, közismert nevén *Fogadalmi templom* vagy *Szegedi Dóm*, az ország egyik legnagyobb bazilikája. Felszentelésére 1930. október 24-én került sor. Az ünnepi misére a zenét Dohnányi Ernő szerzte. A Dóm-téren 1931. óta rendezik a híres Szegedi Szabadtéri Játékokat. A Dóm árkádjai alatt a Nemzeti Emlékcsarnok több mint száz

szobra emlékeztet a magyar történelem, a tudomány, a művészet ki-
magasló személyiségeire.

A Hagymatikumban (fotó: Blénesi György)

Nem maradhatott ki a Széchenyi-téren, a reprezentatív neobarokk Városháza, festői tornyával, a Sóhajok hídjával. Jó akusztikájú udvarán nyaranta zenei, színházi előadásokat tartanak. A Dugonics-téren Szent-Györgyi Albert szobra előtt kegyelettel emlékeztünk Nobel-díjas tudósunkra. Máig ő az egyetlen magyar tudós, aki a világ legismertebb tudományos kitüntetését Magyarországon kifejtett tevékenységével érdemelte ki. A Szent István-téren megtekintettük az ipartörténeti különlegességet, az 1904-ben vasbetonból épült Víztoronyt, mely jelenleg is eredeti funkcióját szolgálja.

Flóri atya

Útban a szállodánk felé tartva még nyitva volt az Újszegedi Katolikus Templom. Bementünk megköszönni sikeres kirándulásunkat. Meg-

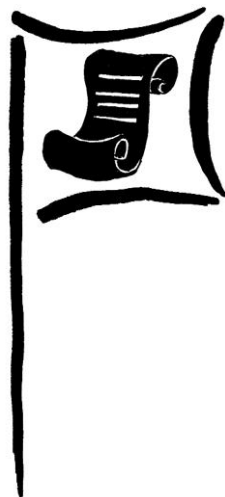
ismerkedtünk Perlaki Flóriánnal, a templom lelkészével. Kellemes meglepetésünkre megajándékozott mindannyiunkat *Életem üzenete* című könyvével. A Kossuth Rádió felkérésére 2014-ben 16 alkalommal szólt a rádióban, a *Tanúim lesztek* című műsorban. Beszédeit tartalmazza a könyv. Búcsúzáskor együtt imádkoztunk Flóri atyával, kérve a Jöistén segítségét, hogy továbbra is eredményesen tevékenykedjünk.

Kedden reggel, az utazás előtt a legtöbben még felmentek 302 lépcsőn a Dóm tornyába, a szép kilátás kedvéért. Mindannyian befizettünk a középkori Dömötör- torony meglátogatására. A torony Szeged legrégebbi építészeti emléke. Belsejébe 1931–1933 között került Aba-Novák Vilmos Krisztus megkeresztelése című falfestménye.

Sok szép élménnyel gazdagodva indultunk haza, Nagylaknál percek alatt áttutottunk a határon. Szegentől egyfolytában vidáman énekelünk. ■

Szállásunk a Tisza Sport Hotelben (fotó: Blénesi György)

Az ENCIÁN szótára

Helynevek a Bodzai-szorosban

Almás – Merișor
Bánkota-hágó – Pasul Boncuța
Bánkota-patak – Pârâul Boncuța
Béldi éle – Muchia lui Béldi
Bodza – Buzău
Bodza vára – Cetatea Buzăului
Bodzaforduló – Întorsura Buzăului
Bodzafordulói-hegyek – Clăbucetele Întorsurii
Bodzai-havasok – Munții Buzăului
Bodzatábla vagy Hordómező – Platz des Weinfasses – Tabla Buții
Bodzavám vagy Bodzaváma – Bosauer Zollamt – Vama Buzăului
Csukás – Mons Pietros – Krähenstein – Ciucaș
Döblen vagy Döblön – Dălghiu
Egrestelep – Acriș
Görbe-havas – Muntele Strâmbu
Keresztvár – Cruceburg – Kreutzburg
Király-hegy – Vârful lui Crai
Kis Suhogó – Cascada Urlătoarele
Kisbodza – Buzăiel vagy Buzăul Mic
Krasznatelep – Crasna
Leány-havas – Muntele Fetei

Leány-patak – Pârâul Fetei
Mănăilă éle – Muchia lui Mănăilă
Nagy Suhogó – Cascada Urlătoarele
Nagy-Tatár-havas – Muntele Tătarul Mare
Predeșeu éle – Muchia lui Predeșeu
Szelek kapuja – Poarta Vânturilor
Szilon – Siriu
Szilon-havas – Masivul Siriu
Tatár-hágó – Pasul Tătarilor
Tatár-patak – Pârâul Tătaru
Tejkő-csúcs – Piatra Laptelui
Tolvaj-kút – Izvorul Hoșului
Zabrató – Zăbrătau
Zákány – Zăganu

Kovács Lehel István
klehel77@yahoo.com

A magyar Termopüle

*„Szívemre írva fel neved
A vesztes gyászbetűivel;
A vándornak, ki alszik itt?
Sírkő helyett én mondom el!”*

Tompa Mihály: Síremlék

Nem volt sok időnk, már napok óta úton voltunk, s hiába vágattunk a 3-as autópályán, messze volt még Athén. Magunk mögött hagytuk Lamia-t, átkeltünk a Szerpei-folyón, majd rátértünk az 1-es autópályára. Egy-egy magaslatról már idelátszott az Észak-éviai-öböl, s az Égei-tenger türkiz kéksége megnyugtatóan egészítette ki a hegyek zöld koronáit.

A Közép-Görögországot és Thesszáliát elválasztó Thermopüla-szoroshoz értünk, amelynek földrajzi jelentősége most eltörpült történelmi nagysága mellett. „Forró kapuk” – a mélyből feltörő termálforrások adtak nevet a szorosnak, s ha hírességnek nem volt elég, hogy Héraklész itt ugrott a folyóba a hidra mérgét lemosni, I. Leónidasz spártai király mindenképp beírta a hágót a világtörténelem nevezetességei közé.

Kr. e. 480-ban a spártai ephorosok⁶³ Leónidaszt küldték a Thermopülai-szoroshoz, hogy 300 spártaival és 6700 szövetségessel feltartsa a Perzsa Birodalom hadseregét. Xerxész perzsa uralkodó serege, amely északi irányból tervezte lerohanni a hellén városállamokat, az ókori források szerint több százezer főt számlált.

A szűk szorost védő apró, de jól felfegyverzett és fegyelmezett csapat az első két napon egyszerűen lemészárolta a szemből támadó perzsákat. Ekkor azonban a görög Ephialtész hegyi ösvényeken keresztül a spártaiak háta mögé vezetett egy nagy perzsa csapatot és Leónidasznak meg kellett osztania seregét. A király a 300 spártaival, 400 thébaival és 700 theszpiaival maradt a szoros bejáratánál, azzal a szándékkal, hogy életük árán is feltartják a perzsákat, hogy a görög városállamok felkészülhessenek a harcra.

A thébaiak kivételével, akik megadták magukat, az egész görög sereg a csatatéren esett el.

Leónidasz a harc sűrűjében lelte halálát, testét azonban a spártai harcosok elragadták az ellenségtől, és a végsőkig védelmezték. Az előző napok kudarcaitól felbőszült Xerxész levágatta a megölt Leónidasz fejét, testét pedig keresztre feszítette.

Leónidasz király és katonái áldozata emlékére oroszlánt ábrázoló emlékművet emeltek Szimonidész epigrammájával:

*„Itt fekszünk, vándor vidd hírül a spártaiaknak:
Megcselekedtük, amit megkövetelt a haza”*

Kr. e. 480. Szinte 2500 év telt el azóta. A szoros eltűnt, a Szerpeiheiosz folyó valamint a termálforrások üledékei betemették a csata eredeti helyszínét, a partot kiszélesítették, a hegyek és a tenger között ma autópálya húzódik. A világ megváltozott.

Vasos Falireas 1955-ben állított emlékművet a múlt dicsőségének. Egy hatalmas fal két oldalán egy-egy márvány harcos, középen magasodik Leónidasz – „az oroszlán fia” – bronz szobra. Kezében pajzs és lándzsa. Az emlékmű mögött magasfeszültség-vezeték. Szinte lehetetlen lefényképezni a spártai királyt. A világ változik...

*

---

⁶³ Az ókori Spárta főhivatalnokai.

Hirtelen ötlettől vezérelve, hogy ne mindig a megszokott úton haladjunk, tértem le Csíkközúton a Csíkszereda – Brassó főútról, hogy Kézdivásárhely felé véve az irányt jöjjünk haza.

A Nyerges-tetőn megálltunk. A Csíki-havasok és a Torjai-hegység közötti átjáró földrajzi jelentősége most eltörpült történelmi nagysága mellett.

1849. augusztus 1-jén Gál Sándor tábornok Tuzson János alezredes vezetése alatt 200 honvédjére bízta a szoros védelmét. A székelyek élet-halál harcot vívtak az Eduard Clam-Gallas osztrák tábornok vezette osztrák és orosz csapatokból álló, 12 000 fős ellenséges hadsereg ellen. A honvédek mintegy 7 órán át meg tudták tartani hadállásaikat. A kisszámú székely hadsereg önfeláldozó küzdelme ellenére szenvedett vereséget, hisz egy kászoni származású ember vezetésével az ellenség egy része átkelt a hegyen, s Lázárfalva felől bekerítette a védőket.

Így lett a Nyerges-tetőből a székely Termopüle.

*„Úgy haltak meg a székelyek,
mind egy szálig, olyan bátran,
mint az a görög háromszáz
Termopüle szorosában.”⁶⁴*

A Nyerges-tetőn ma emlékmű hirdeti a hősök áldozatát. Az obeliszket Poulini János olasz származású csíkszögödi kőfaragó mester készítette el. Az emlékművet 1897 augusztusában avatták fel, a nagyszabású ünnepségen jelen volt a kis székely sereg vezére, Tuzson János is.

Az emlékművel átellenben, az örökké zöldellő fenyőerdő aljában, kopjafa-rengeteg jelzi a hősök tömegsírját.

1849. augusztus 1. Szinte 170 év telt el azóta. A szorost kiszélesítették, a vízválasztóra autóút kígyózik fel, a csatazajt motorok dübörgése váltotta fel. A világ változik...

*

Fiatal doktoranduszként megilletődve álltam a Magyar Nemzeti Múzeum fényképtárának ajtaja előtt. Akkoriban még a digitális világ mondhatni gyerekcipőben járt, s én szívrepesve vártam, hogy elkészüljön egy kis reprodukció.

---

⁶⁴ Kányádi Sándor: *Nyergestető*, 1965.

Bellony László festményét szerettem volna hazavinni a hétfalusiaknak.

Végre kinyílt az ajtó és a 7×5,5 cm-s kis diaposzítív a kezembe került. Kardos Judit fényképezte le a festményt.

„A tömösi szoros Leonidasa. Kiss Sándor honvédezedes Lüders túlnyomó orosz hadcsapatai ellen végleheletig védi a tömösi szorost. Midőn megsebesül, székre ülteti magát és úgy vezényli tovább a honvédeket. Egykorú rajz után festette Bellony László (Akwarell, színezett litográfia, 21×28 cm).”

A harmadik Termopüle, a harmadik Leónidász, a magyar Termopüle, a magyar Leónidász...

Ma is zárt borítékban őrzöm az akkori kis csodát, amelyet már párszor kinagyíttattunk, fényképpapírra vitettünk. A boríték is emlék, óarany színekben tündöklő babérkoszorús, piros-fehér-zöldes 200-as szám áll rajta *Magyar Nemzeti Múzeum 1802–2002* felirattal. Bicentenáriumi évben készítették el nekem a másolatot, melyet büszkén vittem haza, Hétfaluba.

A Tömösi-szoroson nagyon gyakran járok át. Talán keresem a hősoket, talán vigyázom az emlékművet. Vagy csak egyszerűen csodálom az örvényt, amelyben a történelem ismétli önmagát, csodálom a szorost, amelynek földrajzi jelentősége most eltölpül történelmi nagysága mellett. Hegyek, fenyők, folyó, sziklák, szűk szoros, a magyar Sziperheiósz, a magyar Termopüle. A Magyarvár.

„Hej, te Tömös! Hej, te Tatrang!

De édes ez a magyar hang,

Magyarul szólnak habjaid,

Magyarul érzem siralmid.”⁶⁵

Tízszeres túlerővel vette fel Kiss Sándor a harcot, s a heves csatát végül csel döntötte el 1849. június 20-án. Egy Gebauer⁶⁶ nevű szász erdész és két predeáli román (Proca és Zangur) kalauzolásával az oroszok a hegyeken át hátba támadták a honvédeket. A védelem összerop-

---

⁶⁵ Hétfalusi csángó népdal.

⁶⁶ Karl Gebauer a Mariabrunni Erdészeti Tanintézet és Erdészeti Akadémia hallgatója volt 1832–1833 között. 1837-ben városi főerdész volt Brassóban, ő építtette a Cenkre vivő szerpentines utat.

pant, Kiss Sándor megsebesült, az oroszok Csernovicig hurcolták, ahol bevette a kabátgombjába rejtett mérget.

A Tömösi-szorosba a magyar mérnök és építész egylet 1879–1881-ben emléket állított „A haza védelmében itt elvérzetteknek”.

1849. június 20. Szinte 170 év telt el azóta. A sziklaszirteket felrobantották, a szorost kiszélesítették, átvezették a vasutat, megépítették a műutat. 1999. június 18-án éjjel az emlékművet ismeretlen tettesek piros-sárga-kék festékekkel öntötték le, pár év múlva a kovácsoltvas kerítését újrashasznosították, a felszerelt új fakerítés sem érte meg évfordulóját. A világ változik...

*

Görög Termopüle, székely Termopüle, magyar Termopüle. Három helyszín, három hágó, három történet, három gigászi küzdelem, három szomorú csata, három árulás, három győztes, három vesztes, három hős és sok-sok halál...

Termopüle egyetemes, általános szimbólummá vált, amolyan archetípussá, maroknyi védők, tengernyi támadók, ádáz küzdelem, árulás. Nem csak itt, ezen a három helyszínen, nem csak a harctereken, de mindannyiunk életében van legalább egy Termopüle, amikor mi vagyunk Leónidász, Tuzson János vagy Kiss Sándor. Amikor a hősiesség ellenére elárulnak, s van, hogy elesünk, túléljük vagy önmagunk isszuk ki a méregpoharat, hogy az ellenség többet ne árthasson nekünk. Bizony, legalább egyszer az életében, mindenki meg kell, hogy vívja a saját Thermopüli csatáját, hol ezzel, hol azzal.

Hiába változik a világ, hiába forog a történelem kereke, az ember soha nem tanul belőle. S habár a hazaszeretet, a hősiesség és a bátorság örök, az ármány, a gyávaság és árulás is az, ... mert:

„Aztán évek múltak el

És századok teltek el,

A város mindig változik, az emberek sosem,

A színhely mindig változik, a történet sohasem.”⁶⁷

Négyfalu, 2018. ■

---

⁶⁷ Bojtorján: *Mint suttogás a szélben*, 1981.

Jónás András
Hochbauer Gyula
Kovács Lehel István

A magyar Termopüle

A tömösi csatától az emlékműig

Négyfalu, 2018

Tartalomjegyzék

- Előszó
- Helyszínek
- Hogyan látták?
- Hősök
- A lélek szabadsága
- Emlékmű Erdély kapujában
- Emlékünnepélyek
- A tömösi csata emléke az irodalomban
- Irodalomjegyzék
- Fényképalbum

A KÖVETKEZŐ SZÁM TARTALMÁBÓL

Következő lapszámunk tematikája a

Piliske, Keresztvár és Bodola

Kérjük, hogy természetfotóikat, írásaitat küldjék
el szerkesztőségünk címére
2020. március 1-ig.

Köszönjük!

Impresszum

Főszerkesztő: **dr. Kovács Lehel István**
Grafikai szerkesztő: **Tomos Tünde**
Felelős kiadó: **Ambrus Attila**
Olvasó szerkesztő: **Székely Gyöngyi**
Kiadja az Editor BL 49 Kft.
Brassó, General Eremia Grigorescu utca 16.
Tel./fax: 0371 358 206
brassoencian@gmail.com
ISSN 2284-7030